

K POHŘBÍVÁNÍ V PRAVOBŘEŽNÍ ČÁSTI PRAŽSKÉ PŘEDLOKAČNÍ AGLOMERACE V 9. A 10. STOLETÍ

Objev pohřebiště v areálu Klementina

JAN HAVRDA – ANNA ŽĎÁRSKÁ

Raně středověké pohřební areály na pravém vltavském břehu v historickém centru Prahy představují nejstarší doklady raně středověkých lidských aktivit v této části Pražské kotliny. Příspěvek přináší přehled nejstarších známých pohřebišť v tomto prostoru s tím, že větší pozornost je věnována funerálním areálům na nejnižším terasovém stupni. Podrobně je pak popsáno nově objevené pohřebiště, které se nalézalo u západního úseku Karlovy ulice. Celkem bylo odkryto 11 hrobů, z nichž některé obsahovaly milodary a šperky. U čtyř vybraných hrobů bylo provedeno datování pomocí radiouhlíkové metody. Je předvedeno i srovnání se soudobými hřbitovy v Pražské kotlině z hlediska jejich struktury a organizace. Objevený funerální areál se rozkládal těsně nad řekou na nejnižším staroměstském terasovém stupni, v sousedství nástupu na předpokládaný nejstarší pražský dřevěný most přes Vltavu. Situování pohřebiště v blízkosti vltavského břehu podporuje hypotézu, že na pohřebišti mohli být pochováni obyvatelé opevněného levobřežního podhradí Pražského hradu.

COMPARISON BETWEEN THE BURIAL GROUNDS ON THE RIGHT BANK OF THE PRAGUE PRE-LOCATION AGGLOMERATION IN THE 9th AND 10th CENTURY AND THE BURIAL GROUND IN THE CLEMENTINUM AREA

Early medieval burial areas on the right bank of the Vltava river in the historic centre of Prague present the earliest evidence of the early medieval human activities in this part of the Prague basin. This article offers an overview of the earliest known burial grounds in this area with greater attention paid to the funeral areas on the lowest terrace level. The newly discovered burial ground at the western part of the Karlova street is described in detail. Altogether 11 graves were revealed, some of them with grave goods and jewellery. On four selected graves ¹⁴C dating was applied and comparison with contemporary cemeteries in the Prague basin regarding their structure and organisation is presented. This newly discovered funeral area was situated tightly above the river on the lowest Old Town terrace level, in the neighbourhood of the proposed earliest wooden bridge across Vltava, which supports a hypothesis, that this burial ground was destined for the inhabitants of the fortified left bank settlement below the Prague castle.

Klíčová slova — Praha – Staré Město – raný středověk – pohřebiště – šperk – hrobová výbava – archeologie – datování ¹⁴C

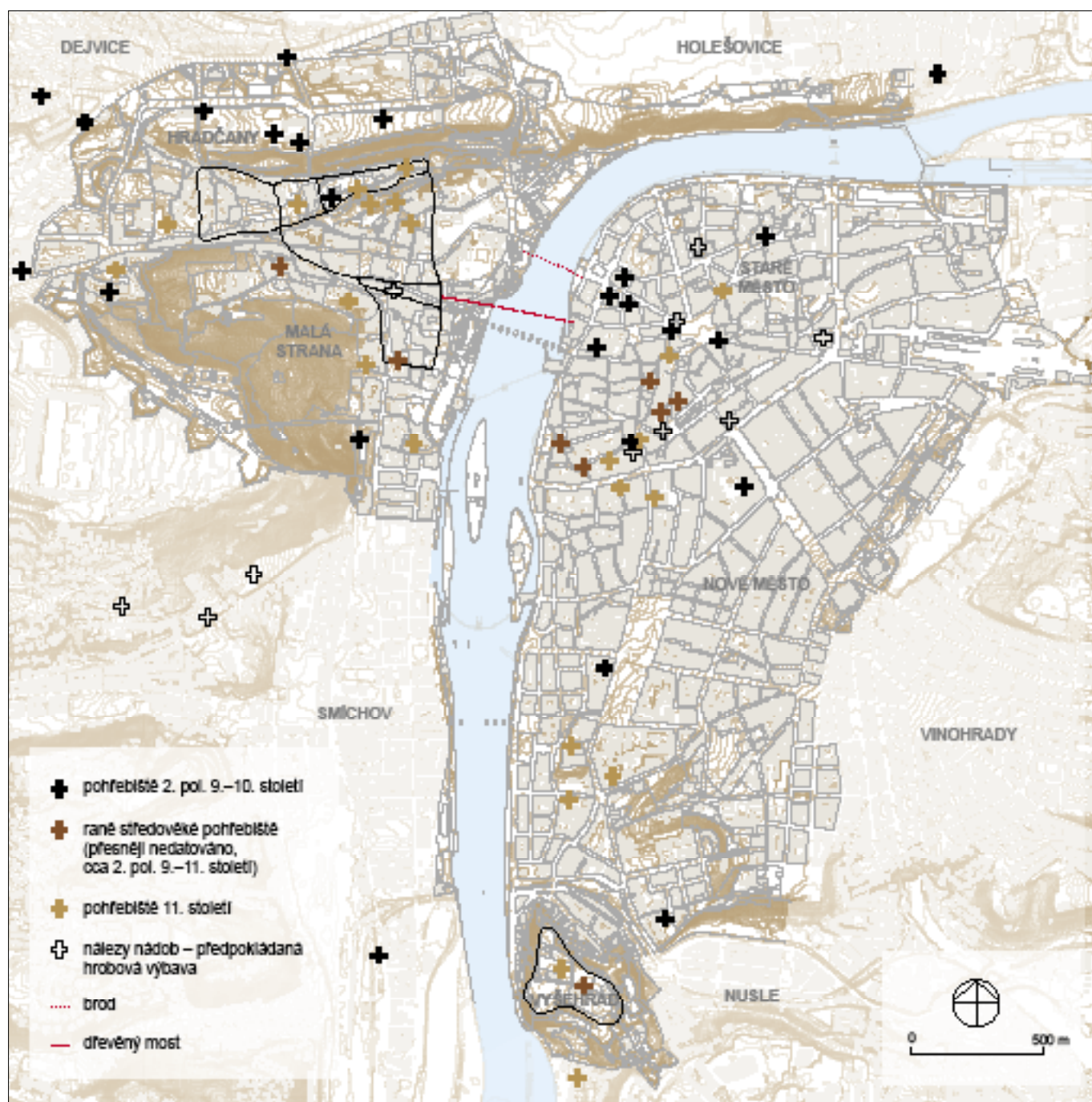
Key words — Prague – Old Town – early medieval period – burial ground – jewel – grave goods – archaeology – ¹⁴C dating

1. ÚVOD

Problematickou raně středověkého pohřbívání v Praze se zabývalo mnoho badatelů, a to již od počátku systematického výzkumu Pražského hradu ve dvacátých letech minulého století. V posledních letech se tomuto tématu komplexně věnovali archeologové zkoumající nejstarší historii nejen sídla přemyslovských knížat, ale i jeho západního a severního předpolí (TOMKOVÁ 2005; BOHÁČOVÁ/BLAŽKOVÁ 2011; FROLÍK/SMETÁNKA 2014; FROLÍK ET AL. 2014). Přímo v Pražské kotlině evidujeme velké množství soliterních hrobových nálezů či v minulosti zničených raně středověkých pohřebišť (SLÁMA 1977) (obr. 1). Kromě pohřebiště ve střední části Václavského náměstí (HUML/STAREC 1994; 1998) byly zpracovány a publikovány pouze některé dříve odkryté raně středověké nekropole v nejbližším okolí Prahy, např. pohřebiště na Levém Hradci či v Klecanech (TOMKOVÁ 2012; PROFANTOVÁ 2009; 2011). Archeologicky byla rovněž dokumentována i dvě pohřebiště venkovská. První, v Lahovicích na jižním okraji Prahy, je datované do 2. poloviny 9. až 1. poloviny 11. století (KRUMPHANZLOVÁ ET AL. 2013). Toto pohřebiště u soutoku Berounky s Vltavou bylo prozkoumáno takřka úplně. Dokumentováno zde bylo na 400 hrobových jam. Další raně středověké pohřebiště datované do období od konce 9. do konce 11. století bylo odkryto v Motole (KOVÁŘÍK 1991). Souhrnnou podrobnou studii o pohřbívání ve vlastním pražském suburbii, a to jak na levém, tak pravém vltavském břehu, dosud postrádáme.

2. POHŘEBIŠTĚ NA KATASTRECH STARÉHO A NOVÉHO MĚSTA – DOSAVADNÍ BĚDÁNÍ

Fond ke studiu nekostelních raně středověkých pohřebišť se začal utvářet již v 19. století (blíže TUREK 1950, 70–72; SLÁMA 1977, 118–120, 123–126). Nálezy hrobů vypovídají o nejstarších raně středověkých aktivitách zjištěných na katastru Starého Města pražského a přilehlé části Nového Města (obr. 2).

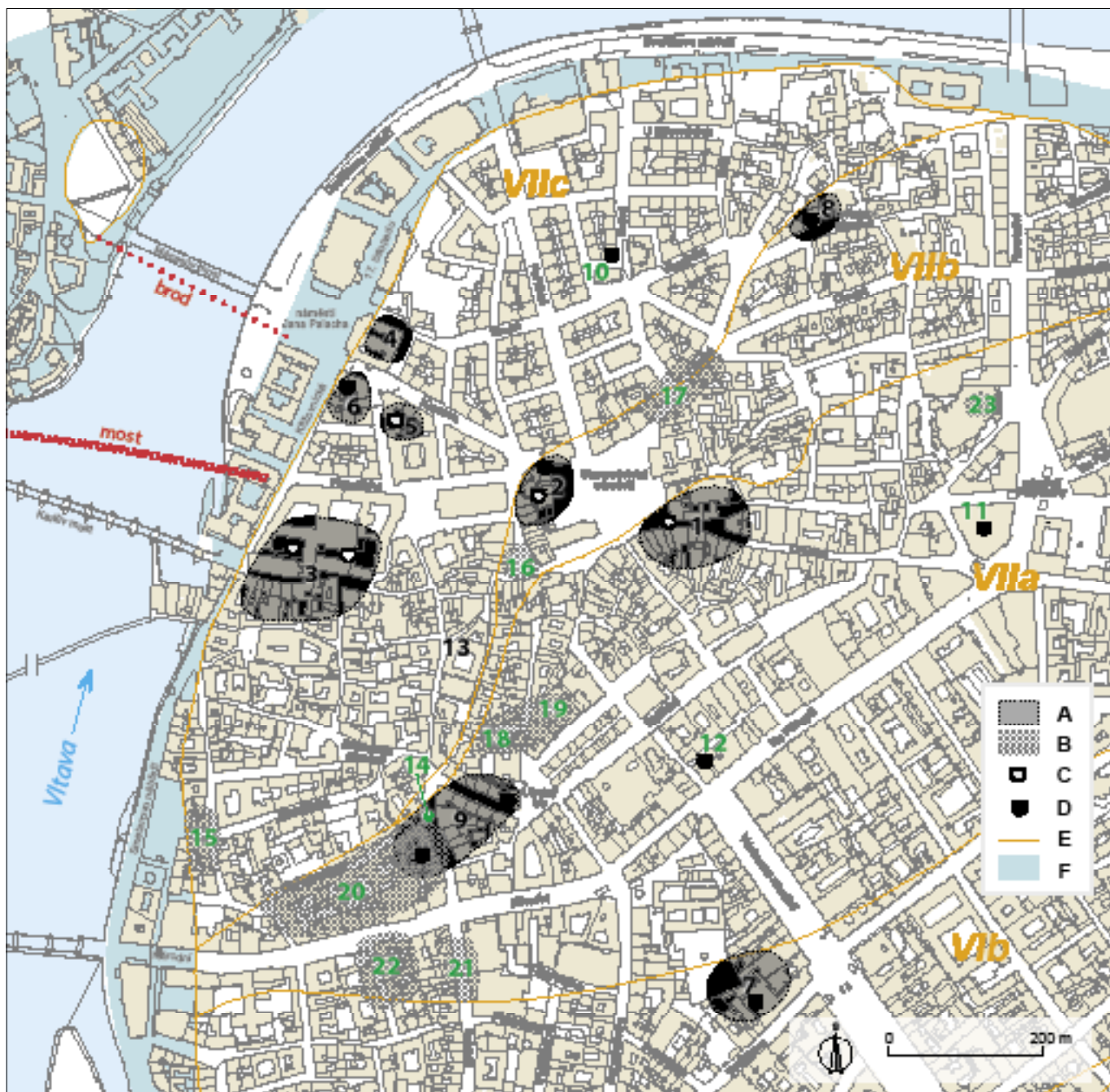
2.1 Pohřebiště v prostoru Starého a Nového Města z 2. pol. 9. až 10. století

Do 2. poloviny 9. a průběhu 10. století jsou datována pohřebiště objevená při archeologických výzkumech na ploše Staroměstského náměstí a v jeho blízkém okolí.

První bylo objeveno v jihovýchodní části Staroměstského náměstí a na západním konci Celetné ulice (obr. 2: 1). Při ražbě kolektoru pod vozovkou bylo narušeno minimálně sedm hrobů. Tři hroby byly zjištěny před čp. 548–550/I a další tři před čp. 555/I (DRAGOUN 1988; 1994).¹ Archeologicky byl částečně dokumentován pouze sedmý z nich, nalezený před domem čp. 551/I v jihovýchodní části náměstí. Obsahoval zbytky dřevěného věderka zpevněného železnými obručemi (BUREŠ/DRAGOUN 1991, 269–271). Další čtyři hroby (ovšem bez nálezů), které patrně náležejí k tomuto pohřebišti,

Obr. 1. Praha. Nekostelní řadová pohřebiště 2. pol. 9.–11. století v centrální části Pražské kotliny (podle TOMKOVÁ 2005, 17; BOHÁČOVÁ/HAVRDA/STAREC 2017, 77 – upraveno) s pravděpodobným rozsahem opevnění Vyšehradu, Pražského hradu a jeho předhradí a podhradí v 10. století (BOHÁČOVÁ/HAVRDA 2017, 70 – upraveno).

¹ Podle laskavého sdělení Petra Starce, kterému děkujeme nejen za tuto informaci, dodatečně provedené radiouhlíkové datování vzorku kostí z hrobu č. 3 ze skupiny hrobů před čp. 555/I (DRAGOUN 1994) zařadilo tuto skupinu do období 2. poloviny 9. až 10. století. Tím se zároveň vyloučila jejich souvislost s nedalekými nálezy pravděpodobné hrobové výbavy kultury se zvoncovitými poháry (CHMELA/DRAGOUN 2011, 95).

Obr. 2. Praha. Raně středověká nekostelní pohřebiště na pravém břehu Vltavy na území Starého a části Nového Města. Legenda: **A** – pohřebiště 2. pol. 9. až 1. pol. 10. století s archeologicky dokumentovanými hroby (předpokládaný rozsah funerálních areálů); **B** – hypotetický rozsah pohřebišť z konce 10. až poč. 12. stol.; **C** – hroby s nalezenými milodary (keramické nádoby a věderka); **D** – nálezy nádob, předpokládaná hrobová výbava indikující existenci hrobů; **E** – hrany vltavských teras (VIIa, VIIb, VIIc a VIb); **F** – niva.

Nálezy 2. pol. 9. – 1. pol. 10. století (černá čísla): 1 – Staroměstské nám. a Celetná čp. 553/I; 2 – U Radnice čp. 13/I; 3 – Klementinum čp. 1040/I a čp. 190/I; 4 – nám. Jana Palacha čp. 1/V; 5 – Valentinská čp. 1061/I a Kaprova čp. 49/I;

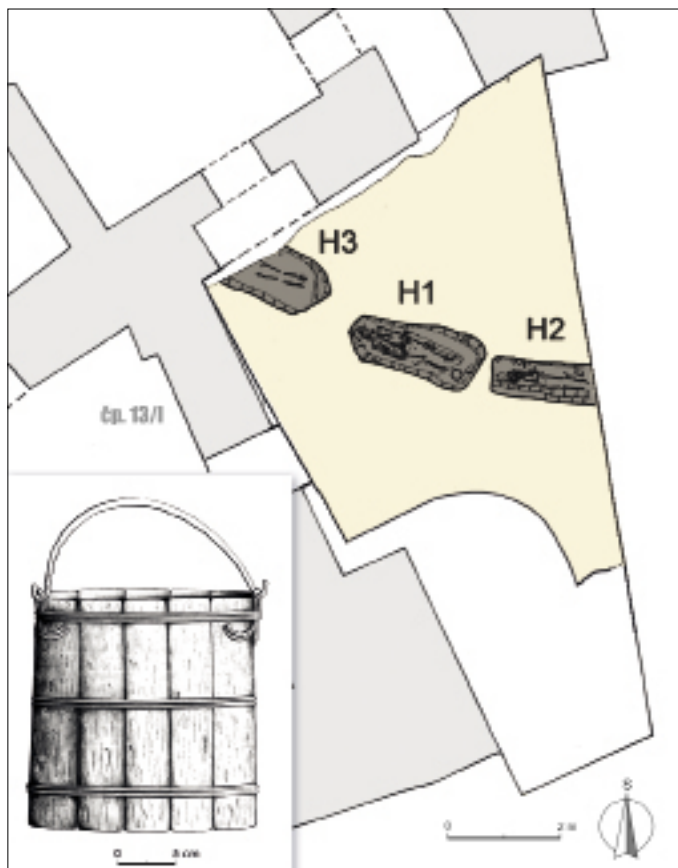
6 – Křižovnická čp. 71/I; 7 – Václavské nám. čp. 784/II a Vodičkova čp. 707/II, 791/II; 8 – Haštalské nám. čp. 790/I; 9 – Na Perštýně a východní úsek Bartolomějské ul. čp. 346/I a Skořepka/Uhelný trh čp. 423/I; 10 – Dušní čp. 9/V; 11 – Na Příkopě čp. 1090/I; 12 – Můstek čp. 388/I; 13 – Husova čp. 234/I. **Nálezy z konce 10. – poč. 12. století (zelená čísla):** 14 – Na Perštýně před čp. 347/I; 15 – Karolíny Světlé čp. 318/I a okolí; 16 – Malé nám.; 17 – Dlouhá ul.; 18 – Vejvodova čp. 443/I; 19 – Havelská čp. 509/I; 20 – Bartolomějská; 21 – Spálená čp. 2121/II.; 22 – Mikulandská a Národní čp. 135/II; 23 – náměstí Republiky čp. 656/I (podle BOHÁČOVÁ/HAVRDA/STAREC 2017, upravil J. Havrda, kresba S. Babušková 2017).

byly zjištěny na parcele domu čp. 553/I v Celetné ulici (BUREŠ ET AL. 1998, 605; DRAGOUN 1991, 199; 2010, 76; HAVRDA/PODLISKA 2015, 241). K tomuto pohřebišti by mohl patřit i hrob nalezený ve Štuřpatské ulici před jihozápadním nárožím domu čp. 640/I (naposledy DRAGOUN 2010, 76).

Patrně ve stejné době se pohřbívalo i západně od Staroměstského náměstí, na okraji terasového stupně VIIb. Východně od ulice U Radnice (obr. 2: 2) byly na dvoře domu čp. 13/I nalezeny tři hroby (obr. 3), z nichž jeden též obsahoval vědro s okutím. Pohřebiště lze datovat do 2. poloviny 9. a průběhu 10. století (HAVRDA 2002, 62). Další pokračování lze očekávat směrem

severovýchodním, neboť jihozápadně od kostela sv. Mikuláše, před domem čp. 18/I,² byla nalezena celá raně středověká nádoba, která by mohla indikovat existenci narušeného raně středověkého hrobu (HUML/STAREC 1997, 258).

Další nekropole se nalézala v oblasti ulice Na Perštýně, těsně nad výrazným, dvou- až čtyřmetrovým svahem maninského terasového stupně Vltavy VIIa (obr. 2: 13, 20). Vývoj tohoto pohřebiště v prostoru a čase zatím nebyl uspokojivě vyřešen, viz také kapitola 2.2. Čtyři hroby byly objeveny v ulici Na Perštýně (obr. 2: 9) před jihozápadním nárožím domu čp. 358/I (DRAGOUN 1993, 206; HRDLÍČKA 2005, 239, ADB 1433; STAREC 2014, 598) a jeden ve východním úseku Bartolomějské ulice mezi domy čp. 347/I a čp. 309/I (STAREC 2014, 600). V roce 2014 bylo před severním nárožím domu čp. 347/I na východním konci Bartolomějské ulice dokumentováno torzo hrobu, jehož původní hloubka od povrchu podloží nepřesahovala 1 metr (ŽĎÁRSKÁ 2015a, 601). Protože kromě koster nemáme k dispozici žádné další nálezy, bude datování těchto hrobů předmětem dalšího bádání. Uvažovat můžeme jak o 10., tak o 11. století (podrobněji STAREC 2014, 599). Snad s některými těmito hroby můžeme spojit nálezy raně středověkých nádob (hrobová výbava?) z blízkého domu čp. 346/I (SLÁMA 1977, 124; STAREC 2014, 598) – pak by snad přicházela v úvahu dokonce i 2. polovina 9. století. Méně než 100 metrů od hrobů Na Perštýně severovýchodním směrem, také u okraje terasy VIIa, byly v minulosti nalezeny další hradištní nádoby. Objeveny byly při stavbě

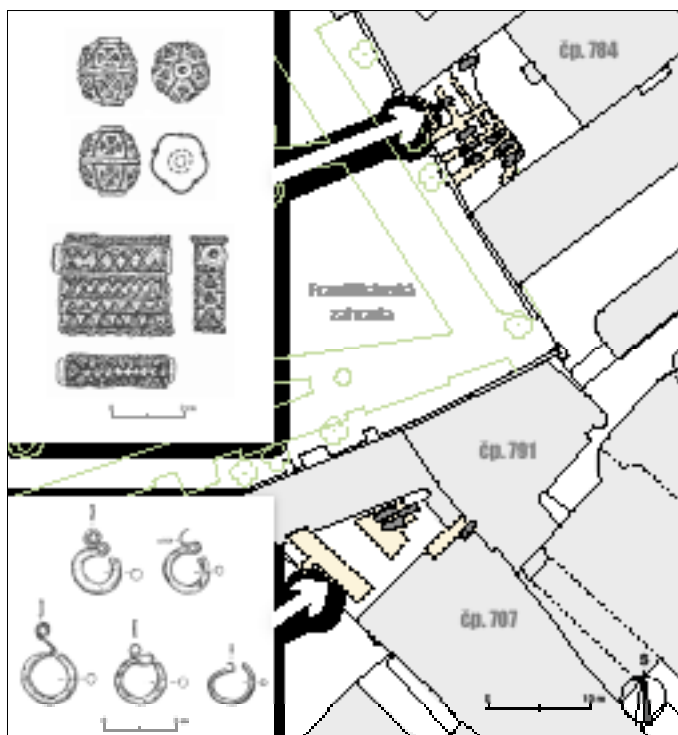
Obr. 3. Praha-Staré Město, U Radnice čp. 13/I. Část pohřebiště z 2. pol. 9. – 1. pol. 10. století na dvoře domu U zelené žáby (HAVRDA 2002, 55). Žlutě – archeologicky zkoumaná plocha, na které se mohly dochovat raně středověké hroby. V prostředním hrobu (H1) bylo nalezeno okované věderko (kresebná rekonstrukce S. Svatošová; graficky upravili J. Hlavatý a S. Babušková, 2017).

domu čp. 423/I na nároží Uhelného trhu a ulice Skořepka (obr. 2: 9; SLÁMA 1977, 124), jejich souvislost s pohřebištěm Na Perštýně je možné zvažovat (milodary z hrobů?). Nelze vyloučit, že tyto izolované nálezy souvisí s funerálními areály objevenými ve středním úseku Bartolomějské ulice v čp. 310/I (obr. 2: 20; BORKOVSKÝ 1948, 480) a jižně od ní v prostoru křižovatky Národní/Mikulandská (obr. 2: 22; CYMBALAK 2015, 635). Za zmínku stojí skutečnost, že na rozdíl od hrobů až 2 m hlubokých, vyznačených na povrchu pískovci, objevených v Bartolomějské čp. 310/I a mezi domy čp. 347/I a čp. 356/I v ulici Na Perštýně (obr. 2: 14; STAŇKOVÁ 2013, 53), byla hrobová jáma objevená v roce 2015 před čp. 347/I výrazně mělká, stejně tak jako torzo hrobu dokumentované před čp. 309/I v Bartolomějské ulici, v jehož nejbližším okolí se navíc nenacházely žádné zlomky pískovcových desek (ŽĎÁRSKÁ *v tisku*).

Patrně soudobá se zmíněnými pohřebišti u Staroměstského náměstí byla nekropole u středního úseku Václavského náměstí, která zasahovala až do jihovýchodní části Františkánské zahrady (obr. 2: 7). Hroby byly prozkoumány na dvou parcelách severně od východního konce Vodičkovy ulice – parcela domu čp. 784/II (HUML/STAREC 1994 a 1998, 151) a čp. 707/II (TRYML 2015, 22). Toto pohřebiště, z něhož bylo postupně evidováno 17 hrobů, je kladeno na základě bohaté hrobové výbavy (kaptorga, stříbrné perly, skleněné korálky, záušnice) do 1. poloviny 10. století (obr. 4). Další hrobové nálezy (celé keramické nádoby a lidské ostatky) pocházejí i ze sousední parcely domu čp. 791/II (SLÁMA 1977, 118).

2 Polohu nálezu nádoby upřesnil P. Starec.

Obr. 4. Praha-Nové Město, čp. 707/II a čp. 784/II. Pohřebiště 9.–10. století ve střední části Václavského náměstí severně od východního konce Vodičkovy ulice s výběrem nálezů. **Žlutě** – archeologicky zkoumaná plocha, na které se mohly dochovat rané středověké hroby (TRYML 2015, 22 a 28; HUML/STAREC 1998, 154 a 1994, 459; graficky upravili J. Hlavatý a S. Babušková, 2017).

Přímo pod Vyšehradem, nad nivou Botiče v ulici Na Slupi čp. 2107/II, bylo odkryto další pohřebiště z 2. poloviny 9.–10. století, s dvaceti hroby (obr. 1). Prostá hrobová výbava zemřelých zahrnovala pouze osobní šperky v podobě malých esovitých záušnic a železného nožíku (SELMÍ WALLISOVÁ 2006, 73; PODLIŠKA 2017, 248). Na katastru Nového Města se na základě hrobových nálezů uvažuje o existenci ještě jednoho středohradištního pohřebiště – v Trojické ulici, nedaleko od vltavského břehu (SLÁMA 1977, 120).³ Několik dalších hrobů v řadovém uspořádání bylo objeveno na parcele ppč. 1345/1 mezi ulicemi Na Slupi a Botičskou (HRDLÍČKA 2005, 498, ADB

526; STAREC 1998b, 287). Hypoteticky by však tyto nedatované hroby mohly náležet ke kostelu sv. Michala, jehož přesná lokalizace je nejistá.

Z pražského pravobřeží pochází ještě několik nálezů hrobů, jejichž datování není vždy jednoznačné. Jeden kostrový hrob byl nalezen na jižní části parcely ppč. 1166/4 domu čp. 2097/II, který byl postaven v místě zbořeného čp. 312/II – dnes multifunkční dům na nároží Karlova náměstí a Resslovy ulice (obr. 1; TRYML 2003, 338). Hrob lze datovat na základě nálezů nože a jedné stříbrné a jedné postříbřené esovité náušnice (obr. 5) předběžně do 10.–11. století.⁴ Zajímavé je, že hrob se nacházel u dvojice obtížně interpretovatelných příkopů nejasného stáří. Další nález hrobu byl učiněn v roce 2016 na Haštalském náměstí, na dvoře domu čp. 790/I (obr. 2: 8).⁵ Právě při stavbě tohoto domu byla nalezena hradištní nádoba, pravděpodobně z hrobové výbavy (SLÁMA 1997, 124: F; STAREC 2016, 468, obr. 16). Zařazení hrobu do 10. století naznačuje jeho zásyp z přemístěného podloží bez sídlištních nálezů. Méně pravděpodobná se jeví možnost, že by hrob mohl souviset se hřbitovem u románské baziliky sv. Haštala, vzdálené 40 m severovýchodním směrem.

Současné s rané středověkými pohřebišti jsou na katastru Starého Města uváděny nálezy archaických nádob, jež by mohly pocházet z hrobových inventářů. Absence náleзовých okolností však neumožňuje jednoznačně určit jejich původ. Více nádob bylo nalezeno na těchto lokalitách: Na Příkopě čp. 1090/I (Obecní dům; obr. 2: 11), Uhelny trh čp. 423/I a Na Perštýně čp. 346/I (obr. 2: 9). Jednotlivé nádoby pocházejí z Dušní ulice čp. 9/V (obr. 2: 10) a již zmíněný nález z Haštalského náměstí čp. 790/I (SLÁMA 1977, 123–124; ČIHÁKOVÁ/DRAGOUN/PODLIŠKA 2000, 140; STAREC 2014, 598–599; 2016, 467). Petr Starec uvažuje o možné existenci dalšího pohřebiště v oblasti dolního konce Václavského náměstí a v ulici Na Příkopě čp. 388/I (obr. 2: 12; STAREC 2016, 467).

2.2 Pohřebiště na území Starého a Nového Města na konci 10. až počátku 12. století

Po zániku, respektive přesunu, nejstarších pohřebišť se v centrální části pražského pravobřeží rozvíjelo osídlení s výraznými výrobními aktivitami, z nich je nejznámější výroba a zpracování železa (HAVRDA/PODLIŠKA/ZAVŘEL 2001, 107). Právě v průběhu 11. století, se objevují nová pohřebiště,

3 Podle sdělení Petra Starce byly nálezy (hroby se záušnicemi) učiněny při stavbě domu čp. 397/II v Trojické ulici, tj. v západním sousedství kostela.

4 Za poskytnutí detailních informací o výzkumu a za fotografie nálezů děkujeme M. Trymlovi.

5 Při archeologickém výzkumu NPÚ v Praze č. 2016/18 v liniové sondě u dvorní fasády domu čp. 790/I v Haštalské ulici byl objeven dětský kostrový hrob zahroubený do geologického podloží. V jeho zásypu nebyly nalezeny žádné artefakty. Výzkum vedl T. Cymbalak, jemuž děkujeme za poskytnutí informací o nálezů.

na kterých se setkáváme již i s etážovým pohřbíváním a u pohřbených bývá nalézána též mince jako obolus mrtvých (obr. 2: 15, 16, 17). Některá z nich zanikají až na počátku 12. století. U těchto pohřebišť je zdůrazňována skutečnost, že se nevážou k sakrální stavbě.⁶

V letech 1977 až 1980 bylo ve výkopech pro inženýrské sítě v západním úseku Dlouhé ulice odkryto 10 hrobů (obr. 2: 17). Kromě bronzových náušnic o průměru 22–24 mm byl v jednom hrobě nalezen v pravé ruce pohřbeného denár Břetislava II. (1092–1100; DRAGOUN 1981, 238; 1984, 147). Další velké soudobé pohřebiště bylo prozkoumáno západně, na Malém náměstí (obr. 2: 16). I zde byly nalezeny mince – denáry krále Vratislava I. (ražba po roce 1085) a Břetislava II. (1092–1100). Autor výzkumu se domnívá, že mince patřily k hrobové výbavě pohřbů zničených mladším pohřbíváním (OMELKA/STAREC 2012, 180, pozn. 4). Hroby zde narušily starší sídlištní a výrobní horizont s doklady železářské výroby (STAREC 1998a, 31). Obě zmíněná pohřebiště byla používána ještě na počátku 12. století. Do 11. století je kladeno i pohřebiště objevené v roce 1892 na křižovatce ulic Konviktské a Karolíny Světlé (obr. 2: 15; TUREK 1950, 70; SLÁMA 1977, 126; LUTOVSKÝ 2005, 935).

Dosud se nepodařilo plně zhodnotit význam pohřebního areálu, jehož část prozkoumal na dvoře domu čp. 310/I v Bartolomějské ulici v roce 1936 Ivan Borkovský (obr. 2: 20). Toto pohřebiště bylo výjimečně vyznačením velmi hlubokých hrobových jam velkými pískovcovými deskami postavenými na výšku, usazenými vysoko nad pohřbenými jedinci, které jednoznačně vystupovaly nad tehdejší povrch. Areál byl označen jako pohřebiště cizích kupců (BORKOVSKÝ 1948, 481–482). Zdeněk Dragoun o něm uvažuje jako o místě, kde byli pochováváni členové židovské komunity (DRAGOUN 2002a, 239; naposledy STAREC 2014, 600). Funerální aktivity autor terénního výzkumu datoval do 10. století (BORKOVSKÝ 1948, 480; 1999, 9). Některé publikované údaje naznačují, že by pohřebiště mohlo být i mladší, respektive že by pohřbívání nebylo nejstarší aktivitou na lokalitě, a to vzhledem k tomu, že se v zásypech mnoha hrobů nalézala struska.⁷ Navíc zde bylo objeveno i mnoho „ohnišť“ (BORKOVSKÝ 1948, 478), jejichž stratigrafický vztah k hrobům není v některých případech jednoznačný. Hypoteticky se v některých případech může jednat o reliktu starších železářských pyrotechnologických objektů. Proto nelze vyloučit, že pohřebiště vzniklo na pozůstatcích staršího železářského výrobního areálu.⁸ Počítat je však nutné i s interpretací považující železářský areál za mladší než pohřebiště, respektive s možností, že vývoj lokality byl složitější. Snad se podaří s využitím dochované terénní dokumentace a nálezů datování tohoto významného pohřebiště upřesnit.⁹ Dva narušené objekty vymezené pískovcovými kameny, s největší pravděpodobností hrobové jámy, byly odkryty při pokládce plynovodu v Bartolomějské ulici před domem čp. 314/I a další před čp. 310/I.¹⁰ V roce 2014 bylo před domem čp. 291/I ve výkopu pro inženýrské sítě odkryto obdobné torzo jámy s pískovcovými kameny, patrně hrobu. Při jeho hloubení byla narušena starší sídlištní vrstva. Tato skutečnost naznačuje, že jáma s pískovcovým kamenem nepředstavuje doklad nejstarší činnosti na lokalitě (ŽĎÁRSKÁ 2015a, 601).¹¹ Další nálezy čtyř hrobů bez hrobové výbavy hlubokých až 2 m, které byly vymezeny na povrchu kameny, byly učiněny před východním průčelím domu čp. 347/I v ulici Na Perštýně ve výkopu pro kanalizační vpust' (STAŇKOVÁ 2013, 51). V roce 2015 byl 3 m severně od zmíněných čtyř hrobů objeven objekt, znovu s pískovcovým kamenem u svého okraje – patrně další hrobová jáma.¹² Pozůstatky hrobu nalezeny také ve výkopu pro plynovod u čp. 309/I. S hroby v ulici Na Perštýně a v Bartolomějské patrně souvisí i pohřebiště odkryté na rohové parcele domu čp. 135/II u křižovatky Národní třídy a Mikulandské ulice (obr. 2: 22), kde také byly nalezeny pískovcové kameny na tehdejší povrchu vymezující jednotlivé hrobové jámy. Především je tento nově odkrytý funerální areál datován do 11. století (CYMBALAK 2015, 635). Součástí této nekropole mohou být i další raně středověké hrobové nálezy. Ty jsou známy ze západního konce Bartolomějské ulice a z přilehlého úseku ulice Karolíny Světlé (obr. 2: 20), tj. z míst, kde kdysi stál románský kostel sv. Štěpána Ve zdi, jenž se

Obr. 5. Praha-Nové Město, Karlovo náměstí čp. 2097/II. Záušnice z hrobu nalezeného na parcele č. 1166/4. Archeologický výzkum NPÚ v Praze č. 1999/40, vedoucí výzkumu M. Tryml (foto D. Perlík, 2004).

6 Sakrální stavby jednoznačně datované do 11. století z katastru Starého Města a Josefova neznáme. Nelze samozřejmě vyloučit existenci dřevěných předchůdců románských kamenných kostelů. Připomenout je možno Kosmovu zprávu o povodni z roku 1118, při které Vltava v Praze pobrala mnoho domů a kostelů (KOSMAS, 190). Zničené stavby musely stát nedaleko od řeky, s největší pravděpodobností na nejnižším terasovém stupni Vlt. Některé z kostelů mohly být založeny už v 11. století a později již nebyly obnoveny.

7 „... v zásypu hrobovém většiny hrobů byla zjištěna železitá škvára“ (BORKOVSKÝ 1948, 478).

8 Obdobná situace je známa z Malého náměstí, kde je počátek pohřbívání datován až do 11. století (HUMIL/STAREC 1997; STAREC 1998, 31).

9 Problematice tohoto pohřebiště se věnuje Petr Starec v připravovaném příspěvku, jehož součástí bude i radiouhlíkové (AMS) datování nálezů z Borkovského výzkumu. Studie vyjde v časopise *Archaeologica Pragensia*.

10 Výzkum NPÚ, ú. o. p. v Praze č. 2014/34, vedoucí výzkumu A. Žďárská.

11 Výzkum NPÚ, ú. o. p. v Praze č. 2014/34, vedoucí výzkumu A. Žďárská.

12 Výzkum NPÚ, ú. o. p. v Praze č. 2015/14, vedoucí výzkumu A. Žďárská.

nalézal těsně nad vltavskou nivou. Na základě radiouhlíkového datování kostí z naposledy dokumentovaného hrobu je zřejmé, že se v tomto prostoru pohřbívalo někdy mezi přelomem 9. a 10. a přelomem 12. a 13. století. Mladší hroby by mohly náležet ke hřbitovu u zmíněného kostela, počátek pohřbívání neznáme (podrobněji a se shrnutím starších nálezů STAREC 2011, 420).

Jižně od Karlova náměstí, nad někdejší vyšehradskou cestou, se nalézalo ještě jedno raně středověké pohřebiště. Na konci 19. století bylo při stavbě nových domů postupně odkrýváno v prostoru mezi ulicemi Vyšehradskou, Benátskou a Na Hrádku. Většina hrobů byla nalezena v severovýchodní části parcely domu čp. 1715/II. Pohřebiště je na základě nálezů (denárů Břetislava I., záušnic, korálků a kaptorgy) datováno do konce 10., zejména do 11. století (SLÁMA 1977, 120; LUTOVSKÝ 2005, 931).

Nálezy dalších nekropolí objevených při archeologických výzkumech byly učiněny v posledních desetiletích 20. století i v prvních desetiletích století následujícího. V roce 2007 proběhl archeologický výzkum v domě čp. 443/I ve Vejvodově ulici, v jehož rámci byl odkryt jeden kostrový hrob (obr. 2: 18). Obsahoval kosti nedospělého jedince, který nebyl vybaven žádnými milodary ani osobními věcmi. Z tohoto důvodu je obtížné pohřeb přesněji datovat. Z nejbližšího okolí podobné nálezy neznáme. Vzhledem k absenci milodarů i ke skutečnosti, že v zásypu hrobu byl nalezen fragment strusky, kterou lze hypoteticky spojovat s nejstaršími středověkými doklady železářské výroby v prostoru pozdějšího Starého Města pražského, lze snad vznik hrobu klást do 11. století a řadit jej k téměř souvislému pásu funerálních lokalit umístěných na okraji terasového stupně VIIb nad nejnižší vltavskou terasou VIIc (DRAGOUN 2009, 447). Hypoteticky by ke stejnému pohřebišti mohl náležet i hrob objevený na dvoře domu čp. 509/I v Havelské ulici (obr. 2: 19). Při zjišťovacím výzkumu zde byl odkryt do štěrkopísku zahloubený pravděpodobně raně středověký kostrový hrob. Dochovala se pouze část dolních končetin, u nichž byly nalezeny zbytky dřeva. Autoři nález předběžně datují do 11. století, či dokonce do počátku století následujícího (OMELKA/STAREC 2012, 173). Až do 12. století je řazena nedávno objevená „nekostelní“ nekropole ve Spálené ulici čp. 2121/II, v místě OC Quadrio (obr. 2: 21; CYMBALAK 2013, 515)¹³. Starší než románský kostel sv. Benedikta bylo pohřebiště datované do 11.–12. století pod dnešním obchodním domem Kotva (obr. 2: 23; JEČNÝ/OLMEROVÁ 1992, 24).

Ve 12. století se celý proces zakládání a přesunů pohřebišť završuje přemístěním funerálních aktivit ke kostelům. Relativně velké hřbitovy u románských kostelů byly později výrazně zmenšeny. Jako dva ze staroměstských příkladů lze uvést částečně prozkoumané hřbitovy u sv. Valentina (ŠIROVÁ 1977a; 1977b, 216) a u P. Marie Na louži (STEHLÍKOVÁ/TRYML 1986, 88–88; HAVRDA 2011, 429).

3. POHŘEBIŠTĚ 2. POL. 9.–10. STOLETÍ NA NEJNIŽŠÍM STAROMĚSTSKÉM TERASOVÉM STUPNI

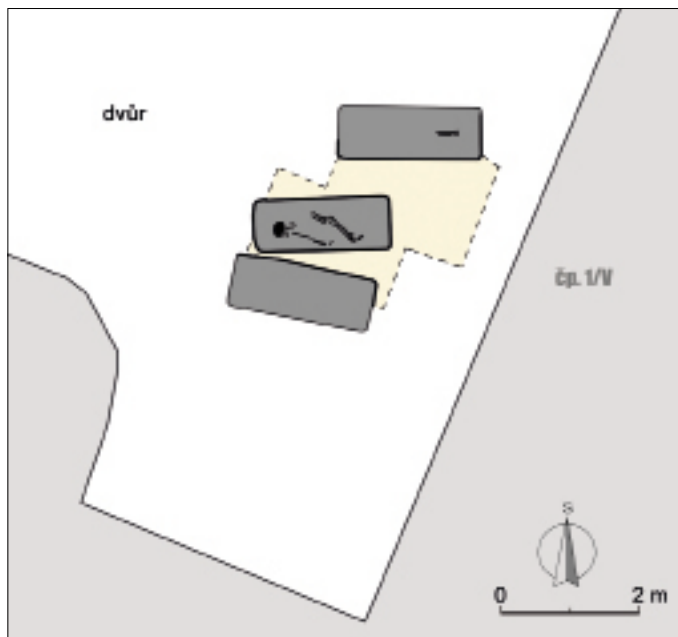
Archeologické výzkumy doložily, že se na západním okraji Starého Města, přímo nad pravým břehem Vltavy, se rozkládalo několik pohřebišť, respektive se zde nalézal pás území využívaný v 2. polovině 9. a v průběhu 10. století k pohřbívání obyvatel Pražské kotliny. Tato pohřebiště byla situována těsně nad úzkou říční nivou na západním okraji nejnižšího staroměstského terasového stupně (nebovidská terasa VIIc), jehož osidlování začalo v době, kdy se kapacitně naplnilo malostranské podhradí – v průběhu 2. poloviny 10. století a hlavně ve století následujícím. V posledních letech bylo v tomto prostoru evidováno několik skupin hrobů: Klementinum, Valentinská, náměstí Jana Palacha (obr. 2: 3, 4, 5, 6). Kromě těchto pohřebišť je na tomto místě možné zmínit i nálezy lidských kostí neodborně vyzvednutých při stavebních pracích jižně od západního úseku Karlovy ulice. Prvním je nález z roku 1924 učiněný při vestavbě dvorního křídla a úpravě domu čp. 186/I mezi Karlovou a Anenskou ulicí (CHARVÁTOVÁ ET AL. 1992, 164; HRDLÍČKA 2005, 78, ADB 53), druhým je objev lidské kostry ve sklepě domu čp. 183/I. V roce 1972 poškodili dělníci kostrový hrob se špatně zachovanými kostmi, nad nimiž byly zbytky dřeva. Na obratlích u lebky se dochovaly stopy po měděném drátku (JANSKÁ 1975, 219). Oba tyto nálezy by hypoteticky mohly souviset s raně středověkým pohřbíváním (viz kapitola 4.4.2).

3.1 Pohřebiště u náměstí Jana Palacha

Na náměstí Jana Palacha, na východní straně severního dvora budovy Filozofické fakulty UK (čp. 1/V), byly v roce 2007 zachyceny dva kostrové hroby bez artefaktů a část jedné, patrně

¹³ Za zpřesnění polohy pohřebišť v Mikulandské a Spálené ulici jsme zavázáni Tomasz Cymbalakovi.

hrobové jámy (obr. 2: 4; 6). Poloha hrobů, hlubokých 0,8–1,0 m se západovýchodní orientací, naznačuje řadové uspořádání pohřebiště. V zásypu hrobových jam, který se odlišoval od neporušené partie podloží pouze menší ulehlostí, nebyla zjištěna žádná antropogenní příměs. Metoda ^{14}C umožnila hroby zařadit do raně středověkého období. Objevené pohřebiště se rozkládalo hned nad nivou Vltavy, na nejnižším staroměstském terasovém stupni (STAREC 2009, 448; MOŘKOVSKÝ ET AL. 2016, 342). Na západě bylo vymezeno svahem terasy nad řekou, na jihu patrně komunikací přibližně v trase dnešní Kaprovy ulice směřující k brodu přes řeku. Petr Starec pohřebiště předběžně datuje do 9.–10. století (MOŘKOVSKÝ ET AL. 2016, 344).

Obr. 6. Praha-Staré Město, náměstí Jana Palacha čp. 1/V. Pohřebiště 9.–10. století objevené v sondě situované na východním konci severního dvora budovy Filozofické fakulty UK (MOŘKOVSKÝ ET AL. 2016, 323 a 342; graficky upravil J. Hlavatý, 2017).

3.2 Pohřebiště v severní části Valentinské ulice

Na jaře roku 2015 byl realizován zjišťovací archeologický výzkum v areálu dvora mezi domy čp. 49/I v Kaprově a čp. 1061/I ve Valentinské ulici na Starém Městě pražském (obr. 2: 5).¹⁴ V následujícím roce zde proběhl záchranný archeologický výzkum, během něhož bylo prozkoumáno cca 5 m mocné historické nadloží (ŽĎÁRSKÁ 2015b). Kromě rozsáhlých dokladů středověkého a novověkého osídlení byly odkryty také pozůstatky raně středověkého pohřebiště. Celkem se podařilo zdokumentovat 21 kostrových hrobů situovaných převážně na ploše dvora a několik i v jižní části suterénu domu čp. 1061/I při Valentinské ulici (obr. 7).

Pohřebiště bylo narušeno mladšími sídlištními objekty z 12. až 1. pol. 13. století. Navíc byla úplně prozkoumána jen část západní poloviny dvora, tudíž se lze domnívat, že počet pohřbů byl na sledované parcele výrazně vyšší. Hroby se zahlubovaly do podložního písčitého sedimentu a představovaly nejstarší nálezy na zkoumané ploše.¹⁵ Orientace hrobů byla zpravidla západovýchodní, ojediněle mírně natočená ve směru jihozápad–severovýchod, objevila se i orientace odlišná. V jednom případě byl dokumentován pohřeb dítěte ve skrčené poloze na pravém boku, orientovaný hlavou k jihovýchodu. Další jedinec ve skrčené poloze se nalézal na levém boku hlavou k severozápadu, prostá hrobová jáma se zahlubovala do staršího

Obr. 7. Praha-Staré Město, Valentinská čp. 1061/I a Kaprova čp. 49/I. Pohřebiště 2. pol. 9. až 10. století objevené při rekonstrukci domů.

Žlutě – archeologicky zkoumaná plocha, na které se mohly dochovat raně středověké hroby. Archeologický výzkum NPÚ v Praze č. 2016/01 a 2015/12, vedoucí výzkumu A. Žďárská (podle podkladu A. Žďárské a K. Žďárského graficky upravili S. Babušková a J. Hlavatý, 2017).

¹⁴ Vzhledem ke skutečnosti, že zpracování archeologického výzkumu ještě není ukončeno, budou uvedené informace po ukončení všech analýz upřesněny. Výzkum vedla Anna Žďárská z archeologického odboru pražského pracoviště NPÚ.

¹⁵ Na základě předběžného antropologického určení P. Veleminského a V. Kuželky se jednalo o 4 ženské, 4 dětské a 2 prokazatelně mužské hroby. V dalších případech se pohlaví nepodařilo určit. Polohu těla bylo možné rekonstruovat pouze u jedenácti jedinců. Mrtví byli ukládáni převážně v natažené poloze na zádech s rukama podél těla.

hrobu s dřevěnou schránou. Superpozice dvou hrobů byla zaznamenána také v případě pohřbu malého dítěte, který narušil hrob starší dospělé ženy. Většina hrobových jam byla opatřena dřevěnou schránou či dřevěným obložím, v jednom případě v kombinaci s opukovým obložím východní části hrobové jámy. Datování pohřebiště spadá na základě ojedinělých nálezů hrobové výbavy do 2. pol. 9. století či průběhu 10. století. V částečně dochovaném dětském hrobě ležel u pasu železný nožík, v nohách byla uložena keramická nádobka s jednoduchým okrajem a s hřebenovými („kobercovými“) vpichy a vlnicí. Nádobku lze chronologicky zařadit do 2. poloviny 9. století.¹⁶ V nedaleko situovaném ženském hrobě byl objeven železný nůž v úrovni pasu.

Na podzim roku 2016 byl v jižní části domu čp. 71/I na nároží ulice Kaprovy a Křižovnické a 65 m západně od výše uvedeného pohřebiště ve Valentinské ulici objeven v jihovýchodní části parcely raně středověký hrob datovaný radiouhlíkovou metodou do 9.–10. století (obr. 2: 6).¹⁷ Objev tohoto hrobu staví do nového světla informaci o nález z roku 1886, tj. z doby výstavby tohoto domu, na kterou upozornil Petr Starec (MOŘKOVSKÝ ET AL. 2016, 344), že amatérský archeolog a spisovatel Eduard Štorch zmiňuje nedochovaný nález hradištní „nádobky s vodorovnými rýhami“ (ŠTORCH 1921, 106; STAREC 2016, 468, pozn. 17) v hloubce 4 m, z roku 1886 – právě z doby výstavby domu v Kaprově ulici, snad právě při stavbě zmíněného domu. Je možno uvažovat o tom, že zmíněná nádobka pochází z narušeného raně středověkého hrobu, jenž byl součástí pohřebiště těsně u okraje nejnižšího (nebovidského) terasového stupně VIIc, blízko jeho západního okraje nad vltavskou nivou. Od pohřebiště pod Filozofickou fakultou východně od náměstí Jana Palacha ho patrně oddělovala starobylá komunikace směřující od Poříčí přes brod na Klárov (MOŘKOVSKÝ ET AL. 2016, 344).

Otázka existence raně středověkých hrobů z 9.–10. století přímo pod severním úsekem Valentinské ulice mohla být teoreticky zodpovězena při archeologickém výzkumu, který v roce 1975 provázal stavbu vestibulu stanice metra Staroměstská na křižovatce ulic Kaprovy a Valentinské (ŠIROVÁ 1977a; 1977b). Podle svědectví Michala Trymla, který se výzkumu zúčastnil, nebyla sonda ve Valentinské ulici zkoumána plošně. Archeologové se museli spokojit pouze s dokumentací řezů, na nichž žádné situace datované do 9. či 10. století zaznamenány nebyly. Pro malý plošný rozsah výzkumů však existenci hrobů ani pod severním úsekem Valentinské ulice nelze vyloučit.

Hypoteticky by se další nekostelní středověké pohřebiště na nejnižším staroměstském terasovém stupni VIIc mohlo nalézat u křižovatky ulic Konviktské a Karolíny Světlé (obr. 2: 15). Blízko románské rotundy sv. Kříže bylo v roce 1892 při výstavbě činžovních domů¹⁸ zničeno větší množství mladohradištních kostrových hrobů (SLÁMA 1977, 126; LUTOVSKÝ 2005, 935). Kromě šperků pochází z jednoho hrobu i denár knížete Jaromíra (1003–1012, 1033–1034). Podle nálezů uložených ve sbírkách Národního muzea (bronzové a stříbrné esovité záušnice, prsteny, zlomek železného hrotu šípů, bronzové toaletní lžičky a dvě přezky) je snad možné hroby datovat od konce 10. do 12. století. Je nutno připomenout, že nálezy pocházejí z tzv. Mikšovy sbírky a jejich lokalizace může být problematická (TUREK 1950, 70). Předměty tak patrně náležejí k mladšímu horizontu staroměstských pohřebišť, na kterých se objevují i mince (Malé náměstí, Dlouhá ulice). Stavba rotundy sv. Kříže je řazena až do století dvanáctého (DRAGOUN 2002b, 70; ČIHÁKOVÁ/MÜLLER 2015, 76), jednoznačně však zde nemůžeme vyloučit staršího dřevěného předchůdce svatyně.

Při výzkumech na katastru Starého Města lze očekávat další nálezy raně středověkých hrobů, což potvrdil i výzkum v čp. 234/I u křižovatky ulic Jalovcové a Husovy (obr. 2: 13). V nevelké sondě byl objeven raně středověký kostrový hrob.¹⁹

4. POHŘEBIŠTĚ V AREÁLU KLEMENTINA

4.1 Okolnosti a lokalizace výzkumu

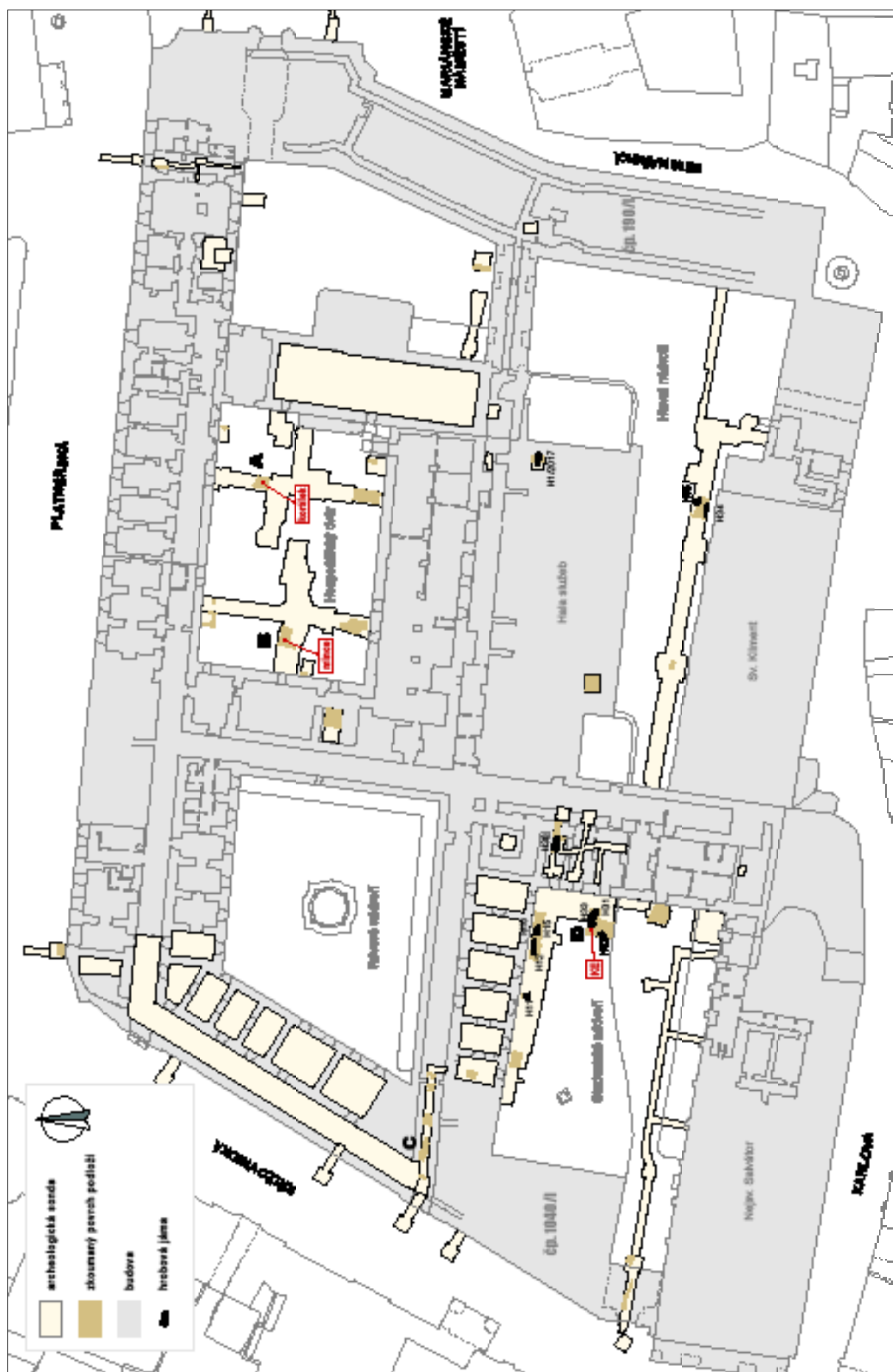
Od roku 1997 archeologové pražského pracoviště Národního památkového ústavu realizovali v areálu Klementina množství záchranných a zjišťovacích výzkumů, jejichž výsledky přinesly celou řadu překvapivých poznatků o dějinách této části města. Pro velkou mocnost nadloží a pro značné narušení starších situací mladšími stavebními zásahy však bylo možné prozkoumat

16 Za laskavou konzultaci k dataci nádoby děkujeme Jarmile Čihákové.

17 Za poskytnutí informací o nálezu hrobu jsme zavázáni Petru Starcovi, který v roce 2016 a 2017 na parcele domu čp. 71/I prováděl záchranný archeologický výzkum.

18 Hroby byly objeveny při stavbě domů čp. 318/I, 319/I a 1052/I. Vzhledem k tomu, že západní stranou dostavěného bloku probíhá severojižním směrem hrana terasy VIIc, byly hroby nalézány spíše na pozemku s dnešním čp. 318/I, případně čp. 319/I. Za laskavé upozornění děkujeme P. Starcovi.

19 Za laskavé poskytnutí informace o nálezu děkujeme Jaroslavu Podliskovi, který výzkum NPÚ, ú. o. p. v Praze č. 2017/21 v čp. 235/I v roce 2017 vedl a připravuje jeho publikaci.

Obr. 8. Praha-Staré Město, čp. 190/1 a 1040/1, Klementinum. Plán areálu s vyznačením archeologických sond (žlutě); archeologicky prozkoumaných a současně mladšími aktivitami nenarušených ploch, tj. míst, na kterých bylo možné při archeologických výzkumech zachytit hroby 9.–10. století (hnědě); černě – raně středověké hroby; A – nálezy skleněného korálku; B, C – sondy s doloženými sídlištními vrstvami se zlomky nádob s kalichovitým okrajem a jejich deriváty (doklady nejstaršího osídlení, 2. pol. 10. až 1. pol. 11. století); D – jáma (objekt V360), která narušila hrob H31 (kresba S. Babušková, J. Hlavaty, 2017).

Obr. 9. Praha-Staré Město. Klementinum, čp. 190/I a 1040/I. Skleněný korálek nalezený ve středověké sídlištní vrstvě na hospodářském dvoře areálu (viz obr. 8: A) při archeologickém výzkumu v roce 1997 (kresba S. Svatošová, foto J. Hlavatý, 2016).

pouze nepatrnou plochu sledovaného areálu, na níž bylo možno evidovat pozůstatky raně středověkých aktivit (obr. 8; HAVRDA/KOVÁŘ/ŽĎÁRSKÁ 2015, 604).²⁰

Kromě hrobů od 12. do poloviny 16. století v jižní polovině Klementina byla v roce 2013 odkryta v severovýchodním rohu Studentského nádvoří nejzápadnější část raně středověkého pohřebiště. Celkem tu bylo objeveno sedm hrobů (hroby H11, H12, H15, H16, H31, H32, H33). Další kostrový hrob (H36) řazený k tomuto pohřebišti byl objeven v roce 2015 pod podlahou suterénu jižního křídla Klementina, východně od Studentského nádvoří. Na Hlavním nádvoří byly v roce 2014 u severovýchodního nároží barokního kostela sv. Klimenta odhaleny dva raně středověké kostrové hroby (H34 a H35). Naposled byl raně středověký hrob odkryt ve zjišťovací sondě položené v roce 2017 v severovýchodním rohu Haly služeb. V hloubce 3,9 m pod podlahou zvýšeného přízemí haly bylo pode dnem středověkého objektu z 12. století nalezeno torzo hrobu (hrob H1/2017). Až na dvě výjimky bylo možné dokumentovat pouze části hrobů, a to buď z důvodů malého rozsahu sondy, nebo pro jejich narušení mladšími aktivitami. Rozsah sond, zpravidla liniové povahy, byl závislý na stavebních aktivitách investora výzkumu.

4.2 Dosavadní znalosti o raně středověkém osídlení lokality

Na základě dosavadních výzkumů je možné konstatovat, že nejstarší sídlištní aktivity zaznamenané v podobě nevýrazných sídlištních vrstev a ojediněle i zahlučených objektů lze klást do 2. pol. 10. století či spíše až do století následujícího. Datování vychází z nálezů keramiky s kalichovitou profilací okraje ve zmíněných vrstvách či objektech. Intenzivní osídlení této části staroměstského prostoru lze patrně datovat až od 11. století, a to spíše od jeho 2. poloviny, kdy se začíná objevovat keramika s archaicky zduřelým okrajem. Pro 11. a 12. století jsou typická četná pyrotechnologická zařízení (jámy s propálenými stěnami i dnem), která je možno spojit s výrobou a zpracováním železa. Za zajímavý nález, který původně mohl pocházet z raně středověkého hrobového kontextu, je možno považovat vícebarevný skleněný korálek (obr. 9) ze sídlištní vrstvy výzkumu na Hospodářském dvoře Klementina (obr. 8: A) datované keramikou s archaicky zduřelým okrajem do 2. pol. 11. až 1. pol. 12. století (HAVRDA 1998). Korálek žluté barvy zdobený čtyřmi páry vrstevnatých modrobílých oček byl určen jako pozdně halštatský až časně laténský (VENCLOVÁ 1990, 70, typ 519).²¹ Místo nálezů je vzdáleno 40 m severně od hrobů objevených na Studentském a Hlavním nádvoří Klementina. Korálek by mohl pocházet z hrobu náležejícího ke zmíněnému raně středověkému pohřebišti. Nálezy obdobných skleněných korálků byly učiněny v hrobech při výzkumu pohřebiště v Lumbeho zahradě (TOMKOVÁ/ZLÁMALOVÁ ČILOVÁ/VACULOVIC 2014, 132, obr. 3/1: 74A a 114-2) či pohřebiště v Motole (KOVÁŘÍK 1991, 63; VENCLOVÁ 1990, 287).²² Známe jsou i z mimopražských pohřebišť (Mělník-Rousovice, Budeč-Na Týnici, Žatec). Nejnovější studie ukazují, že některé korálky nalezené v hrobech 9.–10. století považované za halštatské, by mohly být dokonce raně středověkého stáří (TOMKOVÁ/ZLÁMALOVÁ ČILOVÁ/VACULOVIC 2014, 153).

4.3 Klementinum – katalog raně středověkých hrobů

Při výzkumu na ploše někdejší jezuitské koleje v letech 2012–2015 a 2017 se na čtyřech místech areálu podařilo postupně odkryt jedenáct raně středověkých hrobů.²³ Autory antropologického rozboru nalezených kosterních pozůstatků jsou Milan Stloukal a Vítězslav Kuželka. Ten se též účastnil exkavační části výzkumu, při které prováděl předběžnou analýzu ostatků přímo v hrobových jámách během jejich vyvzdavání.²⁴

20 Z takřka dvouhektarového areálu (18965 m²) bylo možné mezi lety 1997–2017 archeologicky prozkoumat plochu 2000 m². Ovšem z toho pouze zlomek, 87 m², tvořila plocha nenarušená mladšími zásahy, tj. plocha s doloženým původním povrchem terénu v 10. století. Za pomoc při zpracování terénní dokumentace děkujeme Štěpánu Rücklovi a Jakubovi Hlavatému.

21 Korálek v roce 1998 určila Natalie Venclová, ve stejném roce byl nález publikován (HAVRDA 1998, 63). Zde je nutno poznamenat, že z katastru Starého Města doklady osídlení z tohoto období postrádáme.

22 Další pocházejí ze sídlištních situací zkoumaných na katastru Malé Strany (HAVRDA 1998, 65). V Josefské ulici čp. 626/III byl nalezen drobný hnědý kruhový korál v zásypu objektu z 1. poloviny 13. století (ústní informace J. Čihákové, výzkum NPÚ v Praze v roce 1980; VENCLOVÁ 1990, 287). Pozdně halštatský korál s modrobílými očky byl získán při výzkumu v Seminářské zahradě v Praze na Petříně. Byl nalezen ve výplni středověké kúlové jamky pod podlahou románského domu (ZAVŘEL 1998, 6).

23 Číslování hrobů nezačíná číslem H1 a netvoří souvislou řadu, neboť v předkládaném textu nejsou publikovány hroby vrcholně středověké a mladší, objevené současně s raně středověkými hroby při archeologickém výzkumu NPÚ, ú.o.p. v Praze č. 2012/35 z let 2012–2015. Mladší hroby (H1 až H10, H13, H14, H17 až H30) náležely ke kostelu sv. Klimenta a k pohřbívání v dominikánském konventu (HAVRDA/KOVÁŘ/ŽĎÁRSKÁ 2017). Označení hrobů (H11, H12, H15, H16, H31 až H36) z výzkumu NPÚ, ú.o.p. v Praze č. 2012/35 neobsahuje letopočet. Raně středověký hrob v Hale služeb označený jako H1/2017 byl odkryt dodatečně, až v rámci zjišťovacího výzkumu na jaře roku 2017 (výzkum NPÚ ú.o.p. v Praze č. 2017/10).

24 Vítězslavovi Kuželkovi jsme též zavázáni za odborné konzultace při terénních pracích.

Hrobová jáma — objekt/výkop č. V218

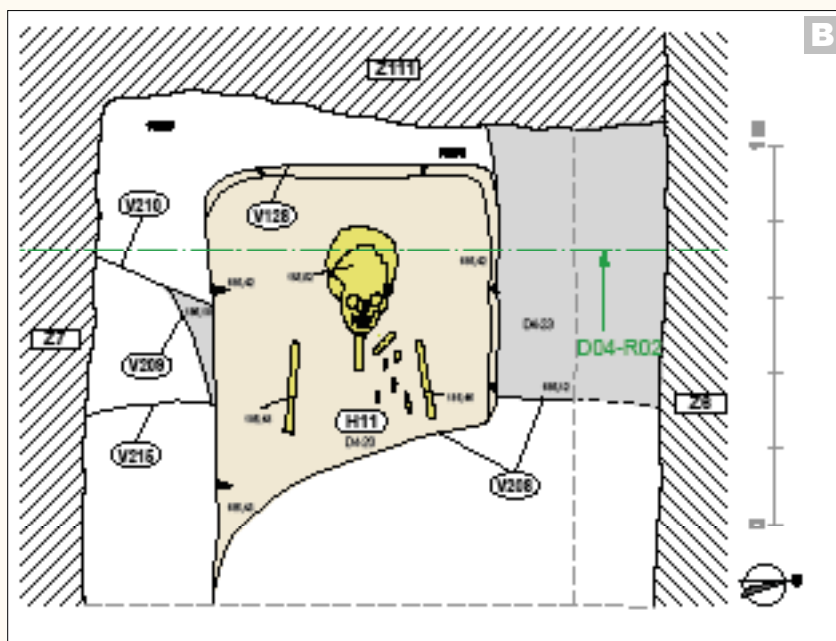
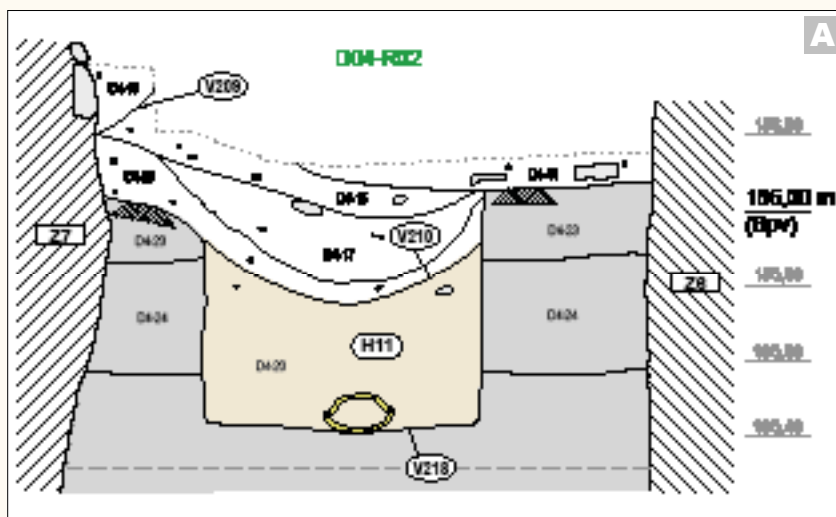
- **zásyp** — uložení č. D04-20 (světle hnědá nesoudržná písčité hlína s nahodilými hrudkami hnědé prachovité hlíny o velikosti 0,5–2 cm a vzácně uhlíky o velikosti 0,5 cm; zásyp hrobu je tvořený přemístěným fluvialním sedimentem s příměsí přemístěného půdního typu)
- **tvár** — přibližně obdélná jáma, rohy zaoblené; profil příčný: stěny takřka kolmé, dno ploché; profil podélný: stěny takřka kolmé, dno ploché
- **rozměry** — v úrovni zjištěné hrany hrobu: šířka 0,76 m, délka pro narušení nezjištěna (min. 1,17 m); u dna: šířka 0,73 m, délka pro narušení nezjištěna (min. 1,13 m); zjištěná hloubka: 0,76 m; odhad původní hloubky hrobu: 1 m
- **orientace** — Z–V až ZSZ–VJV
- **úprava** — bez úprav, zbytky dřeva nezjištěny

Pohřbený jedinec — dospělý jedinec ženského pohlaví, věk do 20–30 let (STLOUKAL/KUŽELKA 2016)

- **dochovaná kostra** — špatné; zachovaná pouze lebka, krční obratle a část hrudních obratlů, levá kost klíční a obě kosti pažní; zachované zlomky postkraniálního skeletu neumožňují bližší určení
- **poloha** — natažená dorsální, lebka na zátylku, horní končetiny (dochované pouze kosti pažní) nataženy podél těla, část skeletu od hrudníku po dolní končetiny byla zničena při mladších sídlištních aktivitách
- **orientace těla** — pohřbená uložena hlavou přibližně k Z

Hrobový inventář — bez nálezů

Poznámka — hrobová jáma narušena mladším sídlištním objektem z 12. až 1. pol. 13. století

Obr. 10. Praha-Staré Město. Klementinum, hrob H11. **A** — půdorysný plán hrobu; **B** — řez hrobovou jámou; **C** — celková fotografie hrobu; **D** — detail lebky a horních končetin zemřelé (kresba a foto E. Ditmar, 2013).

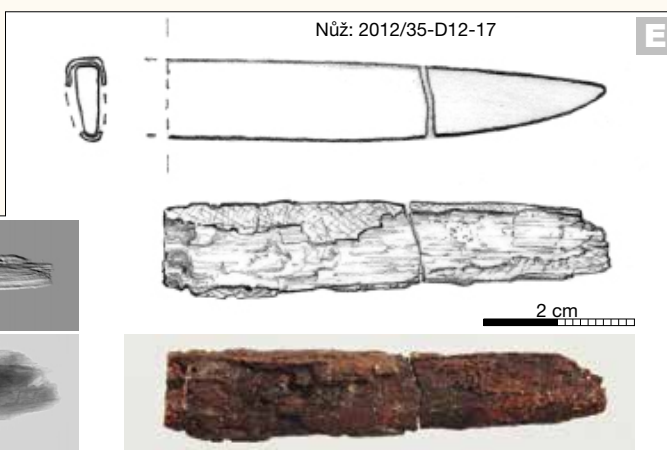
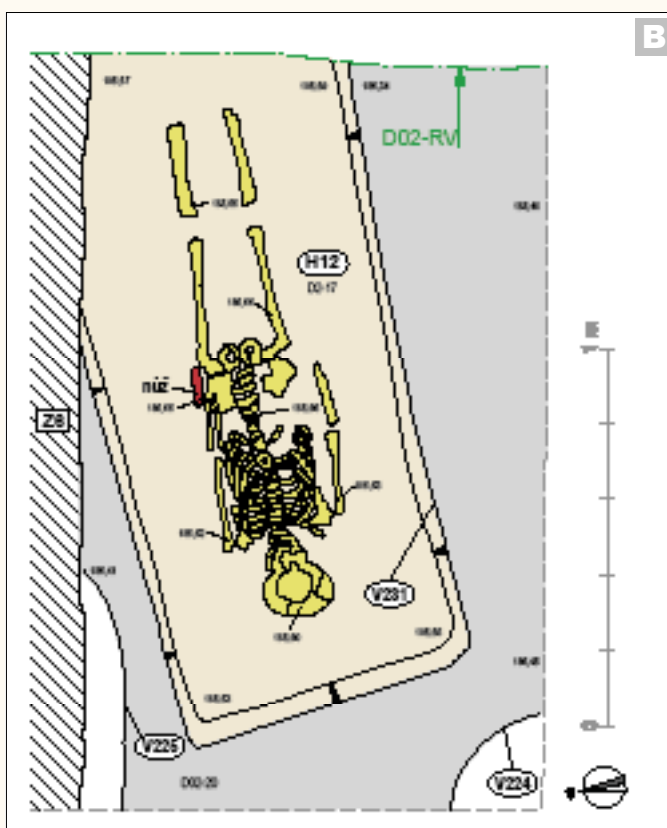
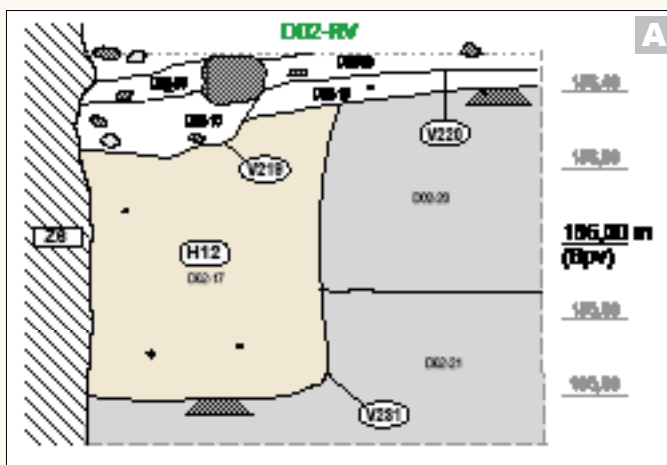
Hrobová jáma — objekt/výkop č. V231

- zásyp** — uloženina č. D02-17 (hnědá soudržná písčité hlína s hručkami tmavé hnědé písčité hlíny, vzácné uhlík 5 mm; zásyp hrobu je tvořen přemístěným fluvialním sedimentem s příměsí přemístěného půdního typu)
- tvar** — jáma obdélného půdorysu, rohy ostré až mírně zaoblené; profil příčný: stěny takřka kolmé, dno ploché; profil podélný: stěny takřka kolmé, dno ploché
- rozměry** — v úrovni zjištěné hrany hrobu: šířka 0,82 m, délka 2,2 m; u dna: šířka 0,78 m, délka 2,06 m; zjištěná hloubka: 0,75 m; odhad původní hloubky hrobu: okolo 1,07 m
- orientace** — Z-V
- úprava** — bez úprav, zbytky dřeva nezjištěny

Pohřbený jedinec — dítě, věk 11–12 let (STLOUKAL/KUŽELKA 2016)

- dochování kostry** — dobré; dochován téměř celý skelet jedince (mimo chodidel, částí kolenních kloubů, dlani a obličejové části lebky)
- poloha** — natažená dorsální, lebka na zátylku, horní končetiny nataženy podél těla, levá ruka položena na levém boku
- orientace těla** — pohřbený uložený přibližně hlavou k Z

Hrobový inventář — nůž (č. 2012/35-D2-17) zastrčený do pochvy položený u levého boku vedle pánevní kosti. Dochována část čepele, délka 58 mm, šířka 10 mm, průřez trojúhelníkovitý se zřetelným ostřím. Na korozní krustě na obou stranách předmětu patrné zbytky dřeva. Čepel, která se dochovala až po špičku, byla zasunuta do dřevěné pochvy. Na obou stranách předmětu se na několika místech nalézaly zbytky textilní struktury, která dokládá, že pochva byla snad zabalena do blíže neurčitelné tkaničky. Přesný tvar čepele bylo možné určit až po provedení rentgenografické analýzy předmětu (BARČÁKOVÁ 2017)

Obr. 11. Praha-Staré Město. Klementinum, hrob H12. **A** – řez v místě nohou zemřelého dítěte; **B** – půdorysný plán hrobu; **C** – celková fotografie hrobu; **D** – detail lebky a horních končetin zemřelého; **E** – nůž 2012/35-D12-17 v dřevěné pochvě (kresba a rekonstrukce původního tvaru čepele podle rtg. snímku S. Svatošová, 2017; rentgenový snímek /vlevo/ L. Barčáková, 2017; foto /vpravo dole/ M. Kališek, 2015).

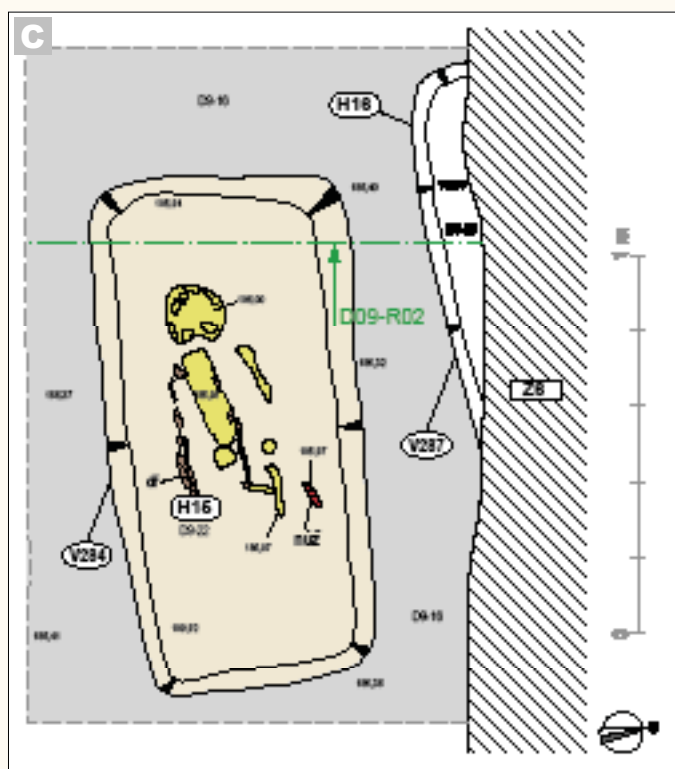
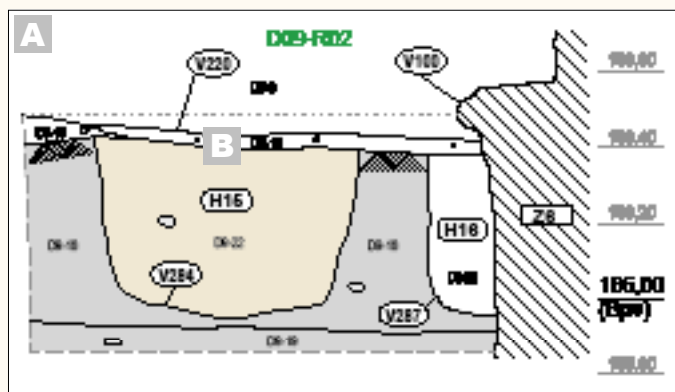
Hrobová jáma — objekt/výkop č. V284

- zásyp** — uložení č. D09-22 (světle hnědá až okrová silně písčité hlína (přemístěný fluvialní sediment) s nahodilými hrudkami tmavě hnědé písčité hlíny (přemístěný půdní typ) a okrového písku do 90 mm; vzácně uhlíky o velikosti 5 mm a kousky zetlelého dřeva)
- tvár** — přibližně obdélná jáma, rohy zaoblené; profil příčný: stěny mírně kónické, zužující se, dno ploché, směrem do středu mírně prohnuté; profil podélný: stěny mírně kónické, zužující se, dno ploché
- rozměry** — v úrovni zjištěné hrany hrobu: šířka 0,69 m, délka 1,35 m; u dna: šířka 0,55 m, délka 1,25 m; zjištěná hloubka: 0,48 m; odhad původní hloubky hrobu: okolo 0,8 m
- orientace** — Z-V
- úprava** — po levé straně skeletu (od úrovně ramen k úrovni pánve) zaznamenány zbytky dlouhých dřev (délka 400 mm, šířka do 5 mm), další dlouhá dřeva se nalézala i nad kostrou (v oblasti hrudníku); druh dřeva: jedle (Kočárová/Kočár 2017b, 1)

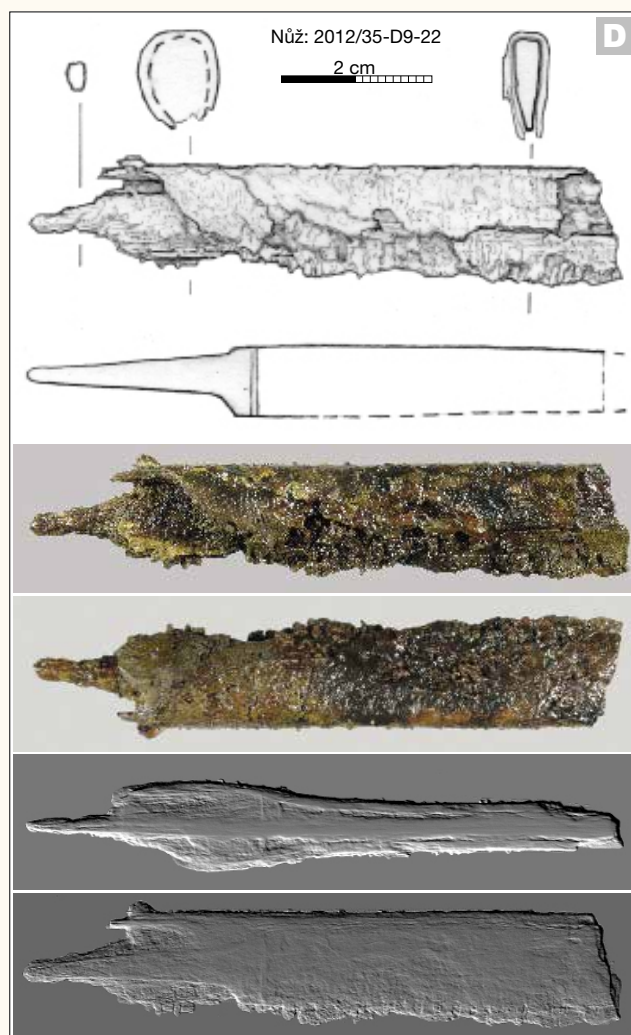
Pohřbený jedinec — nedospělý jedinec bez určení pohlaví, věk 2–3 roky (Stloukal/Kuželka 2016)

- dochování kostry** — špatné, často dochované pouze otisky kostí ve výplni jámy; dochován zlomek stehenní kosti, pozůstatky kosti pažní a čelisti (mléčné zuby), otisk páteře, gracilních žebér, lebeční kosti
- poloha** — natažená dorsální; charakter dochování neumožňuje detailnější identifikaci
- orientace těla** — pohřbený uložený hlavou k Z

Hrobový inventář — železný nůž (č. 2012/35-D9-22) v pochvě položený podél levé stehenní kosti. Dochována část předmětu o min. délce 98 mm, z toho dochovaná

délka 12 mm široké čepele činila 63 mm. Špička čepele se nedochovala, jak potvrdila rentgenografická analýza nálezu (Barčáková 2017). Část čepele se špičkou byla odlomena nebo úplně strávena korozi. Původní celková délka nože mohla činit 200 mm. Čepele měla trojúhelníkový průřez se zřetelným ostřím. Z čepele vybíhá trn dlouhý 35 mm, na němž byla původně připevněna stěna nože. Na noži dochovány vlivem korozních procesů zbytky organických látek. Struktury, které by odpovídaly dřevu či tkanině nalezeny nebyly. Čepele byla zasunuta do patrně kožené pochvy, u ostří na třech místech náznak otvorů, které snad sloužily k sešití jejích částí.

Obr. 12. Praha-Staré Město. Klementinum, dětský hrob H15. **A** – řez hrobovou jámou; **B** – celková fotografie hrobu se zemřelým; **C** – půdorysný plán hrobu (A–C: kresby a foto E. Ditmar, 2013); **D** – nůž 2012/35-D9-22 (kresba a rekonstrukce původního tvaru čepele podle rtg. snímku S. Svatošová, 2017; foto M. Kalíšek, 2015; rentgenové snímky L. Barčáková, 2017).

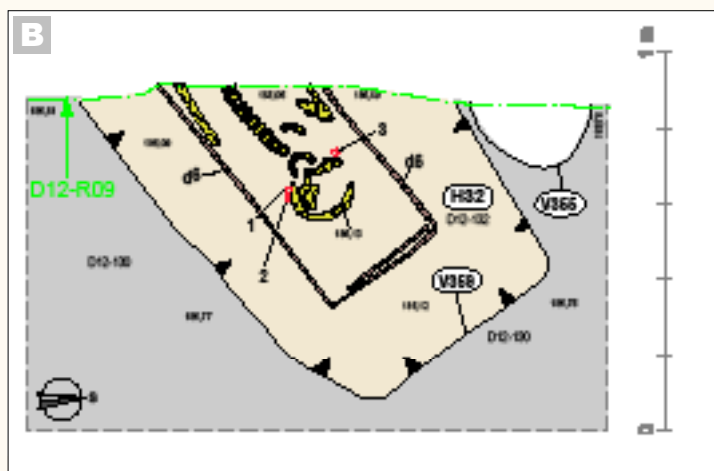
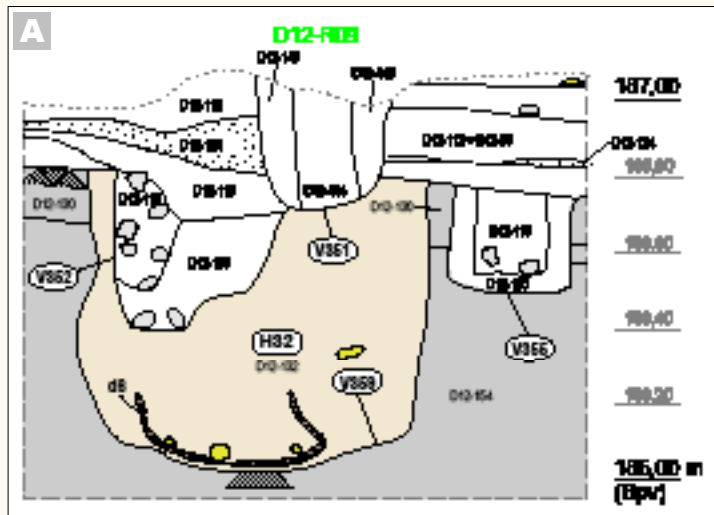
Hrobová jáma — objekt/výkop č. V359

- **zásyp** — uloženina č. D12-132 (okrově hnědý, místy našedlý středně ulehleý zahliněný písek, vzácně uhlík do 0,2 cm — druhotně přemístěný fluvialní sediment)
- **tvar** — přibližně obdélná jáma, rohy mírně zaoblené; profil příčný: severní stěna kolmá, jižní částečně podhloubená, dno mírně prohnuté; profil podélný: stěny kolmé, dno ploché
- **rozměry** — v úrovni zjištěné hrany hrobu: šířka 0,76 m, délka pro narušení nezjištěna (min. 1,1 m); u dna: šířka 0,76 m, délka pro narušení nezjištěna (min. 1,1 m); zjištěná hloubka: 0,75 m; odhad původní hloubky hrobu: okolo 0,94 m
- **orientace** — JZ–SV
- **úprava** — zbytky dřeva podél obou stran těla jedince i za jeho hlavou a též pod kostrou; dochovaná výška na bocích až 0,2 m, dochovaná tloušťka dřeva 5–10 mm); na příčném profilu hrobem je zřejmé, že dřeva tvoří jeden celek původně půlkruhového tvaru — vydlabaný kmen(?) tlakem zásypu hrobu mírně deformovaný; rozměry: výška 0,2 m, šířka 0,35 m, dochovaná délka 0,74 m; druh dřeva: topol (KOČÁROVÁ/KOČÁR 2017b, 1)

Pohřbený jedinec — dítě, cca 12 let, věk určen podle délky otisku kosti pažní, měřeného *in situ* (STLOUKAL/KUŽELKA 2016)

- **dochování kostry** — špatné
- **poloha** — natažená dorsální, horní končetiny (dochované části — pouze kosti pažní) nataženy podél těla; dochována pouze horní část kostry
- **orientace těla** — pohřbený jedinec položen do hrobové jámy s hlavou směrem k SV

Hrobový inventář — 3 náušnice, dvě na levé (2012/35-D12-132-1 a 2012/35-D12-132-2) a třetí na pravé straně lebky (2012/35-D12-3); náušnice ležely v úrovni horní čelisti, přibližně v místě uší

	Au	Ag	Cu	Sn	Pb	Zn
bod 1	26,36	7,21	63,58	1,75	0,58	0,13
bod 2	20,62	4,11	71,82	2,16	0,86	0,07

Tab. 1. Látkové složení povrchu hrozníkovité náušnice (2012/35-D12-132-1) z hrobu H32 v hm %. Analýza povrchového materiálového složení pokovené náušnice byla provedena s využitím XRF analyzátoru Thermo Fischer Nilton XL3t. Předměty byly ošetřeny a analyzovány v restaurátorské laboratoři ARÚ ČSAV, Praha, v. v. i. (MORAVCOVÁ 2014, 8).

Poznámka — hrobová jáma dochována pouze částečně (jihozápadní polovina zabíhá do profilu mimo zkoumanou plochu), její severní stěna narušena mladším sídlištním objektem z 12. až 1. pol. 13. století; z výplně byl odebrán vzorek pro paleobotanickou makrozbytkovou analýzu; z písčitého materiálu zásypu hrobu byly separovány makrozbytky: *Potentilla supina* (mochna poléhavá) a *Chenopodium album* (merlík bílý), řazený do skupiny polních plevelů (KOČÁR/KOČÁROVÁ 2014); tři trvalé zuby odebrány na radiouhlíkové datování metodou AMS

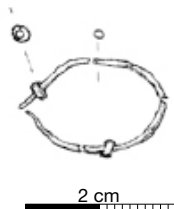

Obr. 13. Praha-Staré Město. Klementinum, dětský hrob H32. **A** — řez hrobovou jámou; **B** — půdorysný plán hrobu (kresba O. Hájek, 2013); **C** — celková fotografie hrobu (foto K. Žďárský, 2013); **D** — náušnice 1, inv. č. 2012/35-132-1, vpravo dole detail hrozníčku a esovitého zakončení; **E** — náušnice 2, inv. č. 2012/35-132-2; **F** — náušnice 3, inv. č. 2012/35-132-3 (D–F: kresba S. Svatošová, 2016; foto K. Moravcová, 2014).

E

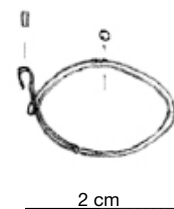
2012/35-D12-132-2

- jednoduchá náušnice s dvěma uzlíky – manžetami (č. 2012/35-D12-132-2) – předmět byl plně mineralizován, bez kovového jádra, nalezen byl rozlomený na čtyři části; materiál: původně patrně slitina barevného kovu; po restaurátorském zákroku bylo možné celý předmět rekonstruovat; konce jednoduché, bez zahnutí či roztepání; původní průměr náušnice: 16 mm; průměr drátu: 1 mm

F

2012/35-D12-132-3

- jednoduchá náušnice s háčkovitě zahnutým, roztepaným, zploštělým koncem (č. 2012/35-D12-132-3) – předmět byl plně mineralizován, bez kovového jádra; materiál: původně patrně slitina barevného kovu; jeden konec prostě zakončen, druhý roztepaný do plošky a ohnut; průměr náušnice: 16 × 18 mm; průměr drátu: 1 mm

Hrob H16 — výzkum NPÚ, ú. o. p. v Praze č. 2012/35, sonda D09, Studentské nádvoří Klementina

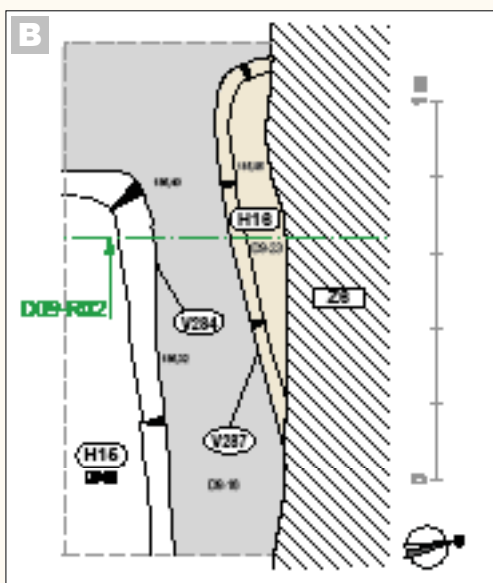
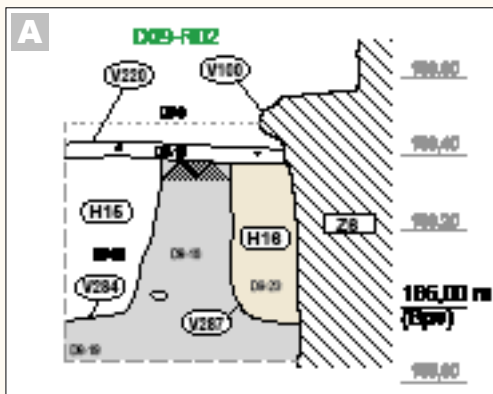
Hrobová jáma — objekt/výkop č. V287

- zásep — uložení č. D09-23 (světle hnědý až okrový zahliněný písek – druzhotně přemístěný fluvialní sediment)
- tvar — obdélná až oválná jáma, zaoblený roh; profil příčný: stěny takřka kolmé, dno ploché; profil podélný: stěny takřka kolmé, dno ploché
- rozměry — pro narušení nelze určit; zjištěná hloubka: 0,42 m; původní hloubku hrobu je pro narušení obtížné odhadnout, překročila patrně hodnotu 0,7 m
- orientace — přibližně ZJZ-VSV
- úprava — bez úprav, zbytky dřeva nejištěny

Pohřbený jedinec — dochovaná část hrobové jámy bez kostry (odkryt byl pouze jihovýchodní okraj hrobu)

Hrobový inventář — bez nálezů

Poznámka — hrobová jáma z větší části narušena v 17. století výkopem V100 pro zeď Klementina Z6; dochováno méně než 10 % hrobu, podobá se sousední hrobové jámě H15

Obr. 14. Praha-Staré Město. Klementinum, hrob H16. **A** – řez částí hrobové jámy narušené novověkou zdí; **B** – půdorysný plán hrobové jámy; **C** – celková fotografie hrobu, pohled od západu (foto a kresba E. Ditmar, 2013).

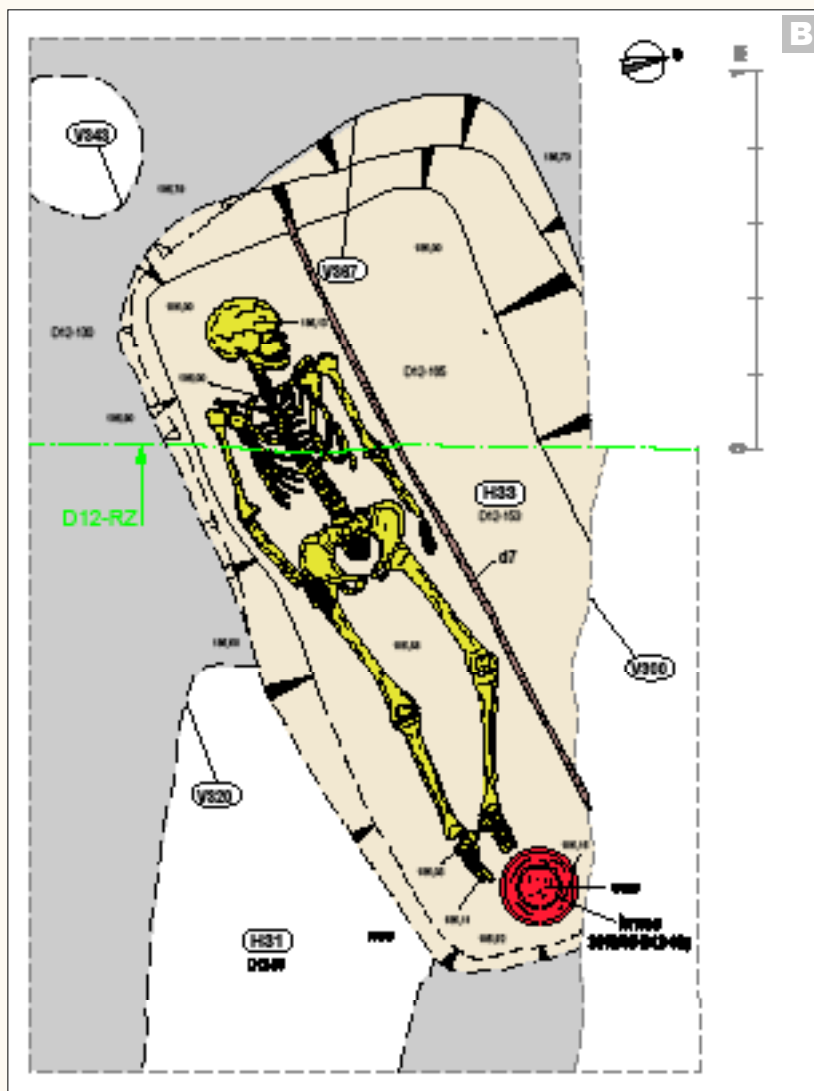
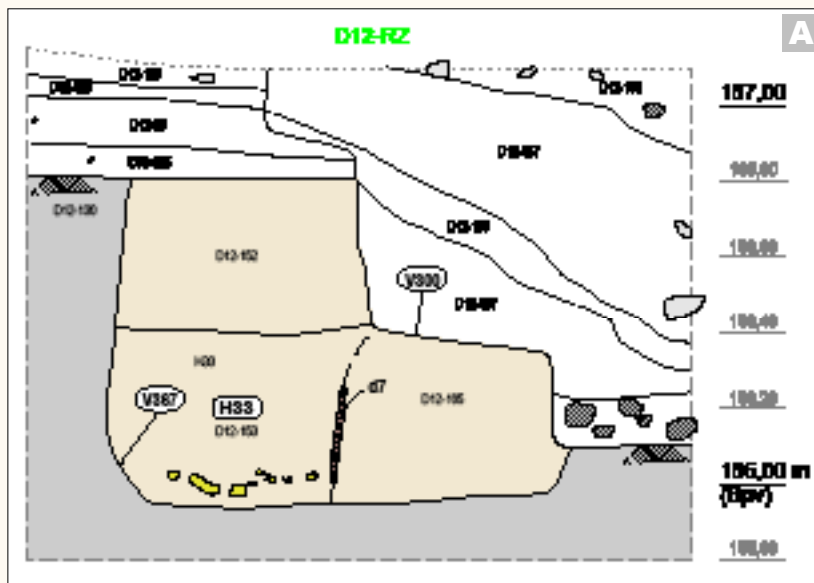
Hrobová jáma — objekt/výkop č. V367

- **zásyp** — uloženina č. D12-153 (okrověhnědá žíhaná silně písčítá hlína s proplástky střednězrného písku) a uloženina č. D12-152 (hnědá písčítá hlína)
- **tvár** — přibližně obdélná jáma, rohy zaoblené; profil příčný: severní stěna patrně kolmá, je značně narušená mladším zásahem, jižní částečně pohloubená, dno ploché; profil podélný: stěny takřka kolmé, dno ploché
- **rozměry** — v úrovni zjištěné hrany hrobu: šířka 1,15 m, délka 2,19 m; u dna: šířka 0,86 m, délka 2,01 m; zjištěná hloubka: cca 0,9 m; odhad původní hloubky hrobu: okolo 1,12 m
- **orientace** — ZJZ-VSV
- **úprava** — po levé straně nebožtíka, výškově nad skeletem, dochována po celé délce hrobu značně zetlelá dřevěná deska vysoká 12 cm rozdělující hrobovou jámu na dvě takřka stejné části

Pohřbený jedinec — dospělý jedinec ženského pohlaví s poporodními změnami na pánevní kosti, 40–50 let

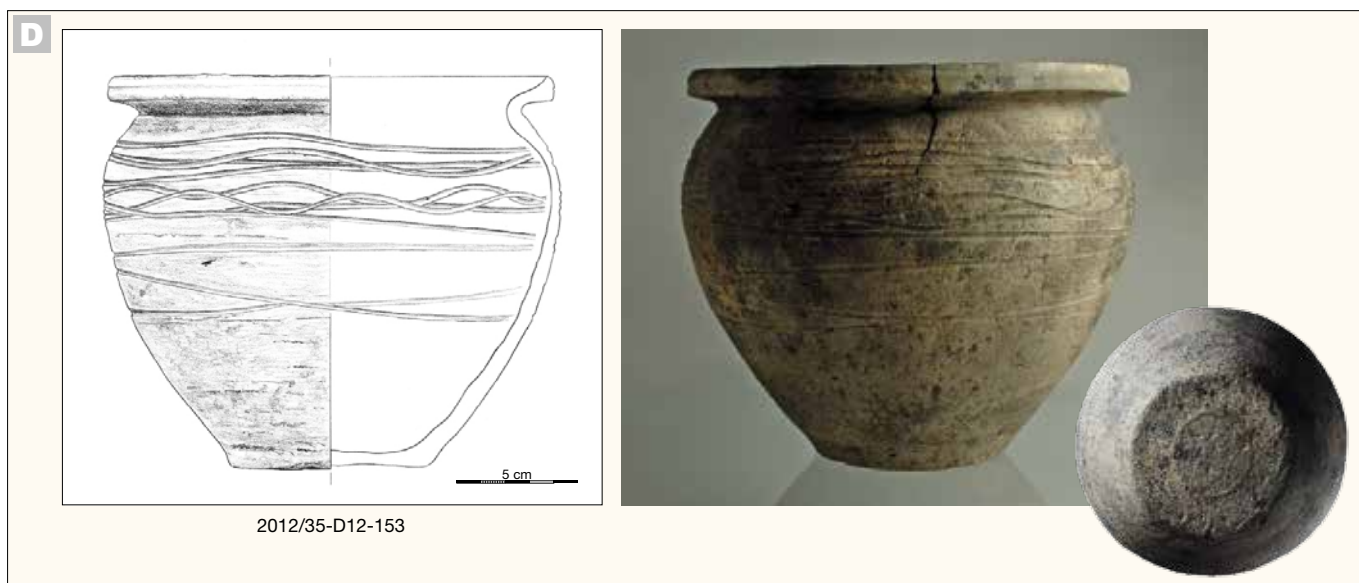
- **dochování kostry** — dobré; silně postmortálně deformovaná lebka a část postkranialního skeletu. Podle měření kosti stehenní *in situ* v hrobě měla pohřbená výšku postavy asi 1,62 m. Na hrudních obratlích jsou degenerativní změny (STLOUKAL/KUŽELKA 2016); poloha: natažená dorsální, lebka položená na levém spánku, čelist není spadlá, levá ruka natažená podél těla, pravá položená na pravém boku, levá noha mírně pokrčena; dochována celá kostra, kosti nejsou druhotně posunuty
- **poloha** — kostra je uložena těsně u jižní hrany hrobu, což vytváří dojem dvojhrobu, zesnulá se nalézala v jižní polovině široké hrobové jámy
- **orientace těla** — pohřbený jedinec položen do hrobové jámy s hlavou k ZJZ

Hrobový inventář — keramická nádoba č. 2012/35-D12-153 uložená v nohách, za chodidly, v ose zemřelé, v úrovni článků prstů; keramická nádoba se dochovala celá (výška 165 mm, průměr okraje 186 mm a dna 83 mm); tělo širší, baňaté; okraj ven vyložený, mírně prohnutý; výzdoba: na podhrdlí a v prostřední třetině výdutě je nádoba zdobena jednonásobnými rytými liniemi rovnými i zvlněnými (šroubovice), některé se navzájem přetínají; výzdoba provedena jednoduchým rydlem; na dně nádoby stopy po podsýpce a značka v podobě kruhu o průměru 36 mm; materiál: hnědošedá hlína, v ostřívu malá příměs šupinek slidy; výpal: oxidační

Poznámka — svrchní partie zásypu hrobu nad kostrou narušena výkopem V320 pro mladší a mělčí hrob H31 a později narušena sídlíštními objekty z 12. až 13. století; tři trvalé zuby odebrány na radiouhlíkové datování metodou AMS

Obr. 15. Praha-Staré Město. Klementinum, hrob H33. A – řez hrobovou jámou, B – půdorysný plán hrobu (kresba P. Hladík, 2013; C – fotografie hrobu s ostatky zemřelé (foto K. Žďárský, 2013); E – keramická nádoba nalezená u nohou (kresba S. Svatošová, 2016; foto F. Malý, 2013).

2012/35-D12-153

Hrob H31 — výzkum NPÚ, ú. o. p. v Praze č. 2012/35, sonda D12, Studentské nádvoří Klementina

Hrobová jáma — objekt/výkop č. V320

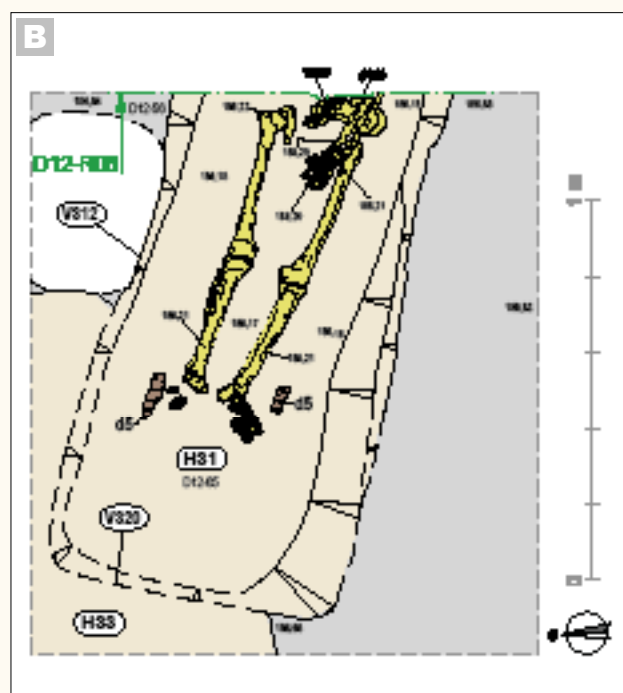
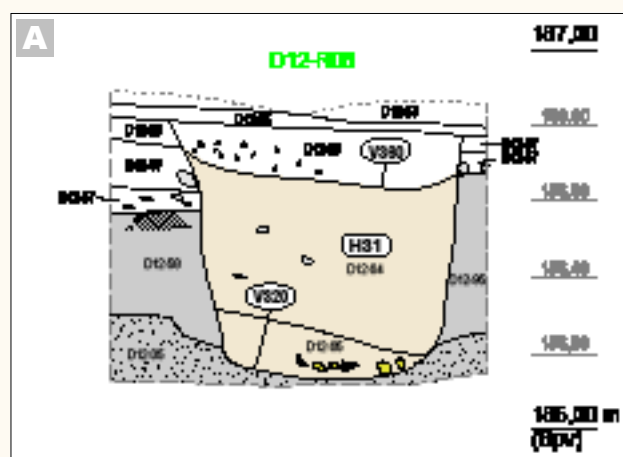
- **zásyp** — uloženina č. D12-64 (světle hnědý jílovitý písek, vzácně uhlík) a č. D12-65 (hnědošedá středně uhlělá silně písčitá hlína s polohami okrového písku, ojediněle valounek 1,5 cm a vzácně uhlík; zásyp hrobu je tvořený přemístěným fluvialním sedimentem)
- **tvár** — obdélná jáma, rohy mírně zaoblené; profil příčný: stěny takřka kolmé, jižní stěna se v dolní části výrazně zužuje a vytváří schod v JZ části jámy, dno ploché až mírně prohnuté; profil podélný: stěny takřka kolmé, dno ploché
- **rozměry** — v úrovni zjištěné hrany hrobu: šířka 0,8 m, délka pro narušení nezjištěna (min. 1,37 m); u dna: šířka 0,59 m, délka pro narušení nezjištěna (min. 1,33 m); zjištěná hloubka: 0,69 m; odhad původní hloubky hrobu: okolo 0,83 m
- **orientace** — ZSZ-VJV
- **úprava** — na kostech položeny dvě dřevěné desky překrývající kosti dolních končetin, další dřevo dochováno vedle levé holenní kosti a poslední dřevo o délce 90 mm dochováno pod články prstů pravé dolní končetiny; druh dřeva: jedle (KOČÁROVÁ/KOČÁR 2017b, 1)

Pohřbený jedinec — dospělý jedinec ženského pohlaví, spíše gracilní postavy, podle měření kosti stehenní *in situ* v hrobě měla pohřbená výšku postavy asi 160 cm (STLOUKAL/KUŽELKA 2016)

- **dochování kostry** — dobré
- **poloha** — natažená dorsální, levá ruka položená na levém stehně, s tím, že směřuje do klína; dochována pouze spodní část kostry (kosti dolních končetin a zlomky pánve), pravá ruka položená do klína
- **orientace těla** — pohřbený jedinec položen do hrobové jámy s hlavou uloženou k VJV

Hrobový inventář — bez nálezů

Poznámka — východní polovina hrobové jámy narušena objektem V286, západní část narušena mělčím sídlištním objektem V360 (viz obr. 23); z kosti stehenní odebrán vzorek na radiouhlíkové datování metodou AMS; horní polovina těla odstraněna při novodobých zásazích

Obr. 16. Praha-Staré Město. Klementinum, hrob H31. A – řez hrobovou jámou, B – půdorysný plán hrobu (kresba O. Hájek, 2013); C – celková fotografie hrobu s dochovanými dolními končetinami zemřelé (foto K. Žďárský, 2013).

Hrobová jáma — objekt/výkop č. V481

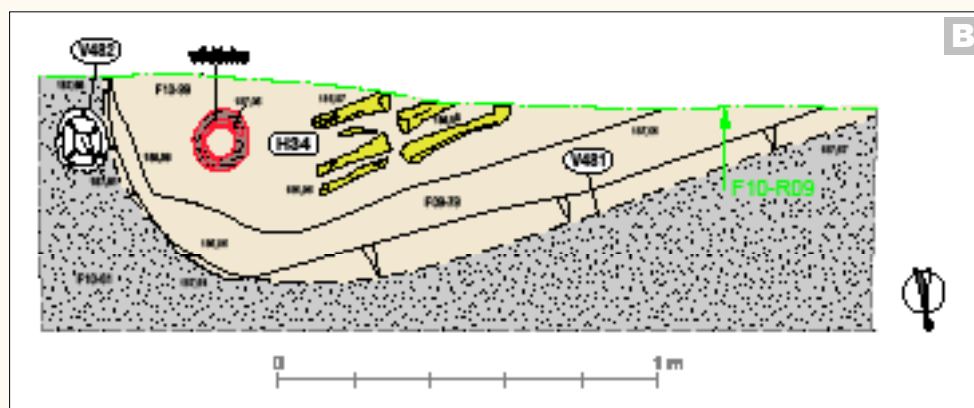
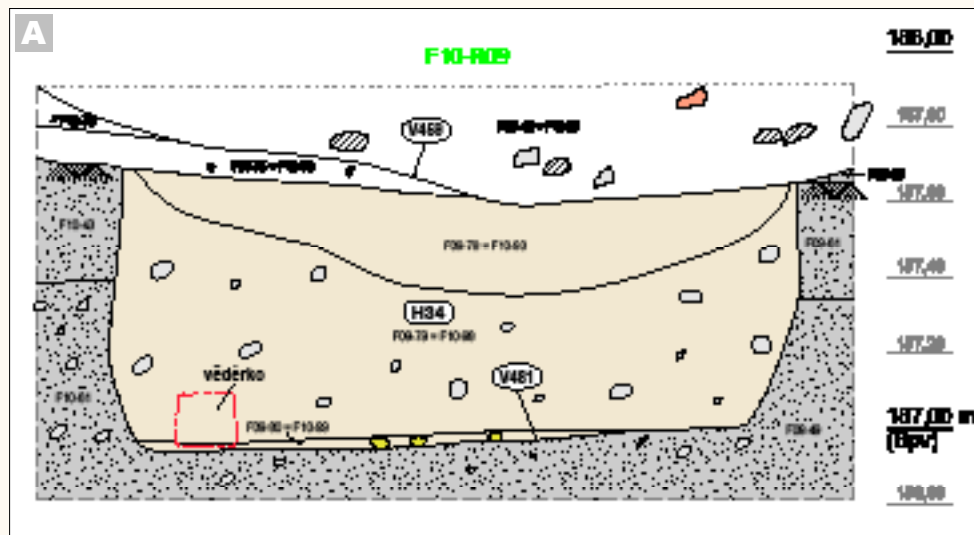
- **zásyp** — uloženina č. F09-78 (šedookrová písčité hlína); č. F09-79 (našedle okrový zahliněný šterkopísek — druhotně přemístěný fluvialní sediment); č. F09-80 (okrově šedá písčité hlína)
- **tvar** — přibližně obdélná až oválná jáma, rohy zaoblené; profil příčný: stěny mírně konkávní, dno ploché; profil podélný: stěny mírně konkávní, dno ploché
- **rozměry** — pro narušení nelze určit (min. šířka 0,6 m, min. délka 1,98 m); zjištěná hloubka: cca 72 cm; odhad původní hloubky hrobu: okolo 0,84 m
- **orientace** — ZJZ-VSV
- **úprava** — bez úprav, zbytky dřeva nezjištěny

Pohřbený jedinec — nedospělý jedinec cca 14 let — podle měření největší délky kosti stehenní *in situ* v hrobě (STLOUKAL/KUŽELKA 2016)

- **dochované kostry** — špatné; dochovány pouze dlouhé kosti dolních končetin
- **poloha** — natažená dorsální; odhalena pouze dolní část kostry
- **orientace těla** — orientace těla: pohřbený jedinec položen do hrobové jámy s dolními končetinami směřujícími k VSV, respektive s hlavou k ZJZ

Hrobový inventář — vědro mírně kuželovitého tvaru s železným okutím č. 2012/35-F10-99 uložené ve východním konci hrobové jámy; vědro se nalézalo přibližně v místech předpokládaných článků prstů pravé nohy, z níž se dochovala pouze kost holenní. Bylo patrně položeno na dno hrobu těsně za nohu či těsně vedle chodidla zemřelého, horní hrana věderka byla 8 cm nad kostí holenní. Průměr horní obruče činil 130 mm, spodní 140 mm. Vzdálenost mezi obručemi v okamžiku nálezů činila cca 5 cm, původní vzdálenost mohla být větší. Ústí nádoby bylo kruhové. Protože se nedochovalo dno nádoby, je obtížné určit její výšku. Dřevěné části věderka se dochovaly pouze jako částečně zmineralizované zbytky vertikálních prkének konzervované působením korozních produktů železa. Prvotní očištění, ošetření a kresebná dokumentace byla provedena v laboratoři NPÚ v Praze S. Svatošovou. Bylo vyrobeno ze dřeva tis (Taxus) (KOČÁROVÁ/KOČÁR 2017a, 9). Z kovových součástí se dochovalo celkem 26 zlomků ze tří (či dvou?) obručí, dále držadlo a kování (pouta/ataše). Podle rentgenového snímku pořízeného po vyzvednutí celého nálezu se zdálo, že okutí věderka tvořily pouze dvě obruče v jeho horní části. Po restaurování a konzervování předmětu (ČERNOCHOVÁ 2017, 5–6) se zdá, že vědro bylo původně zpevněno třemi obručemi. Obruče měly podobu na vnější straně prožlabeného pásu o šířce 8–10 mm a tloušťce 1,5–2 mm. Horní obruč se nalézala 17 mm pod horním okrajem věderka. Obloukovité držadlo bylo zhotoveno z hraněné tyčinky, která měla čtvercový až obdélný průřez o velikosti 7 × 6–8 mm. Délka držadla dosahovala 195 mm. Po ohnutí původně rovné tyčinky činila vzdálenost mezi jejími konci 120 mm, což ukazuje poměrně spolehlivě na průměr ústí věderka. Konce držadla byly zahnuté tak, že tvořily háčky a byly provlečeny do otvorů v závěsných kováních. Jeden konec držadla je kulovitě ukončen. Obě boční závěsná kování (ataše) měla kotvovitý tvar, v jejichž vrcholu vznikla oka pro uchycení zahnutých konců držadla. Jejich kotvovitý konec, široký 10 mm, se dochoval v podobě pásu s mírným prožlabením na koncích. Na jednom, nejméně zkorodovaném konci kování, se dochoval drobný nýtek dlouhý 6 mm, kterým bylo kování připevněno k dřevu vědra. Vyjma obruče byly tedy ke dřevěnému vědru připevněny konce ataší i nýtky. Kromě dřeva na obručích se dřevo dochovalo i na vnitřní straně kotvovitých kování (pout). Nádoba byla podle makroskopického posouzení vyplněna stejným materiálem, který tvořil zásyp hrobu. Věderko bylo vyzvednuto vcelku i s okolní zeminou a až v laboratoři došlo k vypreparování a vyčištění jednotlivých dochovaných kovových částí. Na zlomcích železných obručí byly dochovány zbytky pravidelné struktury. Obsah nádoby byl patrně chráněn tkaninou, jejíž stopy v podobě zmineralizované textilní struktury zůstaly na několika zkorodovaných místech horní obruče i držadla. Po analýze bylo zjištěno, že se jedná o dvě tkaniny, obě s plátňovou vazbou. Tkanina ze slabších nití se dochovala pouze na ataších a na horní obruči (BŘEZINOVÁ 2017, 10). Na držadle se dochovaly též zmineralizované zbytky organického materiálu — snad provazu.

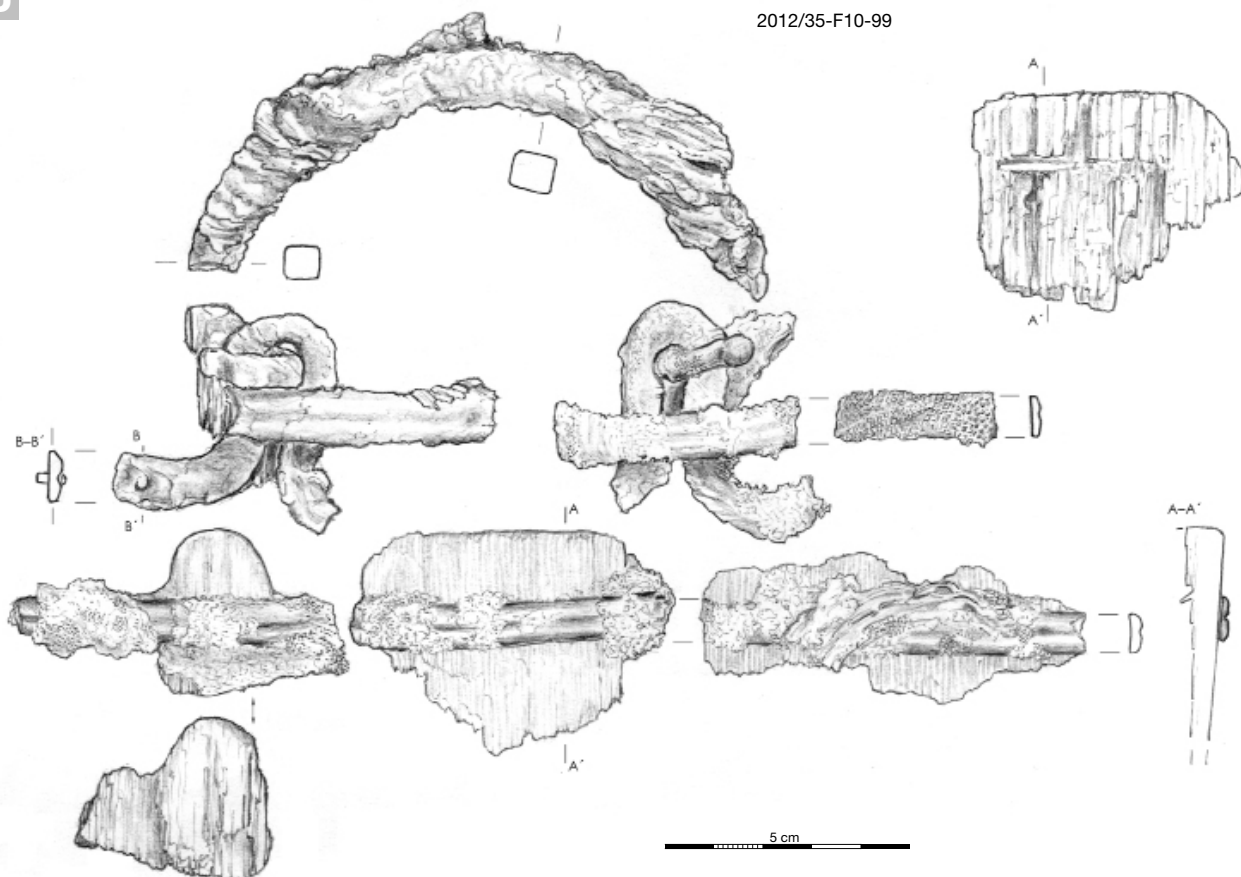
Poznámka — hrobová jáma nemohla být dokumentována úplně, větší část hrobu se nalézala mimo zkoumanou plochu

Obr. 17. Praha-Staré Město. Klementinum, hrob H34. **A** — řez hrobovou jámou; **B** — půdorysný plán hrobu (kresba L. Hájek, 2014); **C** — fotografie hrobu s věderkem u dolních končetin, pohled od severu (foto K. Žďárský, 2014); **D** — kresba vybraných dochovaných částí věderka 2012/35-F10-99; **E** — rekonstrukce okovaného vědra (D–E: kresba S. Svatošová, 2017); **F** — stav dochovaných částí vědra po konzervaci a restaurování; **G** — snímky zmineralizované tkaniny nalezené na zlomcích kování vědra; **H** — makrosnímek zmineralizované tkaniny (F–H: foto R. Černochová, 2017).

D

2012/35-F10-99

E

G

F

H

Hrobová jáma — objekt/výkop č. V483

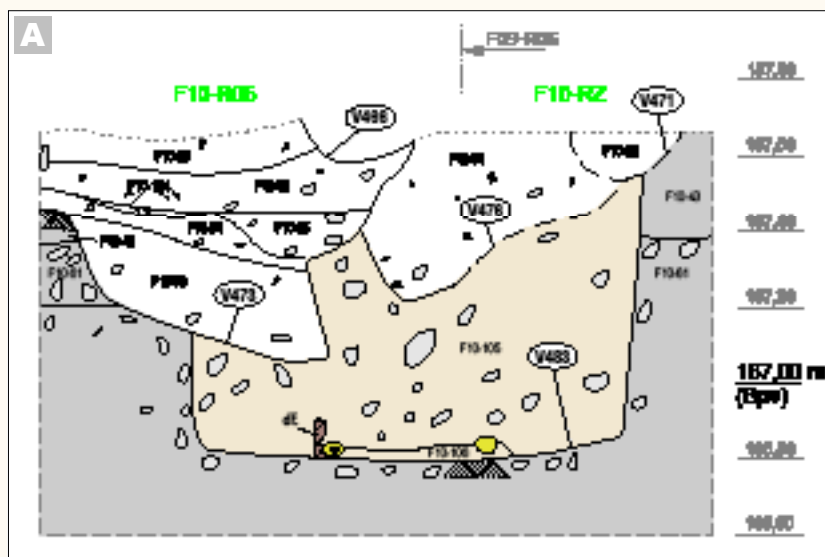
- **zásyp** — uloženina č. F10-105 (hnědo-okrový, uhlý, mírně zahliněný písek, občasný výskyt valounů o velikosti 10–120 mm – druhotně přemístěný fluvialní sediment); č. F10-106 (tmavě šedohnědá písčitá hlína)
- **tvár** — jáma obdélkovitého tvaru (dochovaná část), rohy zaoblené; profil příčný: stěny takřka kolmé, dno ploché; profil podélný: stěny takřka kolmé, dno ploché
- **rozměry** — v úrovni zjištěné hrany hrobu: šířka 1,19 m, délka pro narušení nelze určit (min. 1,12 m); u dna: šířka 1,13 m, délku pro narušení nelze určit (min. 1,12 m); zjištěná hloubka: cca 0,82 m; odhad původní hloubky hrobu: okolo jednoho metru;
- **orientace** — Z–V
- **úprava** — na pravé straně kostry zachycen nepatrný zbytek dlouhého dřeva, malé zbytky dřeva byly dochovány u lebky nad levým ramenem, výškově v úrovni kostry; druh dřeva: jehličnan (Kočárová/Kočár 2017b, 1)

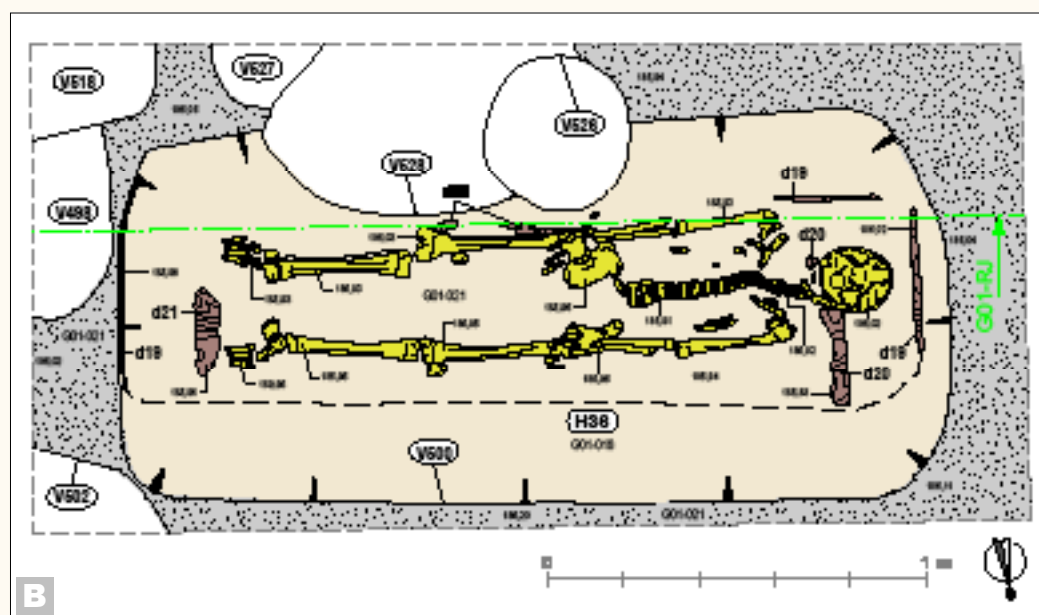
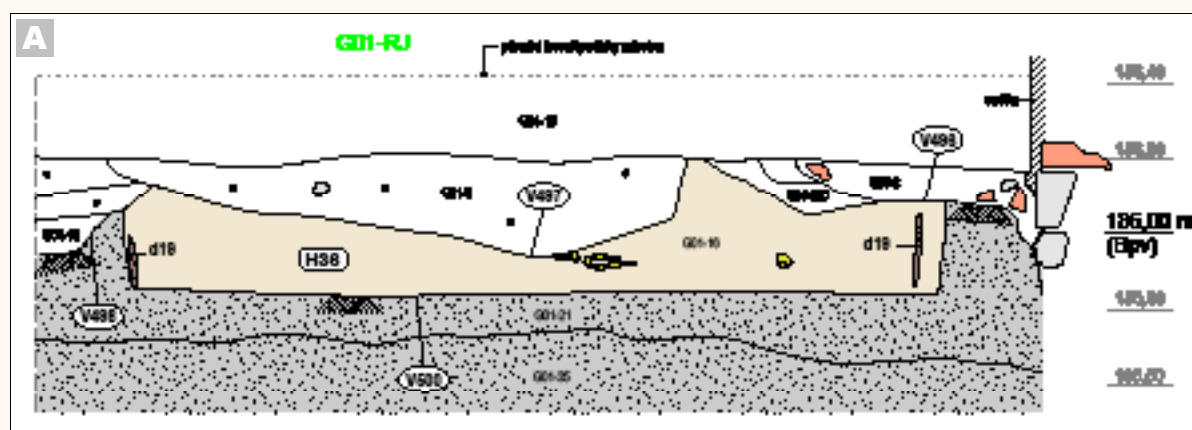
Pohřbený jedinec — dospělý jedinec ženského pohlaví, 50–60 let; velmi silně postmortálně deformovaná lebka a zlomky kostí horních končetin; dolní čelist je spíše mužská, ale celkově převažují na kostře ženské znaky (Stloukal/Kuželka 2016); měla defektní chrup

- **dochování kostry** — špatné; stavba těla střední
- **poloha** — natažená dorsální, horní končetiny natažené podél těla (dochované části), lebka leží na pravé straně; odhalena pouze horní část kostry
- **orientace těla** — pohřbený jedinec položen do hrobové jámy s hlavou přibližně k Z

Hrobový inventář — bez nálezů

Poznámka — hrobová jáma dochována pouze částečně: jižní dvě třetiny zabíhají do profilu mimo zkoumanou plochu

Hrobová jáma — objekt/výkop č. V500

- **zásyp** — uložení č. G01-16 (světlejší hnědá, místy okrová drobná silně písčité hlína — druhotně přemístěný fluvialní sediment)
- **tvár** — přibližně obdélná jáma, rohy zaoblené; profil příčný: stěny kolmé, dno ploché; profil podélný: stěny kolmé, dno ploché
- **rozměry** — v úrovni zjištěné hrany hrobu: šířka 1,01 m, délka 2,2 m; u dna: šířka 1,01 m, délka 2,2 m; zjištěná hloubka: cca 24 cm; odhad původní hloubky hrobu: okolo 1,22 m
- **orientace** — Z-V až ZSZ-VJV
- **úprava** — zbytky podélných dřev v úrovni kostí za lebku, u pravého ramene, podél pravé stehenní kosti a za chodidla, výška těchto dřev činila až 20 cm; další příčné dřevo se nalézalo pod lebku; přibližné rozměry předpokládané rakve: šířka 0,55 m, délka 1,92 m; druh dřeva: dub (KOČÁROVÁ/KOČÁR 2017b, 1)

Pohřbený jedinec — dospělý jedinec mužského pohlaví, cca 30+ let

- **dochovaní kostry** — špatné; mohutná postava; měl robustní kostru a defektní chrup; podle měření kosti stehenní *in situ* v hrobě měl výšku postavy asi 172 cm; na hrudních obratlích jsou patrné degenerativní změny (STLOUKAL/KUŽELKA 2016)
- **poloha** — natažená dorsální, horní končetiny podél těla, položené na bocích; lebka vyvrácená dozadu, čelist dopředu — doklad pohřbu v rakvi; posun pravého kolene je dán tím, že v době pohřbu měl jedinec pokrčenou nohu
- **orientace těla** — pohřbený jedinec položen do hrobové jámy s hlavou k Z až ZJZ

Hrobový inventář — bez nálezů

Poznámka — hrobová jáma z jižní strany částečně narušena mladšími sídlištními objekty z 12. až z 1. poloviny 13. století (V526 a V528)

Obr. 19. Praha-Staré Město. Klementinum, hrob H36. **A** — řez hrobovou jámou; **B** — půdorysný plán hrobu (kresba L. Hájek, 2015); **C** — fotografie hrobu s ostatky zemřelého (foto K. Žďárský, 2015).

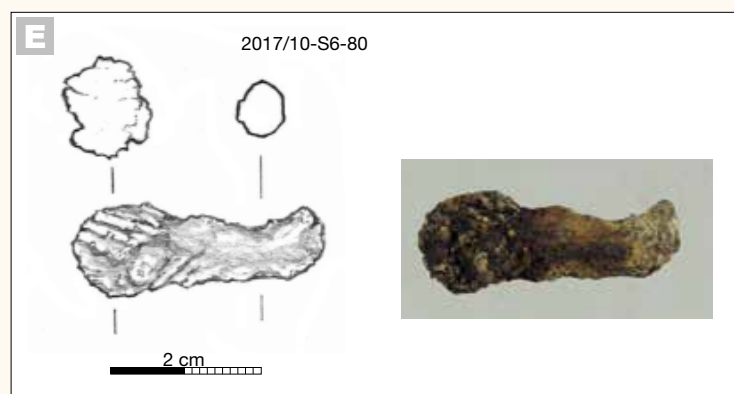
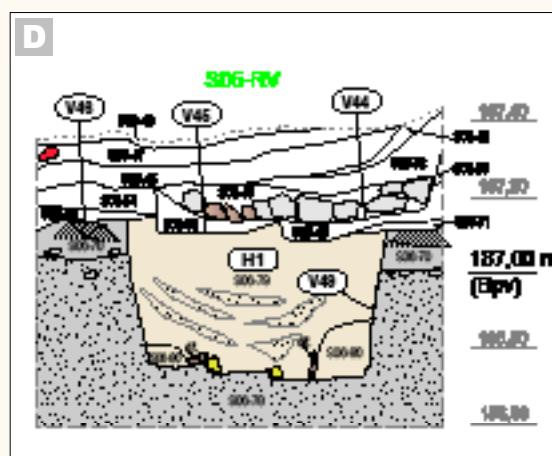
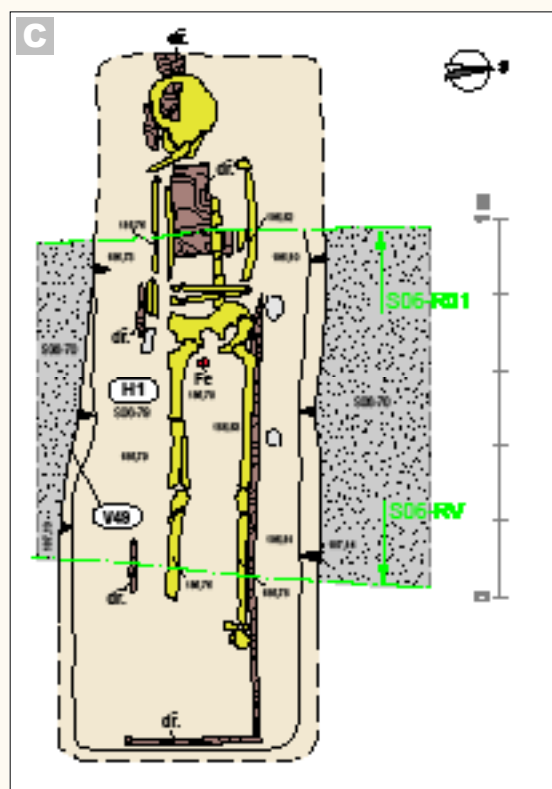
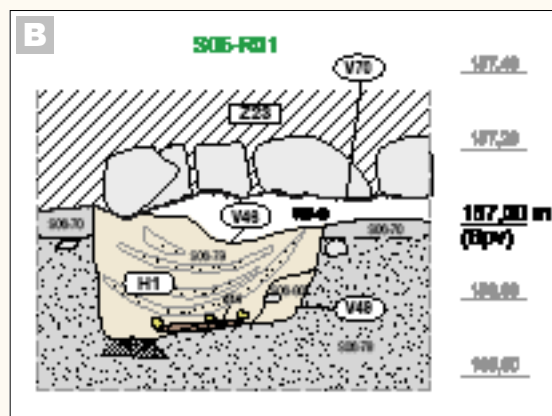
Hrobová jáma – objekt/výkop č. V49/2017

- **zásyp** – svrchní výplň (nad pohřbeným jedincem): uloženina č. **S06-79** (světle hnědá silně písčité hlína proložená mírně slídnatými proplásky okrového písku – překopané podloží bez antropogenních příměsí kromě jednoho zlomku raně středověké keramiky nalezené nad pávní pohřbení; písčité proplásky jsou na příčném řezu znatelně prohnuté, což je dáno sesedáním zásypu hrobu do míst, kde se původně nalézala rakev; po její degradaci došlo k prosednutí zásypu hrobu o cca 20 cm spodní výplň (podél rakve nade dnem hrobu): uloženina č. **S06-80** (okrový kyprý zahliněný písek s příměsí světle hnědé písčité hlíny – přemístěné podloží – tímto materiálem byla obsypána rakev při zaplňování hrobové jámy)
- **tvar** – přibližně obdélná jáma; profil příčný: stěny takřka kolmé, směrem ke dnu se hrobová jáma mírně zužuje; dno ploché, mírně se sklání k jihu
- **rozměry** – u dna: šířka 0,6 m, min. délka 1,85 m; 0,4 m nad dnem: šířka 0,7 m; dochovaná hloubka: cca 0,35 m; odhad původní hloubky hrobu: 1,2 m
- **orientace** – Z-V
- **úprava** – zbytky zetlelého dřeva (vzorek dřeva č. D14) byly dochovány v místech obou bočních desek i v čele rakve (u nohou); protože západní konec hrobu nebyl pro dokumentaci dobře přístupný, nebylo možné zjistit, zda se dochovalo dřevo i za hlavou pohřbeného jedince; nejlépe bylo dochováno dřevo levé boční desky podél levé dolní končetiny (délka dřeva 1,18 m), z pravé boční desky dochováno dřevo dlouhé 0,15 m a 0,16 m, nalezené bylo u pravé části kosti pánevní a u pravé končetiny, podél kosti holenní; u východního konce hrobu zachován tenký 0,37 m dlouhý proužek dřeva z čela rakve; dále byly nalezeny malé zbytky dřev nad i pod lebkou a i širší deska/desky pod hrudníkem; minimální rozměry dokumentované obdélné dřevěné konstrukce (rakve) činily 0,37 × 1,9 m; druh dřeva: jehličnan (Kočár-Kočař 2017b, 1)

Pohřbený jedinec – dospělý jedinec ženského pohlaví, 30–50 let?; výška postavy: 160 cm ± 4 cm (přímo při exkavaci určil V. Kuželka a J. Cvrček)

- **dochování kostry** – střední až dobré
- **poloha** – natažená dorsální, levá ruka ohnutá a položená na břiše, z pravé ruky se nedochovala kost loketní a vřetení. Dále se nedochovaly drobnější kosti (některá žebra, články prstů)
- **orientace těla** – pohřbený jedinec položen do hrobové jámy s hlavou k Z

Hrobový inventář – neurčitelný železný předmět nalezený mezi kostmi stehenními, u kosti křížové (č. 2017/10-S6-80); jedná se o drobný fragment silně zkorodovaného železného předmětu válcovitého tvaru o průměru 6 mm na tenčím konci a 10–13 mm na silnějším konci; délka zlomku činila 33 mm

Poznámka – hrobová jáma mohla být prozkoumána pouze částečně: západní konec hrobu se nalézá v prostoru pod základovou spárou gotické zdi, východní konec se nachází mimo plochu sondy; sonda byla proto částečně rozšířena a podstatná část hrobu byla zdokumentována; svrchní partie hrobové jámy byla narušena výkopem V46 pro objekt z 2. pol. 11. až 12. století a zmíněnou gotickou zdi; z kosti stehenní odebrán vzorek na radiouhlíkové datování metodou AMS

Obr. 20. Praha-Staré Město. Klementinum, hrob H1/2017. **A** – fotografie hrobu s ostatky (foto M. Frouz, 2017); **B, D** – příčné řezy hrobovou jámou; **C** – půdorysný plán hrobu (kresba V. Smíšek, 2017); **E** – železný předmět č. 2017/10-S6-80 nalezený u pravé kyčle (kresba S. Svatošová, 2017; foto J. Hlavatý, 2017).

4.4 Pohřební ritus a prostorové souvislosti

4.4.1 GEOMORFOLOGICKÉ UMÍSTĚNÍ POHŘEBIŠTĚ

Nadmořská výška dnešního povrchu lokality se pohybuje od kóty 190,3 (Hlavní nádvoří) po 191,3 (Studentské nádvoří). Výška původního povrchu terénu zde před intenzivním raně středověkým osídlením byla o 3–4 m níže, od 186,05 m (severní část Studentského nádvoří) až na 187,75 m (Hlavní nádvoří).

Pohřebiště se nalézalo na okrajové části terasy VIIIc (nebovidské), která se velmi pozvolna sklání k západu a blízko řeky se nalézala její hrana, která se svažovala do nivy Vltavy. Důležitým faktorem pro možnost využití místa byla jeho výška nad hladinou řeky, jejíž původní úroveň před stavbou jezů (ve 13. století) se nacházela na kótě cca 182,0 m, či dokonce ještě níže. Poloha, na níž bylo v raném středověku založeno pohřebiště, byla do 1. poloviny 13. století bezpečná před běžnými jarními povodněmi. Pouze za zcela mimořádných povodňových stavů byla v raném středověku zaplavována i terasa VIIIc.

4.4.2 VELIKOST POHŘEBIŠTĚ

Z morfologie terénu je zřejmé, že západní hranici pohřebiště tvořil znatelný svah šterkopískové terasy, jejíž povrch byl přibližně dva metry nad nivou Vltavy. Tato hrana probíhá těsně před západní frontou Klementina, pod dnešní Křižovnickou ulicí. Přesné vymezení pohřebiště směrem do dalších světových stran pro nedostatek archeologických dokumentačních bodů neznáme (obr. 2: 3), přesto je možné se o ně pokusit (obr. 21, 22).²⁵ Východní konec pohřebiště lze očekávat v prostoru východního křídla Klementina. To naznačuje i absence hrobů v několika liniových sondách v Seminářské ulici (HAVRDA 2013, 500) a hlavně absence hrobů u jihozápadního rohu Mariánského náměstí, jak ověřil plošný výzkum v čp. 159/I (OMELKA 2000, 367). Žádné hroby nebyly evidovány ani v prostoru Linhartské ulice a na východní straně Mariánského náměstí, jak prokázaly archeologické sondy realizované v roce 1996 (DRAGOUN/HAVRDA 1998, 272). Otázka severní hranice pohřebiště je obtížně řešitelná. Zdá se, že v severní polovině areálu Klementina by se již hroby nalézat nemusely. Je třeba upozornit, že mohla být prozkoumána jen velmi malá část tohoto rozsáhlého území. Na Hospodářském dvoře Klementina bylo sice v minulosti položeno více zjišťovacích sond, většina zkoumané plochy však byla narušena zahloubenými objekty z 12.–16. století, a tak pouze v některých bylo možné ověřit nálezové situace na úrovni neporušeného podloží (obr. 8). Lze konstatovat, že z celkové velikosti dvora (1 029 m²) byl prozkoumán pouze zlomek (21 m²) jeho plochy s dochovaným původním povrchem v 10. století a na něm bylo ověřeno, že se zde raně středověké hroby nenacházejí. Přesto nelze pokračování pohřebiště i pod severní polovinu Klementina jednoznačně vyloučit.²⁶ Nalezeny zde nebyly ani sekundárně uložené lidské kosti. Pro určení jižní hranice pohřebiště můžeme využít několika starších poznatků týkajících se prostoru jižně od Klementina. Ač při žádném z několika málo plošně omezených archeologických výzkumů, ovšem provedených v místech poznamenaných intenzivní mladší stavební aktivitou, nebyly žádné hroby archeology objeveny, ze dvou parcel jižně od Karlovy ulice nálezy lidských kostí pocházejí. Nález při stavebních úpravách domu čp. 186/I mezi Karlovou a Anenskou ulicí je prvním z nich (HRDLÍČKA 2005, 78, ADB 53). Druhým je odkrytí lidské kostry ve sklepě domu čp. 183/I, kde v roce 1972 poškodili dělníci kostrový hrob se špatně zachovanými kostmi v hloubce 2,8 m, měřeno od prahu domu (JANSKÁ 1975, 219). Při srovnání výšky terénu v raném středověku je zřejmé, že byl vykopán do podloží a jeho hloubka činila minimálně jeden metr. Přesněji datovat tento hrob nelze.²⁷ Na základě těchto nálezů lze snad zvažovat, že pohřebiště objevené pod jižní polovinou Klementina pokračovalo více na jih, snad až do oblasti kolem Anenské ulice (obr. 22).

Na základě výše uvedených poznatků je možné se pokusit určit rozlohu pohřebiště, která by mohla činit až 130 × 140 metrů.²⁸ Jak na pohřebiště v Klementinu prostorově i chronologicky navazovaly další funerální areály odkryté v okolí severního úseku Valentinské ulice, což je místo vzdálené 150 m severně, nevíme.

25 Doložená vzdálenost mezi nejzápadnějším a nejvýchodnějším hrobem v Klementinu dosahovala 83 m a mezi nejsevernějším a nejižnějším 28 m. Plocha pohřebiště však mohla být výrazně větší. Naznačuje to i uspořádání hrobů do relativně pravidelných řad.

26 Plocha, kde byl zaznamenán nenarušený povrch původního terénu, činila pouze 0,5 % z celé plochy areálu Klementina.

27 Pro velkou vzdálenost od rotundy sv. Vavřince, která se nalézala 80 m jižně, je málo pravděpodobné, že by hrob objevený v čp. 183/I náležel k raně středověkému pohřbívání u tohoto kostela.

28 Pro srovnání zde můžeme uvést velikost dvou pražských, patrně takřka úplně prozkoumaných pohřebišť, a to v Lahovicích a v Lumbeho zahradě u Jízdního Pražského hradu: první pohřebiště mělo velikost 135 × 13–25 m (KRUMPHANZLOVÁ ET AL. 2013, plán 1), druhé zaujímalu plochu 60 × 40 m (FROLÍK 2014, 6).

4.4.3 ORIENTACE A USPOŘÁDÁNÍ HROBŮ

Zaznamenána byla různorodá orientace hrobů, a to Z–V (5 hrobů) a ZJZ–VSV (5 hrobů) s několika odchylkami. V jednom případě dokonce JZ–SV, blíže viz kapitola 4.6.1. (obr. 21).

Pokud je možno soudit z malého počtu hrobových nálezů objevených na poměrně velké ploše, můžeme uvažovat o uspořádání hrobů do relativně pravidelných řad. Hroby, které na základě stratigrafie klademe ke staršímu horizontu pohřbívání, byly uspořádány ve skupinách či v méně pravidelných řadách orientovaných ve směru SSZ–JJV (obr. 22). V 64 m širokém pásu máme doloženy minimálně tři řady s tím, že na dané ploše se mohlo nalézat více než deset řad. Pro mladší horizont hrobů je typické uspořádání do řad orientovaných poledníkově. Celkem pět těchto hrobů, resp. předpokládaných řad, bylo zaznamenáno v úseku dlouhém 83 m. Hypoteticky by se v tomto prostoru mohlo nalézat 15 až 20 řad hrobů s touto orientací.²⁹

Až na jednu zmíněnou výjimku (obr. 23) se hroby objevené v Klementinu navzájem respektovaly. Je tedy snad možno předpokládat jejich označení na povrchu pohřebiště (hliněný rov, kámen, dřevo?). Bez takového označení by častěji docházelo k narušování starších hrobů mladšími.

Obr. 21. Praha-Staré Město, čp. 190/I a 1040/I, Klementinum. Dva výřezy z plánu centrální části jižní poloviny areálu s vyznačením raně středověkých hrobů a archeologických sond s plochou prozkoumaného povrchu podloží (kresba S. Babušková, J. Hlavatý, 2017).

4.4.4 VELIKOST HROBŮ

Původní hloubku hrobů můžeme pouze odhadnout, neboť s výjimkou hrobů H31, H32 a H33 na východním konci Studentského nádvoří a hrobu H35 na Hlavním nádvoří se všechny nalézaly v místech, kde došlo k výraznému umělému snížení původního povrchu. Ovšem i u vyjmenovaných hrobů známe původní povrch pouze přibližně, neboť zde nevylučujeme určité terénní změny. Původní hloubku hrobů však lze poměrně dobře rekonstruovat, neboť z archeologických sond v Klementinu je možné si učinit poměrně dobrou představu o výšce terénu v 9.–10. století, tj. v době ještě před intenzivními sídlištními aktivitami ve sledovaném prostoru. Hloubka hrobových jam se pohybovala v průměru okolo jednoho metru. Maximální rekonstruovaná hloubka hrobové jámy činila 1,22 m u hrobu H36, minimální byla nepřekvapivě u dětského hrobu H15, a to 0,7 m. Průměrná šířka hrobové jámy se pohybovala od 0,7 do 0,9 m. Délka mohla být

²⁹ Například na patrně kompletně prozkoumaném pohřebišti v Lumbeho zahradě bylo na ploše 60 × 40 m odkryto celkem čtrnáct nepravidelných či neúplných řad po 5 až 18 hrobech (FROLIK ET AL. 2014, 11).

Obr. 22. Praha-Staré Město, čp. 190/I a 1040/I. Klementinum s nejlépeším okolím, s vyznačením možného rozsahu pohřebišť z 2. pol. 9. až 1. pol. 10. století. Hroby rozděleny do tří chronologických skupin. Vysvětlivky: **1** – nejmladší skupina hrobů (orientace Z-V, bez výbavy); **2** – starší skupina hrobů (orientace ZJZ-VSV, hrobová výbava); **3** – nejstarší hrob (H32 – se šperky); **4** – nález skleněného korálku; **5** – nálezy lidských kostí/ hrobů ve sklepech na parcelách domů čp. 183/I a 186/I jižně od Klementina (kresba S. Babušková, J. Hlavatý, 2017).

spolehlivě změřena pouze u tří hrobů s dospělými jedinci a činila od 1,9 do 2,1 m. U dětského hrobu H15 byla délka jámy 1,35 m a šířka 0,69 m. Rozměrově výjimečný se ukázal hrob H33 s takřka dvojnásobnou šířkou (1,15 m) oproti ostatním hrobům. Byla v něm pohřbena žena s keramickou nádobou u nohou. Nebožka byla uložena u jižní stěny hrobové jámy tak, že zaujímal pouze její jižní polovinu.

4.4.5 POLOHA A ULOŽENÍ POHŘBENÝCH

Pohřbení, nikoliv je možné soudit z neúplně odkrytých hrobů, byli pochováni v natažené poloze na zádech. Polohu horních končetin bylo možné sledovat pouze u pěti jedinců, z toho u jednoho částečně. Paže ležely natažené podél těla, s výjimkou hrobu H1/2017. V něm měl pohřbený jednu ruku ohnutou a položenou na břicho. Z deseti nebožtíků bylo osm uloženo s hlavou směřující přibližně k Z či k ZJZ, tj. obličejem hledícím k V až k VSV. Opačná orientace těl byla zaznamenána u dvou jedinců. Ze staršího horizontu hrobů jde o hrob s náušnicemi (H32). Pohřbená dívka hleděla směrem k JZ. Z mladšího horizontu měla tělo orientováno opačně zesulá v hrobě H31, která hleděla směrem k západu. Takto opačně orientovaná těla jsou sice výjimkou, ale na několika českých pohřebištích ze střední i mladší doby hradištní byla rovněž zaznamenána. Jako příklad je možno uvést pohřebiště v Lahovicích, kde byly z celkem 295 dokumentovaných pohřbů nalezeny dva hroby dospělých jedinců s opačnou orientací (KRUMPHANZLOVÁ 2013, 22). Na pohřebišti v Motole datovaném do závěru 9. až 11. století měly opačnou orientaci 4 hroby z celkem 217 evidovaných (KOVÁŘÍK 1991, 26). U pohřebišť v okolí Pražského hradu byli v obrácené poloze uloženi nebožtíci pouze v několika málo případech: dva na pohřebišti v Jelení – Lumbeho zahradě a jeden na pohřebišti na Strahově (TOMKOVÁ 2005, 179). Osm dalších případů se vyskytlo i na pohřebišti na Loretánském náměstí (BOHÁČOVÁ/BLAŽKOVÁ 2011, 294).

V sedmi hrobových jamách z deseti alespoň částečně prozkoumaných byly nalezeny zbytky dřev, ale v žádném z hrobů nebyly objeveny hřebíky. Ačkoli se dřeva zachovala ve velmi špatném

stavu, je možné v pěti hrobech předpokládat existenci dřevěné konstrukce, nejspíše schránky/rakve (H15 a H31 jedle, H32 topol, H35 a H1/2017 jehličnan, H36 dub).³⁰ Typ konstrukce nelze jednoznačně určit u hrobu H33. U hrobu H32, v němž byla pochována dívka s hrozníkovitou náušnicí, se lze domnívat, že zesnulá byla položena do rakve vydlabané z kmene topolu. Dřevo topolu je ve středověku ojediněle užíváno zejména k výrobě dlabaných nádob (KOČÁROVÁ/KOČÁR 2017b, 1). Jako analogii je možné uvést dětský hrob J9Z-1/1947 z Jízdárny Pražského hradu se setem hrozníkovitých náušnic obdobného typu (TOMKOVÁ 2005, 18–21). Dítě s těmito šperky bylo pochováno v rakvi z vydlabaného kmene (BORKOVSKÝ 1951, 119). Ukládání zesnulých do vydlabaných kmenů bývá často spojováno s potravinovými milodary a předměty osobními potřeby. Tyto nálezy ukazují na praktiky spojené ještě s předkřesťanskými zvyklostmi, respektive s dobou, kdy křesťanství není ještě plně etablováno a ve společnosti přetrvávají pohanské zvyklosti (SOMMER 2001, 43). V žádném z hrobů v Klementinu nebyly nalezeny kameny, a to ani v jejich zásypu. U velmi širokého hrobu H31 byl odkryt pozůstatek vnitřní konstrukce jámy – uprostřed hrobu se nalézala dřevěná deska, která ho dělila na přibližně dvě stejné poloviny.

4.4.6 HROBOVÉ NÁLEZY: MILODARY, OSOBNÍ VÝBAVA

Na pohřebišti v Klementinu byly artefakty objeveny v pěti hrobech z deseti. Můžeme je rozdělit do několika kategorií: milodary, předměty náležící k běžné výbavě pohřbených a šperky. Artefakty se nalézaly v hrobech, které řadíme ke staršímu horizontu/horizontům pohřbívání. V žádném z hrobů mladšího horizontu, pro který byla typická západovýchodní orientace hrobových jam, se nevyskytly.

Součástí pohřebního rituálu bylo vkládání potravinových milodarů (nápojů či jídla) do hrobů. Za doklad tohoto jednání lze považovat dřevěné okované věderko³¹ (hrob ženy H34) a keramickou nádobu (hrob ženy H33). Nádobu byly umístěny vždy na dně hrobové jámy mezi její stěnou a chodidly zemřelého. Do hrobu byly tedy uloženy současně s nebožtíkem. Zvířecí kosti ani vaječné skořápky se v žádném z hrobů u pohřbených nenašly.

Nože byly nalezeny u dvou hrobů. Jejich čepele byly zasunuty v pochvách, v jednom případě byl nůž překryt tkaninou, snad doklad pohřebního oděvu. V hrobu H12, do něhož byl uložen nedospělý jedinec (11–12 let), ležel nůž u jeho levého boku. V hrobu dvou- až tříletého dítěte (H15) se nůž nalézal u levé nohy. V tomto případě měl nůž symbolický význam, jistě nebyl osobním užitkovým předmětem takto malého dítěte. Šperky byly objeveny pouze v jednom hrobě. Jednalo se o náušnice po stranách lebky snad dvanáctileté dívky uložené v rakvi z vydlabaného kmene topolu (H32). Kolekce šperků se sestávala z pozlacené bronzové náušnice s trojbokým jednostranným hrozníčkem s esovitým ukončením a dále dvou jednoduchých náušnic z bronzového drátu, v jednom případě s uzlíky (obr. 15, H32: 1, 2, 3; viz kapitola 4.6.2).

4.5 Demografické údaje

Pro malý počet nalezených jedinců, špatný stav koster a také proto, že většina z nich nebyla vyvedena celá, neboť při výzkumu byly většinou odkryty pouze části hrobových jam, není možné učinit statisticky relevantní závěry týkající se demografie pohřebiště. Celkem bylo možno z deseti nalezených jedinců určit na základě antropologických charakteristik pohlaví u šesti z nich (STLOUKAL/KUŽELKA 2016). U sedmého – nedospělého jedince (H32) bylo možné pohlaví odhadnout s velkou pravděpodobností podle nálezu náušnic nalezených u hlavy pohřbeného jedince (hrob H32), a to jako osobu ženského pohlaví. V objevených hrobech byli pochováni: jeden dospělý muž, stáří 40–50 let (H36), pět dospělých žen (H11: 20–30 let, H33: 40–50, H35: 40–50, H1/2017: 30–50 a H31: blíže neurčeno) a dvě děti ve věku 11–12 let (H12, H32 – dívka?). V jednom hrobu ležely ostatky dítěte, které se dožilo 2–3 let (H15).

Zajímavé je, že i na tak malém vzorku se ukazuje výraznější zastoupení žen. Obdobný poměr známe i z některých dalších pražských či středočeských středo- a mladohradištních pohřebišť (naposledy FROLÍK 2015, 97; STRÁNSKÁ 2012, 372–373). Menší počet mužů na těchto pohřebištích nebyl zatím uspokojivě vysvětlen.

30 Druhové určení vzorků dřev z hrobů provedli Petr Kočár a Radka Kočárová. K výrobě rakví a hrobových konstrukcí je v raném středověku užíváno dřevo jehličnanů a dubu (KOČÁROVÁ/KOČÁR 2017b, 1).

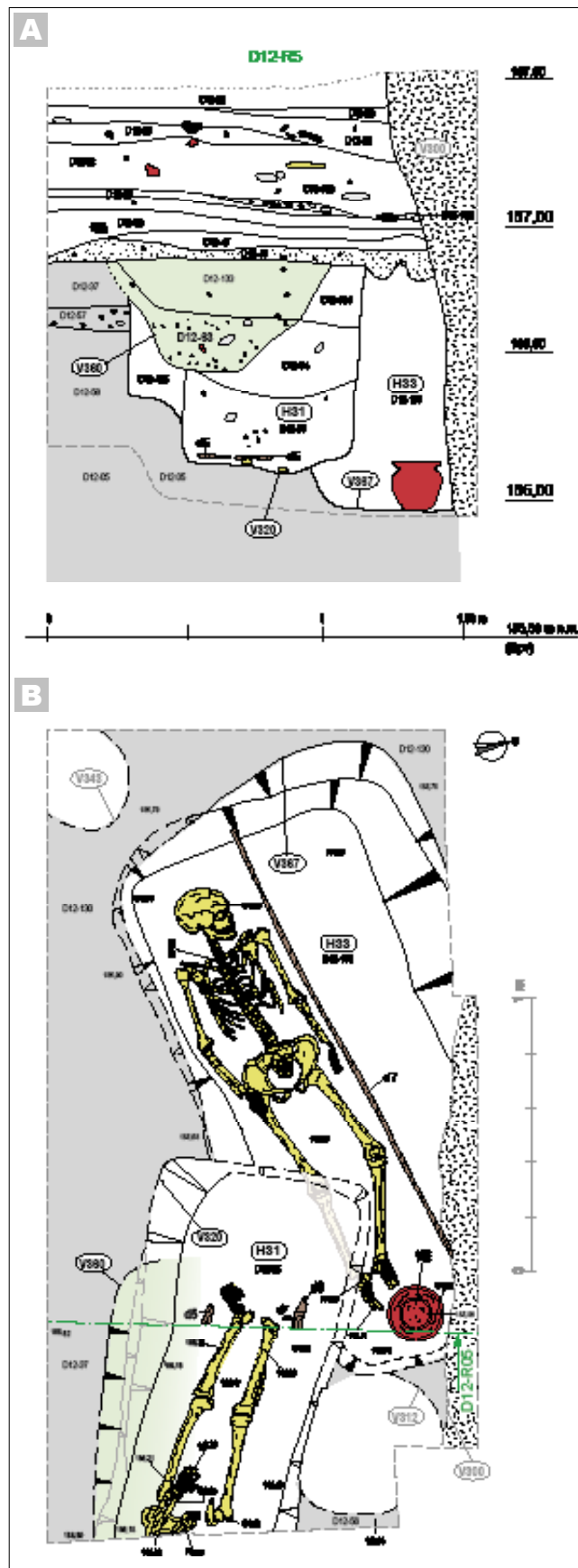
31 Restaurátorské a konzervátorské práce byly provedeny v Restaurátorské laboratoři ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i.; věderka se ujaly R. Černochovej, H. Březinová, L. Barčáková. Autorkám děkujeme za laskavé svolení k publikování.

4.6 Chronologie

4.6.1 RELATIVNÍ STRATIGRAFIE

Všechny hroby byly zahloubeny do fluválních uloženin. Při jejich hloubení nebyly narušeny žádné sídlištní situace. Výplně hrobů byly tvořeny pouze přemístěným podložím.³² Z této skutečnosti lze vyvozovat, že v době existence pohřebiště a v období před zahájením pohřbívání se minimálně na této části terasy VIIc intenzivně nesídlilo. Na přírodním substrátu (geologickém podloží) se v místě pohřebiště nenalezaly žádné sídlištní vrstvy či objekty starší či současné s hroby. Objevené pohřby tak představují nejstarší lidskou aktivitu na zkoumané ploše.

Při sledování vzájemných stratigrafických vztahů hrobů byla zaznamenána jediná superpozice (obr. 23), a to ve východní části Studentského nádvoří. Velká hrobová jáma pro hrob H33 s orientací JZ–SV, v němž ležely ostatky dospělé ženy s keramickou nádobou, byla narušena mělčím odlišně orientovaným hrobem (H31). Kromě této superpozice se ostatní objevené hroby navzájem respektovaly a vzdálenost mezi nimi se pohybovala v rozmezí 0,1–0,4 m. Podle orientace k světovým stranám bylo možné hrobové jámy rozdělit do tří skupin (obr. 22). Mladší skupina hrobů vykazovala přibližně orientaci západ–východ (H11, H31, H35, H36, H1/2017). Tyto hroby, jejichž podélné osy byly situované v rovnoběžníkovém směru, výstavu postrádají. Starší skupina hrobů (H12, H16, H33, H34 a patrně i dětský hrob H15) měla orientaci přibližně ZJZ–VSV. Odlišnou orientaci měl hrob H32 (s hrozníčkovitou náušnicí), a to JZ–SV, který na základě radiouhlíkového datování považujeme za nejstarší (tab. 1). K hrobovým jámám s orientací

Obr. 23. Praha-Staré Město, čp. 040/I, Klementinum – Studentské nádvoří. Superpozice hrobů H31 a H33 a mladší jámy V360 (zeleně). Severní a východní část jámy byla zničena mladšími výkopy. A – řez; B – půdorys (kresba O. Hájek, P. Hladík, 2013; grafická úprava S. Babušková, 2017).

32 Výjimkou je nález raně středověkého keramického zlomku z vydutě patrně hrncové nádoby v hrobu H1/2017, jenž řadíme k nejmladší skupině hrobů. Fragment byl nalezen nad pávní pohřbeného jedince. V zásypech některých hrobů se někde vzácně objevilo i několik uhlíků.

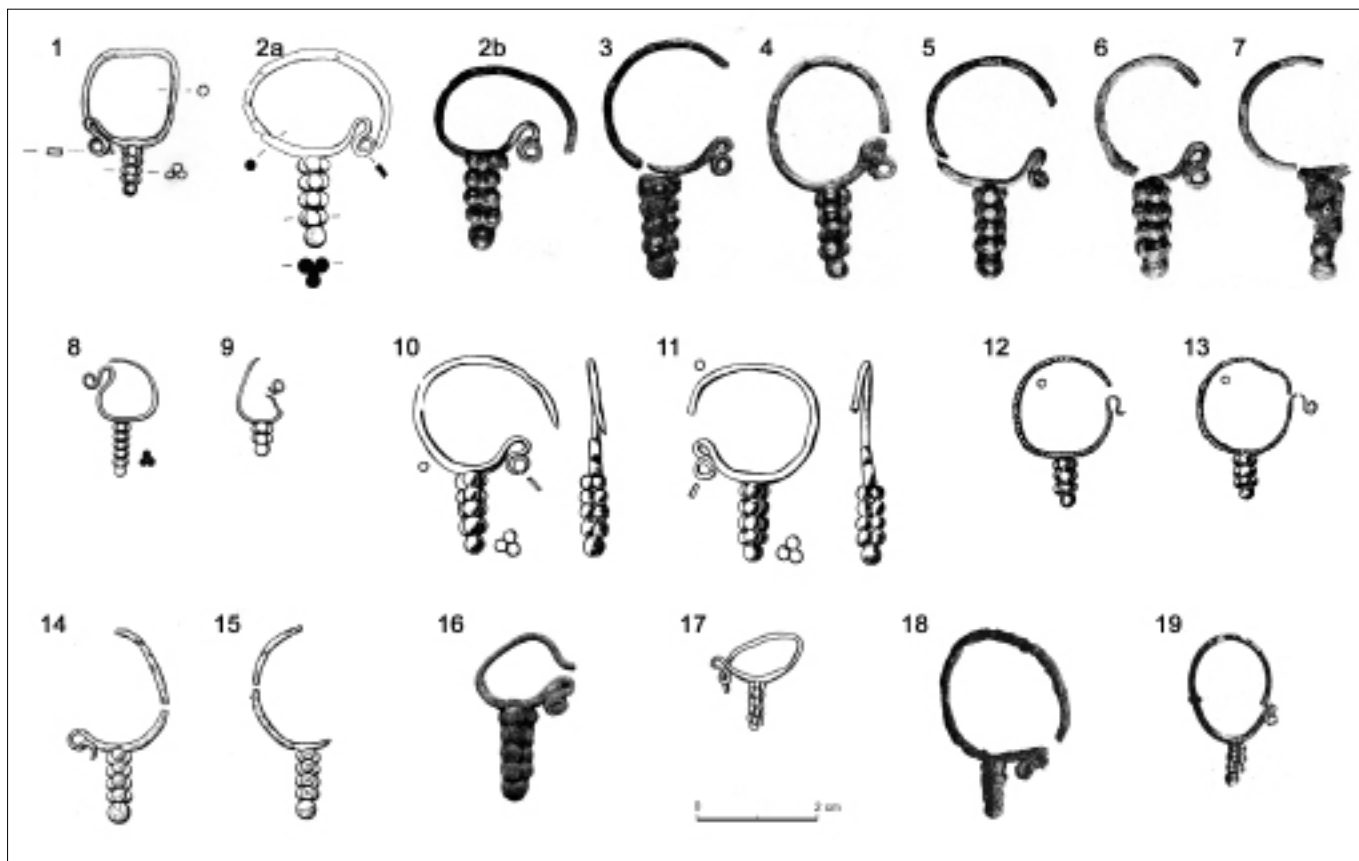
Obr. 24. Praha-Staré Město, čp. 1040/I, Klementinum. Keramika z jámy (objekt V360, sáček 2012/35-D12-63), která narušila hrob H31, viz obr. 23 (kresba V. Čermák; foto J. Hlavatý, 2017).

ZJZ-VSV a JZ-SV patří pohřby s milodary a osobními věcmi pohřbených. Stratigrafický vztah hrobových jam s odlišnou orientací je patrný z jediné zjištěné superpozice, a to hrobů H31 a H33. Stopy dřev po konstrukcích, rakvích či jen prknech byly zaznamenány u všech skupin.

Hroby byly překryty či narušeny sídlištními situacemi datovanými keramikou s archaicky zduřelým okrajem (2. pol. 11. a 12. století). Ovšem cca 15 m severozápadně od pohřebiště bylo nalezeno torzo nevýrazného sídlištního souvrství s keramikou s kalichovitou profilací okrajů a jejími deriváty, které zde vzniklo patrně nejdříve na přelomu 10. a 11. či až v 1. polovině 11. století. Kromě keramiky je nutno zmínit i nejstarší minci nalezenou v areálu Klementina – denár Břetislava I., ražba z let 1050–1055. Byl vyzvednut z nejstaršího sídlištního souvrství dokumentovaného na Hospodářském dvoře (HAVRDA 2000, 368), ve vzdálenosti 30 m severně od nejsevernějšího známého hrobu (obr. 8: B). Významnou se jeví skutečnost, že hrob H31 z mladší skupiny hrobů byl porušen sídlištním objektem (obr. 23: objekt V360), jehož velikost neznáme, protože sám byl narušen objekty mladšími. Byl překryt souvrstvím s keramikou s archaicky zduřelým okrajem. Z nevelké, 0,4 m hluboké jámy (V360) s jedním rozměrem min. 0,7 m byl získán poměrně heterogenní keramický soubor čítající na 50 fragmentů.³³ Jako výzdobný prvek se uplatnily jednoduché

³³ Heterogennost souboru keramiky se projevila i při srovnání fragmentarizace zlomků. Některé měly velikost až 10 cm, významná část však jen 1–2 cm.

rýhy i vícenásobné hřebenové vlnice (obr. 24). Na rozdíl od keramiky s kalichovitou profilací okraje na zlomcích chybí krupičkovitý povrch. Jeden okraj je „vně vyhnutý římsovitý“ a od keramiky s lícovitými okraji se liší technologicky i silou střepu (obr. 23: 1). Větší část z nalezených zlomků by mohla patřit do období výskytu keramiky s kalichovitou profilací okraje, ačkoliv tyto okraje soubor neobsahuje. Vzhledem k nesourodosti soubor umožňuje pouze širší datování.³⁴ Některé zlomky bezesporu náležejí do 10. století. Vyplnění objektu však datují subtilní zlomky, jež technologicky náležejí do 11. století.

4.6.2 DATOVÁNÍ PODLE HROBOVÉ VÝBAVY

S využitím chronologicky citlivých artefaktů nalezených v hrobech bylo možné rámcově určit, kdy bylo objevené pohřebiště používáno. Zpřesnit dobu počátků existence klementinské nekropole je možné hlavně na základě nálezů náušnic a keramické nádoby získaných z hrobů, které podle jejich orientace a superpozice pokládáme za součást staršího hrobového horizontu/horizontů. Analogie k náušnici s trojbokým jednostranným hrozníčkem s esovitým ukončením (obr. 13: D) nalezené v Klementinu v hrobě H32 jsou známy z několika středo- či mladohradištních pohřebišť, a to hlavně z centrální oblasti Čech.

Na prvním místě je nutno zmínit několik takřka identických pozlacených bronzových náušnic z pohřebiště u Jízdárny Pražského hradu. V roce 1947 přímo uvnitř budovy Jízdárny Ivan Borkovský dokumentoval stavbou zničený dětský hrob. Tento hrob v rakvi z vydlabaného kmene obsahoval kromě železného nože, skleněných korálů, zlomků plechu (snad z kovové schránky) i osm pozlacených náušnic³⁵ s esovitým zakončením oblouku a připojeným hrozníčkem (BORKOVSKÝ 1951, 119; 1969, obr. 9: 1–6; TOMKOVÁ 2005, 232, obr. 5: 14 – JÍZ-1/47-12694). Autor výzkumu předpokládal, že tyto šperky jsou domácí provenience, a zdůrazňoval kombinaci hrozníčku s esovitým zakončením drátu a rovněž skutečnost, že hrozníček není tak jemně proveden (BORKOVSKÝ 1951, 102, obr. 82). Obdobně, jako šperk typický pro českou oblast, byla hodnocena takováto náušnice z pohřebiště Koleč/Zákolany u Budče (ŠOLLE 1982, 188). Analogie je možno

Obr. 25. Náušnice s trojbokým hrozníčkem a esovitým zakončením. Tento šperk se vyráběl nejspíše v Praze či ve středních Čechách ve 3. třetině 9. a v 10. století. **1** – Klementinum, hrob H32, 2012/35-D12-132-1; **2a** – Jízdárna Pražského hradu, JÍZ-1/47-12694 (TOMKOVÁ 2005, 232, obr. 5: 14); **2b–7** – Jízdárna Pražského hradu (BORKOVSKÝ 1951, 119); **8, 9** – Klecany I (PROFANTOVÁ 2011, 140, tab. 45: 7, 4); **10, 11** – Levý Hradec/Žalov–Na Panenské (TOMKOVÁ 2012, 201, hrob H7: 1, 2); **12, 13** – Levý Hradec/Žalov–Na Panenské (TOMKOVÁ 2012, 216, hrob H20: 1, 2); **14, 15** – Koleč/Zákolany u Budče (ŠOLLE 1982, 194, obr. 11: 3–4, hrob 4); **16** – Tetín (LUTOVSKÝ 2017, 87, obr. 10); **17** – Kanín u Libíce (MAŘIK 2009, 195: 2, tab. 11.2, hrob 48); **18** – Zabršany (VÁŇA 1952, 295, obr. 172 – publikováno bez měřítka); **19** – Prachovské skály (TUREK 1946, 99, obr. 63, publikováno bez měřítka). Graficky upravil Š. Rückl, 2017.

³⁴ Za konzultace k souboru keramiky děkujeme J. Čihákové, K. Tomkové, Zd. Dragounovi, J. Podliskovi a T. Cymbalakovi.

³⁵ Ivan Borkovský v roce 1951 uvedl osm náušnic (BORKOVSKÝ 1951, 119), původní počet náušnic byl však podle počtu hrozníčků sedm (dle Deníku výzkumu I. Borkovského); podle katalogu TOMKOVÁ 2005, 19–20: Jízdárna, hrob 1/47. Nejen za tuto informaci srdečně děkujeme Kateřině Tomkové.

nalézt na pohřebišti Žalov-Na Panenské u Levého Hradce (TOMKOVÁ 2012, 216: záušnice z hrobu H20), další byla publikována z pohřebiště Klecany I (hrob 54 a hrob 68; PROFANTOVÁ 2011, 140, tab. 45: 4, 7, 155, tab. 60: 1). Velké náušnice s trojbokým hrozníčkem a esovitým ukončením byly nalezeny na více nekropolích, kde se pohřbívalo v 2. polovině či poslední třetině 9. a v průběhu 10. století nebo jen v jeho 1. polovině. Kromě Pražského hradu – pohřebiště Jízdárna – jsou známe hlavně z blízkého okolí Prahy a středních Čech: Klecany I, Roztoky-Žalov II (Na Panenské) u Levého Hradce, Tetín-Dalimil, Koleč/Zákolany u Budče a nejdále v Zabušanech (PROFANTOVÁ 2013, 30). Jeden nález pochází z pohřebiště Kanín II u Libice nad Cidlinou (obr. 25). Rudolf Turek tento šperk charakterizoval jako derivát velkomoravské hrozníčkovité náušnice. Kateřina Tomková označila hrozníčkovitou náušnici se čtyřmi řádky granulek a s esovitě ukončeným obloukem jako typ Jízdárna (TOMKOVÁ 2012, 166), náušnici s trojbokým hrozníčkem pak jako variantu typu Jízdárna (TOMKOVÁ 2012, 179). Tento šperk se vyráběl v Čechách, nejspíše v Praze (PROFANTOVÁ 2013, 30), nejpozději v 1. třetině 10. století, eventuálně již v 80. letech 9. století či ještě dříve (TOMKOVÁ 2011, 199–200, pozn. 4 a 5).

Jako analogii k jednoduché náušnici o průměru 16 mm se dvěma uzlíky s prostými konci bez zahnutí či roztepání (2012/35-D12-132-2) z hrobu H32 v Klementinu lze uvést např. náušnici z pohřebiště u Jelení ulice severně od Pražského hradu (TOMKOVÁ 2005, 232, obr. 5: 6, JEL-LZ-7/96) či náušnici z již zmíněného hrobu 54 v Klecanech (PROFANTOVÁ 2011, 140, tab. 45: 2 a fototab. 67: 3).

Pro keramickou nádobu z hrobu H33 (obr. 15: D) s ven vyloženým mírně prohnutým okrajem, s kruhovou značkou na dně a zdobenou jednonásobnými rytými liniemi rovnými i zvlněnými, z nichž se některé navzájem protínají, je možné nalézt množství analogií na prozkoumaných středo- či mladohradištních pohřebištích v širším i vzdálenějším okolí Pražského hradu a jeho suburbia datovaných do 2. pol. 9. až 1. pol. 10. století.

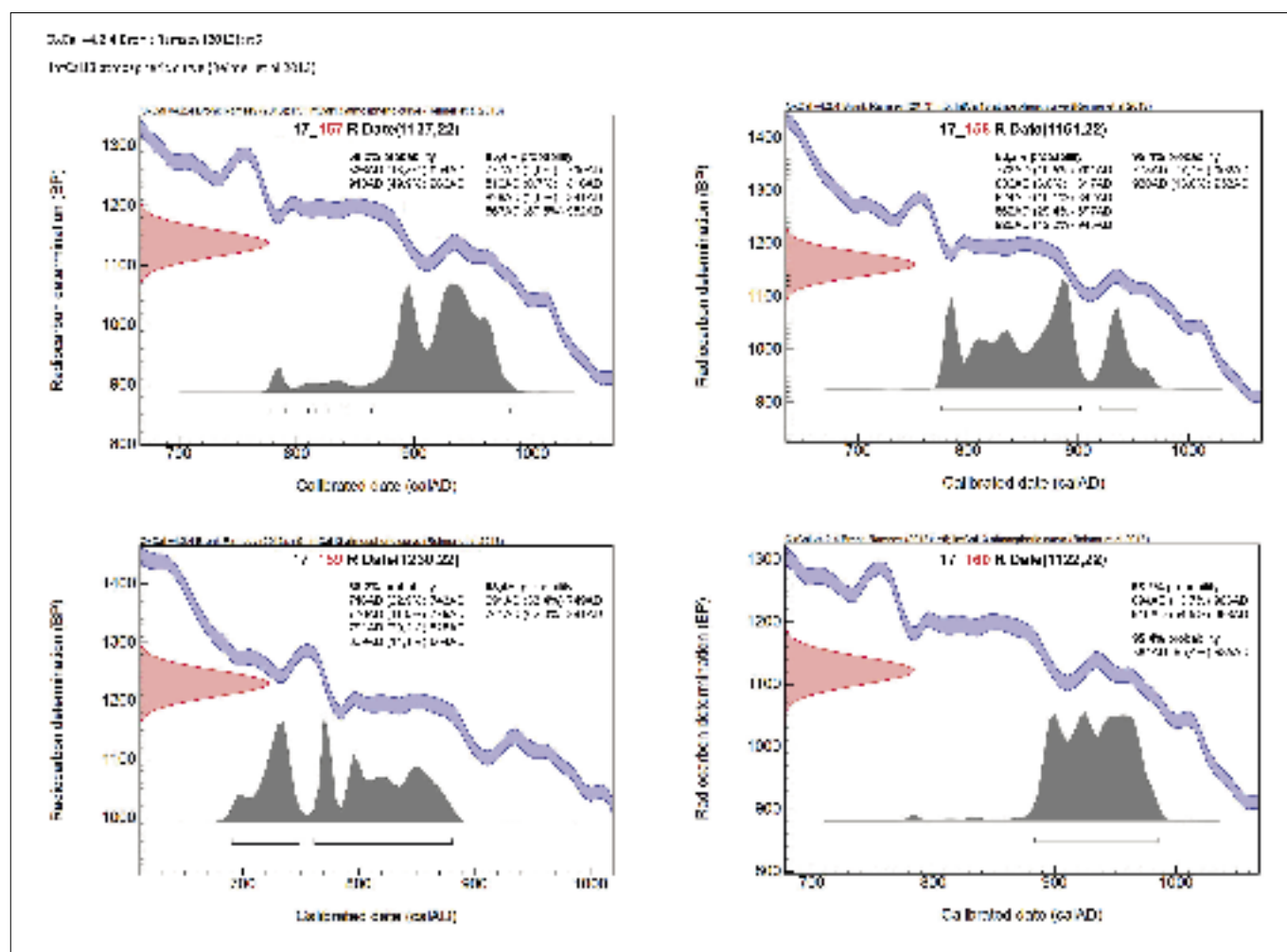
Druhou nádobou na potraviny či nápoje objevenou při výzkumu hrobů v Klementinu bylo vědro z tisového dřeva s železným okutím s kotvovitými atašemi zabalené či překryté tkaninou (hrob H34; obr. 17). Obdobná vědra jsou známá z mnoha pohřebišť západně a severně od Pražského hradu a ze vzdálenějších míst (Motol, Lahovice, Klecany, Levý Hradec). Nejbližší obdobný nález je možné uvést přímo z katastru Starého Města, a to věderko nalezené v hrobě odkrytém na dvoře domu čp. 13/I (obr. 3) v ulici U Radnice na Starém Městě pražském (HAVRDA 2002, 62). Z dalších analogických hrobových nálezů, které bývají datovány nejčastěji do 2. pol. 9. století a 1. pol. 10. století, je možno zmínit věderko z pohřebiště v jihovýchodní části Staroměstského náměstí (BUREŠ/DRAGOUN 1991, 269–273).

4.6.3 RADIOUHLÍKOVÉ DATOVÁNÍ KOSTER Z POHŘEBIŠTĚ

Pro absolutní datování pohřebiště byly odebrány vzorky z hrobů zajímavých svou polohou (superpozice dvou hrobů), výbavou (šperky, keramická nádoba) či pro jejichž přesnější datování jsme postrádali relevantní oporu (hrob bez výbavy u SV okraje pohřebiště). Celkem byly analyzovány 4 vzorky ze čtyř hrobů. První dva vzorky byly odebrány z hrobů H31 a H33 ve vzájemné superpozici. U staršího hrobu (H33) byla nalezena keramická nádoba. Mladší (H31) neobsahoval žádnou výbavu. Další vzorek byl odebrán z hrobu H32 (hrob dívky s hrozníčkovitou náušnicí). Poslední vzorek byl získán ze stehenní kosti jedince uloženého do hrobu H1/2017 bez chronologicky citlivých artefaktů. Podle orientace hrob H1/2017 spolu s hrobem H31 klademe do mladšího horizontu pohřbívání. Hroby H32 a H33 řadíme na základě orientace, stratigrafie či hrobové výbavy ke starší skupině hrobů. Vzorky byly doručeny do Radiouhlíkové laboratoře (CRL).³⁶

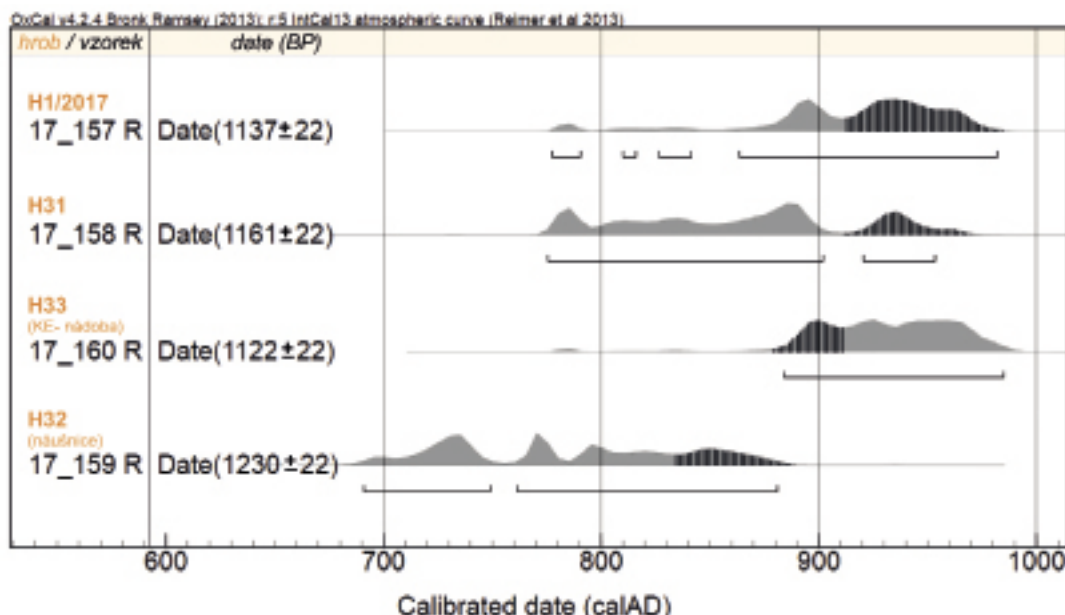
Tvar křivky u vzorku z hrobu H32 patrně závisí na skutečnosti, že v průběhu 9. století došlo k pomalému poklesu, respektive fluktuaci aktivity ^{14}C , s rychlostí přibližně srovnatelnou s poločasem rozpadu, které se na křivce projevuje jako tzv. radiouhlíkové plató (NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ 2012, 94; SVĚTLÍK/DRESLEROVÁ/TOMÁŠKOVÁ 2009, 36). Pro konec 9. a 10. století je možná kalibrace s mnohem větší přesností (MACHÁČEK ET AL., 2016, 167). Vycházíme-li z 95% intervalu pravděpodobnosti, byli zemřelí pohřbeni v intervalu od konce 7. do konce 3. čtvrtiny 10. století.

³⁶ Laboratoř provozovaná Ústavem jaderné fyziky AV ČR, v. v. i., a Archeologickým ústavem AV ČR, Praha, v. v. i. Po jejích zpracování, které provedl Ivo Světlík, byly odeslány k měření AMS (Accelerator Mass Spectrometry) na pracoviště HEKAL ATOMKI HAS v maďarském Debrecenu. Měření bylo provedeno na kompaktním tandemovém urychlovači se spektrometrickou trasou MICADAS. Pro kalibraci měření byly použity grafitizované vzorky připravené z kyseliny šťavelové NIST (NBS) HOX II SRM 4990-C. Pro opravu měření na příspěvky od pozadí byly použity grafitizované vzorky připravené z fosilního CO_2 (SVĚTLÍK 2017, 1).

Obr. 26. Praha-Staré Město, čp. 190/I a 1040/I – Klementinum. Výsledky radiouhlíkové datování (AMS) vzorků z koster z hrobů H1/2017, H31, H32 a H33 z raně středověkého pohřebiště (Světlík 2017).

Obr. 27. Praha-Staré Město, čp. 190/I a 1040/I – Klementinum. Datování vybraných hrobů H1/2017, H31, H32 a H33 (oranžová čísla) s vyznačením předpokládaného stáří podle archeologického kontextu (šrafované). Radiouhlíkové datování vzorků koster (šedě) podle Světlík 2017.

Při vědomí limitů radiouhlíkové metody je možno konstatovat, že její výsledky nejsou v rozporu s archeologickým datováním pohřebiště (obr. 26, 27). S využitím archeologických metod a s komplexním zhodnocením získaných výsledných křivek pro pravděpodobnost stáří v reálném kalendářním věku (diagramy hustot pravděpodobnosti) je možné datování ještě zúžit. Žena z okrajového hrobu H1/2017, který na základě orientace řadíme do nejmladší skupiny hrobů, mohla na hladině

pravděpodobnosti 95 % zemřít v intervalu 863–982 (AD), při hladině pravděpodobnosti 68 % se jeví reálnější mladší interval **918–966** (50 %). Mrtvá z hrobu H31 mohla být (na hladině pravděpodobnosti 95 %) pohřbena nejdříve mezi léty 775–902 (77 %) nebo mezi léty **920–953** (18 %). Druhý interval se více shoduje se skutečností, neboť při archeologickém odkryvu hrobů bylo zjištěno, že hrob H31 je jednoznačně mladší než hrob H33. Musíme však uvažovat i o variantě, že skutečná doba, kdy jedinec zemřel, je někde mezi oběma definovanými intervaly. Kostra z hrobu H33 má jeden chronologický interval 884–985 s vysokou, devadesátipětiprocentní hladinou pravděpodobnosti. Vzhledem k superpozici hrobů H31 a H33 je možné intervaly zúžit. Na základě tvaru křivky lze uvažovat o vykopání hrobu H33 někdy mezi lety **884–906** (14 %). Eventuálně lze rozšířit tento interval až do roku 934. Důležité je, že je možné předpokládat existenci delšího časového úseku mezi vyhloubením hrobů H31 a H33, neboť kopání mladšího hrobu H31 proběhlo pravděpodobně v určitém časovém odstupu, kdy se již ztratila povědomost o existenci hrobu staršího (H33), který byl mladším narušen. Větší časový odstup naznačuje i jejich odlišná orientace. V této variantě je tak možné vzhledem k průběhu příslušných částí kalibračních křivek počítat s dvěma výše zmíněnými navzájem se nepřekrývajícími intervaly 884–906 (pro hrob H33) a 920–953 (pro hrob H31). Nejširší naměřený interval vykazuje vzorek z hrobu H32 (dívka s hrozníčkovitou náušnicí). Ta byla pochována pravděpodobně mezi léty **761–881** (62 %). Tvar křivky pro hrob H32 je patrně ovlivněn zmíněným radiouhlíkovým plató. Vzhledem k nekompatnímu výsledku a k chronologickým souvislostem lokality je možné uvažovat nejspíše o posledním z vrcholů křivky, který se nalézá v intervalu 839–881.

Kombinací všech datovacích metod, s využitím dosavadních znalostí o kontextu pohřbívání lze předpokládat, že se na lokalitě pohřbívalo někdy mezi polovinou 9. století a polovinou století následujícího. Nelze vyloučit, že některé mladší hroby (již bez chronologicky citlivých nálezů) zde mohly být vyhloubeny i v průběhu 3. čtvrtiny 10. století. Toto posunutí se však jeví jako méně pravděpodobné vzhledem k narušení jednoho z hrobů sídlištní jámou s keramikou 10. století. Pohřbívání v poslední čtvrtině 10. století je nepravděpodobné. S přihlédnutím k zjištěné superpozici dvou hrobů, dále na základě různé orientace hrobových jam a též podle uspořádání hrobových jam, kdy mladší hroby vytvářejí na rozdíl od starších pravidelné řady, je zřejmé, že se zde pohřbívalo v časovém horizontu delším než jednu generaci. Na základě kombinace všech použitých metod (radiouhlíkové datování, analýzy výbavy a zjištěné relativní stratigrafie) je snad hypoteticky možné uvažovat i o něco užším intervalu pohřbívání. Prostor mohl být využíván k pochovávaní zemřelých od 3. čtvrtiny 9. do poloviny 10. století.

Tab. 2. Výsledky radiouhlíkové datování (AMS) vzorků z koster z raně středověkého pohřebiště (SvĚTLÍK 2017, 2) doplněná o archeologické informace.

Laboratorní označení vzorku	Popis – hrob	Koncentrace kolagenu mg/g (kvalita vzorku)	Konvenční radiouhlíkové stáří (¹⁴ C datum BP)	Kalibrované stáří, hlavní intervaly, léta AD (pravděpodobnost 2σ) ³⁷	Vybrané intervaly kalibrovaného stáří hrobů s přihlédnutím k archeologickým souvislostem, léta AD (pravděpodobnost %)
<i>DebA 17_157</i>	Hrob H1/2017 , žena nad 40 let (hrob z okrajové části pohřebiště)	126	1137 ± 22	863–982 (95 %)	918–966 (50 %)
<i>DebA 17_158</i>	Hrob 31 , dospělá žena (mladší horizont pohřbívání, hrob H31 narušil hrob H33)	112	1161 ± 22	775–902 (77 %) 920–953 (18 %)	920–953 (18 %)
<i>DebA 17_160</i>	Hrob H33 , žena, 40–50 let (výbava – keramická nádoba)	67	1122 ± 22	884–985 (95 %)	884–906 (14 %)
<i>DebA 17_159</i>	Hrob H32 , dívka (s hrozníčkovitou náušnicí)	73	1230 ± 22	761–881 (62 %) 691–749 (33 %)	761–881 (62 %)

³⁷ Celková míra absolutní pravděpodobnosti P uvedeného intervalu kalibrovaného stáří vycházela z rozšířené kombinované nejistoty stanovení ¹⁴C (2σ) a byla vypočtena kalibračním programem (SvĚTLÍK 2017, 2).

5 DISKUSE A ZÁVĚR

Objev jedenácti raně středověkých hrobů, z nichž deset obsahovalo kosterní pozůstatky vždy jediné osoby, dokládá existenci raně středověkého pohřebiště nad staroměstským břehem Vltavy. Vzhledem k nálezovým okolnostem pohřebiště sloužilo pro více generací obyvatel Pražské kotliny. Hroby obsahovaly různé předměty, ať už jako výbavu, nebo i osobní věci zemřelých (nůž, okované věderko, keramická nádoba a náušnice). Předměty z hrobů (milodary a šperky), nálezové okolnosti (poloha hrobů a jejich superpozice) a radiouhlíkové datování koster umožnily rozdělit nalezené hroby do tří chronologických skupin. Nejstarší fázi pohřbívání, kterou reprezentuje hrob dívky s hrozníkovitou náušnicí s jednostranným hrozníčkem a esovitým zakončením, lze datovat do 2. poloviny 9. století, podle datování ^{14}C dokonce spíše do 3. čtvrtiny tohoto století. Další stratigraficky i orientací odlišitelnou skupinu hrobů je možno řadit na přelom 9. a 10. století (hroby s milodary) a nejmladší skupinu hrobů (již bez milodarů či osobních předmětů zesnulých) pak do 1. poloviny 10. století. Poloha hrobů, zvláště v mladší skupině, ukazuje na pravidelné řadové uspořádání pohřebiště.

Zatím všechny nejstarší nalezené středověké situace z katastru pozdějšího Starého Města pražského vypovídají výlučně o specifické funerální funkci tohoto prostoru v průběhu středohradištního období (HRDLIČKA 2000, 191). Navzdory množství archeologických výzkumů se zásadně nezměnil závěr studie z roku 1984, v které je tato pravobřežní část předlokační aglomerace charakterizována pro 10. století jako oblast bez trvalého osídlení (JEČNÝ ET AL. 1984, 218). Nejinak je tomu i v areálu u západního úseku Karlovy ulice, v Klementinu. Sídliště z tohoto období na území Starého Města neznáme. Absence soudobých sídlišť na staroměstské straně Vltavy je vysvětlována nedostatečnou hustotou archeologických dat, zejména v asanované části města (KLÁPŠTĚ 2005, 342–344, pozn. 135; HRDLIČKA 2000, 191; MOŘKOVSKÝ ET AL. 2016, 344). Jak na ploše Starého Města, tak na katastru sousedního Josefova již několik archeologických výzkumů proběhlo, ale zatím žádné takto staré sídliště či i jen nepřímé doklady osídlení z 2. pol. 9. či 1. třetiny 10. století neznáme.³⁸ Jednoznačně však nelze vyloučit možnost, že se v budoucnu podaří objevit doklady nevelkých osad existujících v této době na pravém břehu řeky, jež by byly spjaté s těmito pohřebišti. Na levém vltavském břehu v tomto období prosperovalo hustě osídlené a mohutně opevněné malostranské podhradí knížecího hradu (ČIHÁKOVÁ/HAVRDA 2008).³⁹

Na základě hrobových nálezů pod staroměstským Klementinem a dalších hrobů objevených v okolí západního konce Kaprovy ulice je možné uvažovat, že příbřežní pás nad staroměstskou nivou Vltavy u brodu na Klárov, a též u předpokládaného dřevěného mostu postaveného posléze jižně od něj⁴⁰, sloužil k pohřbívání (obr. 2). Hypoteticky sem mohli být převáženi zesnulí přímo z opevněného podhradí Pražského hradu (poprvé ČIHÁKOVÁ 1999, 20), dobře komunikačně spojeného s pravým vltavským břehem. Až v průběhu 2. poloviny 10. století se mění funkce tohoto prostoru: pohřebiště zaniká a západní část staroměstského katastru začíná být postupně využívána k osídlení. To však již náleží k další fázi rozvoje pražské předlokační raně středověké aglomerace v 11. a 12. století.

LITERATURA A PRAMENY

- BARČÁKOVÁ 2017 — Ludmila BARČÁKOVÁ: Rentgenografická zpráva : Praha 1, Klementinum čp. 1040/I. ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., 2017, rukopis. Uloženo: dokumentační fondy NPÚ, ú. o. p. v Praze, odbor Archeologie.
- BOHÁČOVÁ/BLAŽKOVÁ 2011 — Ivana BOHÁČOVÁ / Gabriela BLAŽKOVÁ: Pohřebiště na Loretánském náměstí v Praze-Hradčanech : Archeologický výzkum Ivana Borkovského a jeho výsledky. Díl 1. (= Castrum Pragense, sv. 11/1), Praha 2011.
- BOHÁČOVÁ/HAVRDA 2017 — Ivana BOHÁČOVÁ / Jan HAVRDA: Nejstarší opevnění Prahy. In: Ivana Boháčová / Jaroslav Podliska a kol., Průvodce pražskou archeologií : Památky známé, neznámé i skryté. Praha 2017, 70–75.

38 Z předmětného území postrádáme sídlištní situace, které by byly datovány nálezy staršími, než je keramika s kalichovitým okrajem.

39 Otázka, kde se nalézalo pohřebiště pro obyvatele hustě osídleného malostranského suburbia, není uspokojivě vyřešena. Z jeho centrální části, vyjma diskutabilního nálezu z domu U Klíčů (čp. 270/III) na severním konci Karmelitské ulice, žádné takto staré hrobové nálezy neznáme. Zdá se, že částečně odlišná je situace v jižní části Malé Strany. K pohřebišti evidovanému na Újezdě na samém jižním okraji malostranského katastru, v místě bývalých kasáren (SLÁMA 1977, 110), přibýly raně středověké hroby objevené na křižovatce Karmelitské a Harantovy ulice. Pro absenci jakýchkoli artefaktů je možné pouze konstatovat, že jsou starší než románské konstrukce kostela sv. Maří Magdalény (naposledy HAVRDA/TRYML 2013, 103).

40 Most přes řeku je zmíněn v Kristiánově legendě v pasáži popisující převoz těla sv. Václava ze Staré Boleslavi na Pražský hrad. Na jeho umístění ukazuje linie protažení dřevěné komunikace 10. století objevená pod Mosteckou ulicí na Malé Straně (např. ČIHÁKOVÁ/DOBRY 1999, 345) a současně mohutné dláždění cesty pod dnešní Platněřskou ulicí (HAVRDA/TRYML 2009, 42).

- BOHÁČOVÁ/HAVRDA/STAREC 2017 — Ivana BOHÁČOVÁ / Jan HAVRDA / Petr STAREC: Pohřbívání ve středověké Praze. In: Ivana Boháčová / Jaroslav Podliska a kol., *Průvodce pražskou archeologií : Památky známé, neznámé i skryté*. Praha 2017, 77–81.
- BORKOVSKÝ 1948 — Ivan BORKOVSKÝ: Pohřebiště obchodníků z doby knížecí v Praze. *Slavia Antiqua* 1, 1948, 460–484.
- BORKOVSKÝ 1951 — Ivan BORKOVSKÝ: Pohřebiště u královské jízdárny na Pražském hradě. *Archeologické rozhledy* 3, 1951, 101–104, 117–120, 275.
- BORKOVSKÝ 1969 — Ivan BORKOVSKÝ: Pražský hrad v době přemyslovských knížat. Praha 1969.
- BORKOVSKÝ 1999 — Ivan BORKOVSKÝ: Praha, výrobky a řemesla v IX.–XI. století. *Castrum Pragense* 2, 1999, 7–13.
- BŘEZINOVÁ 2017 — Helena BŘEZINOVÁ: Posudek textilních fragmentů zachovalých na obručích vědra. In: ČERNOCHOVÁ 2017, 10–11.
- BUREŠ/DRAGOUN 1991 — Michal BUREŠ / Zdeněk DRAGOUN: Archeologické výzkumy na trase Královské cesty. *Staletá Praha* 21, 1991, 265–284.
- BUREŠ ET AL. 1998 — Michal BUREŠ / Kateřina FINKOVÁ / Vojtěch KAŠPAR / Jitka PETŘÍČKOVÁ / Pavel VAŘEKA: Výzkum parcely domu U Sixtů čp. 553/I na Starém Městě pražském. *Archeologické rozhledy* 50, 1998, 603–618.
- CYMBALAK 2013 — Tomasz CYMBALAK: Praha 1-Nové Město, Spálená, Purkyňova, Vladislavova, Charvátova ulice ppč. 725/1 a d. – Copa Centrum Národní. In: Zdeněk Dragoun a kol., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2011–2012*. *Pražský sborník historický* 41, 2013, 515–516.
- CYMBALAK 2015 — Tomasz CYMBALAK: Praha 1-Nové Město, Národní třída, Mikulandská ulice ppč. 841, 842, 843. In: Zdeněk Dragoun a kol., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2013–2014*. *Pražský sborník historický* 43, 2015, 635–638.
- ČERNOCHOVÁ 2017 — Radka ČERNOCHOVÁ: Konzervátorská a restaurátorská zpráva : Vědro, Praha 1, Klementinum 2014, hrob H34. ARÚ AV ČR, v. v. i., Praha 2017, rukopis. Uloženo: dokumentační fondy NPÚ, ú. o. p. v Praze, odbor Archeologie.
- ČIHÁKOVÁ 1999 — Jarmila ČIHÁKOVÁ: Malá Strana od pravěku do vrcholného středověku. In: Pavel Vlček et al., *Umělecké památky Prahy : Malá Strana*. Praha 1999, 11–27.
- ČIHÁKOVÁ/DOBŘÝ 1999 — Jarmila ČIHÁKOVÁ / Jaroslav DOBŘÝ: Dendrochronologie v pražském suburbii. *Archeologie ve středních Čechách* 3. K počtě 65. narozenin Jiřího Slámy. 1999, 337–352.
- ČIHÁKOVÁ/DRAGOUN/PODLISKA 2000 — Jarmila ČIHÁKOVÁ / Zdeněk DRAGOUN / Jaroslav PODLISKA: Pražská aglomerace v 10. a 11. století. In: *Přemyslovský stát kolem roku 1000 : Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999)*. Dušan Třeštík / Luboš Polanský / Jiří Sláma (eds), Praha 2000, 127–146.
- ČIHÁKOVÁ/HAVRDA 2008 — Jarmila ČIHÁKOVÁ / Jan HAVRDA: Malá Strana v raném středověku : Stav výzkumu a rekapitulace poznání. *Archeologické rozhledy* 60, 2008, 187–228.
- ČIHÁKOVÁ/MÜLLER 2015 — Jarmila ČIHÁKOVÁ / Martin MÜLLER: Malostranský kostel sv. Václava v geometrickém světě středoevropských rotund. *Staletá Praha* 31, 2015/1, 2–109.
- DRAGOUN 1981 — Zdeněk DRAGOUN: Záchranný výzkum při rekonstrukci plynovodu na Starém Městě pražském I, *Archaeologica Pragensia* 2, 1981, 193–231.
- DRAGOUN 1984 — Zdeněk DRAGOUN: Praha 1-Staré Město, Dlouhá třída. In: *Archeologický výzkum v Praze v letech 1979–1981*. *Pražský sborník historický* 17, 1984, 147.
- DRAGOUN 1988 — Zvonimír DRAGOUN: Archeologické nálezy na Královské cestě. *Portál* 35, 1988/2, 29–30.
- DRAGOUN 1991 — Zdeněk DRAGOUN: Celetná ulice. In: Zdeněk Dragoun a kol., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1988–1989*. *Pražský sborník historický* 24, 1991, 199.
- DRAGOUN 1993 — Zdeněk DRAGOUN: Na Perštýně. In: Zdeněk Dragoun a kol., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1990–1991*. *Pražský sborník historický* 26, 1993, 206.
- DRAGOUN 1994 — Zvonimír DRAGOUN: Slovanské kostrové pohřebiště na Staroměstském náměstí a v Celetné ulici : Nálezová zpráva. Praha 1994, rukopis. Uloženo: archiv nálezových zpráv ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., čj. 453/02.
- DRAGOUN 2002a — Zdeněk DRAGOUN: K otázce tzv. pohřebiště cizích kupců v Bartolomějské ulici na Starém Městě Pražském. In: *Civitas et Villa : Miasto i wieś w średniowiecznej Europie Środkowej*. Cesary Buško / Jan Klápště (eds), Wrocław–Praha 2002, 235–240.
- DRAGOUN 2002b — Zdeněk DRAGOUN: Praha 885–1310 : Kapitoly o románské a raně gotické architektuře. Praha 2002.
- DRAGOUN 2009 — Zdeněk DRAGOUN: Praha 1-Staré Město, Vejvodova ulice čp. 443/I. In: Zdeněk Dragoun a kol., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2007–2008*. *Pražský sborník historický* 37, 2009, 447.
- DRAGOUN 2010 — Zdeněk DRAGOUN: Místo domu U zvonu a jeho okolí v nejstarší pražské minulosti. In: *Královský sňatek : Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*. Klára Benešová (ed.), Praha 2010, 70–79.
- DRAGOUN/HAVRDA 1998 — Zdeněk DRAGOUN / Jan HAVRDA: Praha 1-Staré Město, Linhartská ulice, Mariánské náměstí, Platněřská ulice, ulice U Radnice – kolekory Nová radnice. In: Zdeněk Dragoun a kol., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1995–1996*. *Pražský sborník historický* 30, 1998, 272–274.
- FROLÍK 2014 — Jan FROLÍK: Pohřebiště v Lumbeho zahradě, analýza chronologie, význam. In: FROLÍK ET AL. 2014, 5–116.
- FROLÍK ET AL. 2014 — Jan FROLÍK ET AL.: Pohřebiště v Lumbeho zahradě na Pražském hradě : Díl II. Studie. (= *Castrum Pragense*, sv. 12), Praha 2014.

- FROLÍK/SMETÁNKA 2014 — Jan FROLÍK / Zdeněk SMETÁNKA: Pohřebiště v Lumbeho zahradě na Pražském hradě : Díl I. Katalog. (= Castrum Pragense, sv. 12), Praha 2014.
- HAVRDA 1998 — Jan HAVRDA: Pozdně halštatský nález ze středověkých vrstev ze Starého Města pražského. *Archaeologica Pragensia* 14, 1998, 63–65.
- HAVRDA 2000 — Jan HAVRDA: Praha 1-Staré Město, Klementinum – Hospodářský dvůr. In: Zdeněk Dragoun a kol., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1997–1998. Pražský sborník historický* 31, 2000, 368–369.
- HAVRDA 2002 — Jan HAVRDA: Pohřebiště z 9.–1. pol. 10. stol. západně od Staroměstského náměstí v Praze. *Archaeologica Pragensia* 16, 2002, 53–66.
- HAVRDA 2011 — Jan HAVRDA: Praha 1-Staré Město, Mariánské náměstí ppč. 1105. In: Zdeněk Dragoun a kol., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2009–2010. Pražský sborník historický* 39, 2011, 429–430.
- HAVRDA 2013 — Jan HAVRDA: Praha 1-Staré Město, Seminářská ulice ppč. 1106. In: Zdeněk Dragoun a kol., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2011–2012. Pražský sborník historický* 41, 2013, 500.
- HAVRDA/KOVÁŘ/ŽĎÁRSKÁ 2017 — Jan HAVRDA / Miroslav KOVÁŘ / Anna ŽĎÁRSKÁ: Dominikánský klášter sv. Klimenta v Praze na Starém Městě. *Staletá Praha* 33, 2017/2, 2–73.
- HAVRDA/PODLISKA 2015 — Jan HAVRDA / Jaroslav PODLIŠKA: Archeologie Staroměstského náměstí : K problematice památkové hodnoty historického podzemí veřejného prostoru. *Zprávy památkové péče* 75, 2015/3, 240–249.
- HAVRDA/PODLISKA/ZAVŘEL 2001 — Jan HAVRDA / Jaroslav PODLIŠKA / Jan ZAVŘEL: Surovinové zdroje, výroba a zpracování železa v raně středověké Praze : Historie, současný stav a další perspektivy bádání. *Archeologické rozhledy* 53, 2001/1, 91–118.
- HAVRDA/TRYML 2009 — Jan HAVRDA / Michal TRYML: Středověké dlažby na Starém Městě pražském : Příspěvek archeologie k poznání historických komunikací. *Staletá Praha* 25, 2009/1, 41–52.
- HAVRDA/TRYML 2013 — Jan HAVRDA / Michal TRYML: Nebovidy : Středověká osada v pražském podhradí. Praha 2013.
- HAVRDA/ŽĎÁRSKÁ/KOVÁŘ 2015 — Jan HAVRDA / Anna ŽĎÁRSKÁ / Miroslav KOVÁŘ: Praha 1-Staré Město, Klementinum čp. 1040/I. In: Zdeněk Dragoun a kol., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2013–2014. Pražský sborník historický* 43, 2015, 603–607.
- HRDLIČKA 2000 — Ladislav HRDLIČKA: Centrum raně středověké Prahy. In: *Średniowieczny Śląsk i Czechy : Centrum średniowiecznego miasta : Wrocław a Europa środkowa.* (= Wratislavia Antiqua, sv. 2), Jerzy Piekalski / Krzysztof Wachowski (eds), Wrocław 2000, 191–214.
- HRDLIČKA 2005 — Ladislav HRDLIČKA: Praha – podrobná mapa archeologických dokumentačních bodů na území městské památkové rezervace. Praha 2005.
- HUML/STAREC 1994 — Václav HUML / Petr STAREC: Raně středověké pohřebiště na Václavském náměstí čp.784/II. *Archeologické rozhledy* 46, 1994/4, 545–463.
- HUML/STAREC 1997 — Václav HUML / Petr STAREC: K osídlení areálu kostela sv. Michala a Malého náměstí na Starém Městě pražském. In: *Život v archeologii středověku. Sborník příspěvků věnovaných Miroslavu Richterovi a Zdeňku Smetánkovi.* Jana Kubková / Jan Klápště / Martin Ježek / Petr Meduna et al. (eds), Praha 1997, 253–262.
- HUML/STAREC 1998 — Václav HUML / Petr STAREC: Archeologický výzkum při rekonstrukci hotelu Adria na Václavském náměstí čp.784/II v roce 1992. *Archaeologica Pragensia* 14, 1998, 149–179.
- CHARVÁTOVÁ ET AL. 1992 — Kateřina CHARVÁTOVÁ / Václav SPURNÝ / Natalie VENCLOVÁ: Nálezové zprávy Státního archeologického ústavu v Praze 1919–1952. Praha 1992.
- CHMELA/DRAGOUN 2011 — Tomáš CHMELA / Zvonimír DRAGOUN: Archeologie a kolektory : Příspěvek k nejstarším dějinám pražské Celetné ulice. (= *Praehistorica*, sv. 29), Praha 2011, 95–102.
- JANSKÁ 1975 — Eva JANSKÁ: Praha 1-Staré Město (čp. 181 U zlatého hada). In: Marie Fridrichová a kol., *Přehled archeologických výzkumů v Praze v roce 1972. Pražský sborník historický* 9, 1975, 217–220.
- JEČNÝ/OLMEROVÁ 1992 — Hubert JEČNÝ / Helena OLMEROVÁ: Historie a proměny jednoho bloku při hradbách Starého Města pražského. *Staletá Praha* 22, 1992, 21–70.
- JEČNÝ ET AL. 1984 — Hubert JEČNÝ / Jarmila ČIHÁKOVÁ / Světlana KRŠÁKOVÁ / Helena OLMEROVÁ / Dana STEHLÍKOVÁ / Ladislav ŠPAČEK / Michal TRYML: Praha v raném středověku : Jeden ze současných pohledů na vývoj přemyslovského města. *Archaeologica Pragensia* 5, 1984/2, 211–288.
- KLÁPŠTĚ 2005 — Jan KLÁPŠTĚ: Proměna českých zemí ve středověku. Praha 2005.
- KOČÁR/KOČÁROVÁ 2014 — Romana KOČÁROVÁ / Petr KOČÁR: Archeobotanická analýza : Praha 1, Klementinum čp. 1040/I. Praha 2014, rukopis. Uloženo: dokumentační fondy NPÚ, ú.o.p. v Praze, odbor Archeologie.
- KOČÁROVÁ/KOČÁR 2017a — Romana KOČÁROVÁ / Petr KOČÁR: Archeobotanická analýza : Praha 1, Klementinum čp. 1040/I. In: ČERNOCHOVÁ 2017, *sine pag.*
- KOČÁROVÁ/KOČÁR 2017b — Romana KOČÁROVÁ / Petr KOČÁR: Zpráva o analýze dřev a uhlíků z hrobů : Praha 1, Klementinum čp. 1040/I. In: ČERNOCHOVÁ 2017, *sine pag.*
- KOSMAS — Kosmova kronika česká. Karel Hrdina (ed.), Praha 1950.
- KOVÁŘÍK 1991 — Jiří KOVÁŘÍK: Slovanské kostrové pohřebiště v Praze 5-Motole. (= *Claves Archaeologicae*, sv. 1 – *Archaeologica Pragensia supplementum*), Praha 1991.
- KRUMPHANZLOVÁ 2013 — Zdeňka KRUMPHANZLOVÁ ET AL.: Raně středověké pohřebiště v Praze-Lahovicích. Praha 2013.
- LUTOVSKÝ 2005 — Michal LUTOVSKÝ: Praha slovanská. In: Michal Lutovský / Libor Smejtek a kol., *Pravěká Praha.* Praha 2005, 842–945.

- LUTOVSKÝ 2017 — Michal LUTOVSKÝ: Hroby, samé hroby. In: Václav Cílek / Martin Majer / Radoslava Schmelzová a kol., Tetín svaté Ludmily : Místo, dějiny a spiritualita. Praha 2017, 83–86.
- MACHÁČEK 2016 — Jiří MACHÁČEK / Petr DRESLER / Renáta PŘICHYSTALOVÁ / Vladimír SLÁDEK: Břeclav-Pohansko VII : Kostelní pohřebiště na Severovýchodním předhradí. Brno 2016.
- MORAVCOVÁ 2014 — Kamila MORAVCOVÁ: Konzervátorská a restaurátorská zpráva : Praha 1-Staré Město, Klementinum čp. 190/I, 1040/I. Praha 2014, rukopis. Uloženo: dokumentační fondy NPÚ, ú.o.p. v Praze, odbor Archeologie.
- MOŘKOVSKÝ ET AL. 2016 — Tomáš MOŘKOVSKÝ / Petr STAREC / Petra URBANOVÁ / Ivana JAROŠOVÁ / Michaela RAŠKOVÁ-ZELINKOVÁ / Kateřina BOBEROVÁ / Ivo SVĚTLÍK: Raně středověké pohřebiště pod budovou Filozofické fakulty UK v Praze a výzkum jeho kosterních pozůstatků. In: Praha archeologická. Ivana Boháčová / Miroslava Šmolíková (eds), Praha 2016, 319–348.
- NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ 2012 — Miriam NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ: Radiouhlíkové datování. Přehled výzkumů 53, 2012/1, 89–99.
- OMELKA 2000 — Martin OMELKA: Praha 1-Staré Město, Husova třída čp. 159/I – Trauttmansdorfský palác. In: Zdeněk Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 1997–1998. Pražský sborník historický 31, 2000, 367–368.
- OMELKA/STAREC 2012 — Martin OMELKA / Petr STAREC: Nález hrobu při zjišťovacím výzkumu v domě čp. 509/I v Havelské ulici. Archaeologica Pragensia 21, 2012, 168–182.
- PODLISKA 2017 — Jaroslav PODLISKA: Osada na břehu Botiče pod Vyšehradem. In: Ivana Boháčová / Jaroslav Podliska a kol., Průvodce pražskou archeologií : Památky známé, neznámé i skryté. Praha 2017, 248–249.
- PROFANTOVÁ 2009 — Naďa PROFANTOVÁ: Raně středověké pohřebiště Klecany I : Přínos výzkumu v roce 2005. In: Archeologie doby hradištní v České a Slovenské republice. (= Archaeologia mediaevalis Moravica et Silesiana, supplementum, sv. 2), Petr Dresler / Zdeněk Měřinský (eds), Brno 2009, 82–93.
- PROFANTOVÁ 2011 — Naďa PROFANTOVÁ ET AL.: Klecany : Raně středověká pohřebiště. 2. svazek. Praha, *sine date*.
- PROFANTOVÁ 2013 — Naďa PROFANTOVÁ: Ke změnám ve vývoji hmotné kultury v 10. století v Čechách. Archaeologia historica 38, 2013/1, 27–44.
- SELMÍ WALLISOVÁ 2006 — Michaela SELMÍ WALLISOVÁ: Výzkum v ulici Na Slupi. In: Výroční zpráva 2005 : Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v hlavním městě Praze. Zdeněk Dragoun / Petr Vaňous (eds), Praha 2006, 72–76.
- SLÁMA 1977 — Jiří SLÁMA: Mittelböhmen im frühen Mittelalter 1. Katalog der Grabfunde. (= Praehistorica 5), Praha 1977.
- SOMMER 2001 — Petr SOMMER: Začátky křesťanství v Čechách : Kapitoly z dějin raně středověké duchovní kultury. Praha 2001.
- STAŇKOVÁ 2013 — Veronika STAŇKOVÁ: Raně středověké pohřebiště v ulici Na Perštýně. Staletá Praha 29, 2013/2, 50–63.
- STAREC 1998a — Petr STAREC: K problematice raně středověkých komunikací v prostoru pražského Malého náměstí a řešení jeho vzniku. Archaeologia historica 23, 1998, 27–34.
- STAREC 1998b — Petr STAREC: Na Slupi. In: Zdeněk Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 1995–1996. Pražský sborník historický 30, 1998, 287.
- STAREC 2009 — Petr STAREC: Náměstí Jana Palacha čp. 1/V. In: Zdeněk Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2007–2008. Pražský sborník historický 37, 2009, 448–451.
- STAREC 2011 — Petr STAREC: Praha 1-Staré Město, Karoliny Světlé ppč. 1136. In: Zdeněk Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2009–2010. Pražský sborník historický 39, 2011, 419–421.
- STAREC 2014 — Petr STAREC: Nález hrobu v Bartolomějské ulici při realizaci plynovodu v roce 1977. Archaeologica Pragensia 22, 2014, 587–608.
- STAREC 2016 — Petr STAREC: Příspěvek k poznání raně a vrcholně středověkých archeologických památek v okolí Prašné brány na Starém Městě. Archaeologica Pragensia 23, 2016, 443–470.
- STEHLÍKOVÁ/TRYML 1986 — Dana STEHLÍKOVÁ / Michal TRYML: Výzkum staroměstské osady Na louži. Staletá Praha 16, 1986, 85–98.
- STLOUKAL/KUŽELKA 2016 — Milan STLOUKAL / Vítězslav KUŽELKA: Antropologický posudek. Klementinum – archeologický výzkum NPÚ v Praze č. 2012/35. Praha 2016, rukopis. Uloženo: dokumentační fondy NPÚ, ú.o.p. v Praze, odbor Archeologie.
- STRÁNSKÁ 2012 — Petra STRÁNSKÁ: Pohřebiště na Levém Hradci a jeho předpolí z pohledu antropologie. In: Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů : Pohřebiště. Díl I, K. Tomková (ed.), Praha 2012, 354–380.
- SVĚTLÍK 2017 — Ivo SVĚTLÍK: Výsledky radiouhlíkového datování : Praha 1, Klementinum. Praha 2017, rukopis. Uloženo: dokumentační fondy NPÚ, ú.o.p. v Praze, odbor Archeologie.
- SVĚTLÍK/DRESLEROVÁ/TOMÁŠKOVÁ 2009 — Ivo SVĚTLÍK / Dagmar DRESLEROVÁ / Lenka TOMÁŠKOVÁ: Postupy zpracování vzorků a radiouhlíkové datování. Přednášky semináře Radioanalytické metody IAA /09/. Praha 2009.
- ŠÍROVÁ 1977a — Marie ŠÍROVÁ: Praha 1-Staré Město, křižovatka Kaprovy a Valentinské ulice : Nálezová zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v r. 1975. Praha 1977, rukopis. Uloženo: Archiv nálezových zpráv ARÚ AV ČR, Praha, v.v.i., čj. 8097/78.

- ŠIROVÁ 1977b — Marie ŠIROVÁ: Předběžná zpráva o archeologickém výzkumu v Praze 1, Kaprova ul., trasa metra, staveniště stanice Staroměstská. In: Středověká archeologie a studium počátků měst. Miroslav Richter (ed.), Praha 1977, 216–219.
- ŠOLLE 1982 — Miloš ŠOLLE: Slovanská pohřebiště pod Budčí. Památky archeologické 73, 1982/1, 174–216.
- ŠTORCH 1921 — Eduard ŠTORCH: Praha v době předhistorické: Pravěk člověk a jeho kultura. Praha 1921.
- TOMKOVÁ 2005 — Kateřina TOMKOVÁ: Hmotná kultura raně středověkých pohřebišť Pražského hradu a jeho okolí. In: Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích. Díl I.1. (= Castrum Pragense, sv. 7), Kateřina Tomková (ed.), Praha 2005, 217–301.
- TOMKOVÁ 2011 — Kateřina TOMKOVÁ: Der Kulturwandel des 10. Jahrhunderts in Böhmen aus archäologischer Sicht. In: Der Wandel um 1000. (= Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas, Bd. 60). Felix Biermann / Thomas Kersting / Anne Klammt (eds), Langenweissbach 2011, 199–208.
- TOMKOVÁ 2012 — Kateřina TOMKOVÁ: Pohřebiště na Levém Hradci a jeho předpolí. Katalog. In: Kateřina Tomková a kol., Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů: Pohřebiště. Díl I, Praha 2012, 7–272.
- TOMKOVÁ/ZLÁMALOVÁ ČILOVÁ/VACULOVÍČ 2014 — Kateřina TOMKOVÁ / Zuzana ZLÁMALOVÁ ČILOVÁ / Tomáš VACULOVÍČ: Sklo z pohřebišť v Lumbeho zahradě z pohledu archeometrie. In: Frolík et al. 2014, 129–162.
- TRYML 2003 — Michal TRYML: Praha 2-Nové Město, Karlovo náměstí čp. 312/II. In: Zdeněk Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 1999–2000. Pražský sborník historický 32, 2003, 338.
- TRYML 2015 — Michal TRYML: Raně středověké pohřebiště ve Vodičkově ulici. In: V za(u)jetí malostranských stratigrafií. Jaroslav Podliska et al. (eds), Praha 2015, 22–29.
- TUREK 1946 — Rudolf TUREK: Prachovské skály na úsvitě dějin: Výzkum hradiště a pohřebišť z VI.–X. věku. Praha 1946.
- TUREK 1950 — Rudolf TUREK: K počátkům Prahy. Památky archeologické: Pravěk 43, 1947/48, Praha 1950, 59–94.
- VÁŇA 1952 — Zdeněk VÁŇA: Další výzkum na slovanském hradišti u Zabrušan. Archeologické rozhledy 4, 1952/3–4, 194–197.
- VENCLOVÁ 1990 — Nataša VENCLOVÁ: Prehistoric glass in Bohemia. Praha 1990.
- ZAVŘEL 1998 — Jan ZAVŘEL: Úvoz čp. 155/IV, Praha 1-Hradčany: Nálezová zpráva o archeologickém výzkumu PÚPP č. 3/97. Praha 1998. Uloženo: Archiv náleзовých zpráv ARÚ AV ČR, Praha, v.v.i., čj. 4685/98.
- ŽDÁRSKÁ 2015a — Anna ŽDÁRSKÁ: Praha 1-Staré Město, Bartolomějská ulice ppč. 1143. In: Zdeněk Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2013–2014. Pražský sborník historický 43, 2015, 601–602.
- ŽDÁRSKÁ 2015b — Anna ŽDÁRSKÁ: Praha 1-Staré Město, Valentinská 6, čp. 1061/I a Kaprova 8, čp. 49/I: Investorská zpráva o zjišťovacím archeologickém výzkumu NPÚ v Praze č. 2015/12. Praha 2015, rukopis. Uloženo: dokumentační fondy NPÚ, ú. o. p. v Praze, odbor Archeologie.
- ŽDÁRSKÁ *v tisku* — Anna ŽDÁRSKÁ: Praha 1-Staré Město, Bartolomějská, Na Perštýně, Skořepka. In: Zdeněk Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2015–2016. Pražský sborník historický, *v tisku*.

ZUSAMMENFASSUNG

ZUM BEGRABEN IM RECHTSUFRIGEN TEIL DER VORLOKATIONS-AGGLOMERATION PRAGS IM 9. UND 10. JAHRHUNDERT. DAS GRÄBERFELD IM AREAL DES PRAGER KLEMENTINUMS

Mit der Problematik des frühmittelalterlichen Begrabens in Prag befassten sich schon manche Forscher, und zwar schon seit Anfang der systematischen Erforschung der Prager Bug in den 1920er Jahren. In den letzten Jahren widmeten sich komplex diesem Thema die Archäologen beim Erforschen der ältesten Geschichte nicht nur des Sitzes der Přemyslidischen Herzöge, sondern auch seines westlichen und nördlichen Vorfeldes (Abb. 1). Einer umfassenden Studie über das Begraben sowohl auf dem linken, als auch dem rechten Moldauufer in Prag wird bislang entbehrt.

In die 2. Hälfte des 9. und das 10. Jahrhundert datiert man die bei der archäologischen Forschung freigelegten Gräberfelder auf der Fläche des Altstädter Rings und in seiner unmittelbaren Umgebung (Abb. 2: 1, 2; 3). Die archäologischen Forschungen belegten, dass auf dem linken Rand der Altstadt sich bereits über dem rechten Moldauufer mehrere Gräberfelder befanden, bzw. dass in dieser Lage ein Streifen Gelände war, die zum Begraben der Bewohner des Prager Beckens in der 2. Hälfte des 9. und im 10. Jahrhundert verwendet wurden. Diese Begräbnisstätten waren eng über der schmalen Aue am Westrand der niedrigsten Altstädter Terrassenstufe situiert (Abb. 2: 3, 4, 6), deren Besiedlung in der Zeit begann, als die Siedlungskapazität der Kleinseitner (linksufrigen) Unterburg erschöpft wurde – in der 2. Hälfte des 10. und vor allem im 11. Jahrhundert. Jüngst dokumentierte man etliche Gräbergruppen (Klementinum – Abb. 8; Valentinská G. – Abb. 7; Platz Náměstí Jana Palacha – Abb. 6). Unter diesen Gräberfeldern wurde zum letzten Mal die Nekropole im Klementinum verarbeitet. Bei der Rettungsgrabung in Jahren 2012–2015 im Bereich des einstigen Jesuitenkollegs und der Sondierungsgrabung 2017 ist es gelungen elf frühmittelalterliche Gräber in vier Stellen des Areals nacheinander freizulegen (Abb. 21, 22).

Mit Ausnutzung der in Gräbern gefundenen chronologisch empfindlichen Gegenstände konnte man im Groben bestimmen, dass das festgestellte Gräberfeld schon vor der Besiedlung dieses Teils der Prager Agglomeration in Verwendung war. Die Anfänge der Nekropole im Klementinum lassen sich zeitlich vor allem anhand des Funds von Ohrringen (Abb. 15: Grab H32) oder von einem Keramikgefäß (Abb. 16: Grab H33)

präzisieren – sie stammen aus den Gräbern, die laut ihrer Orientation und Superposition (Abb. 23) für einen Teil des älteren Grabhorizonts/der älteren Grabhorizonte gehalten werden können. Eine Analogie zum Ohr-ring mit dreieckigem einseitigem Träubchen und S-förmigem Abschluss aus dem Grab H32 im Klementinum sind aus mehreren mittel- oder jungburgwallzeitlichen Gräberfeldern bekannt, und zwar vor allem aus der zentralen Region Böhmens (Abb. 25). Dieser Schmuck wurde in Böhmen hergestellt, am ehesten in Prag, spätestens im ersten Drittel des 10. Jahrhunderts, aber möglicherweise schon in den 880er Jahren oder noch früher.

Die Feststellung von elf frühmittelalterlichen Gräbern, von denen zehn Überreste nur je von einem Skelett enthielten, belegt das Vorhandensein eines frühmittelalterlichen Gräberfelds über dem Altstädter Moldauufer. Mit Rücksicht zu den Fundumständen diente das Gräberfeld für mehrere Generationen der Bewohner des Prager Beckens. Die Gräber enthielten verschiedene Gegenstände, wären sie als Beigaben oder Privatdinge der Verstorbenen im Grab geraten (Ohrringe, Messer, Keramikgefäß, kleiner Daubeneimer – Abb. 26, 27). Die Gegenstände aus den Gräbern (Beigaben, Schmuck), die Fundsituation (Lage der Gräber, ihre Superposition) und die Radiokarbon-Datierung vom Beinmaterial (Abb. 28, 29) ermöglichten die gefundenen Gräber den drei Zeitgruppen zuzuordnen (Abb. 22). Die älteste Phase vom Begraben, die ein Mädchengrab mit Ohrring mit einseitigem Träubchen und S-förmigem Abschluss repräsentiert (Abb. 15: Grab H32), lässt sich in die 2. Hälfte des 9. Jahrhunderts datieren, der 14C Datierung gemäß sogar eher ins 3. Viertel jenes Jahrhunderts. Weitere zwei stratigrafisch und auch durch die Orientierung unterschiedliche Gräbergruppen lassen sich in die Wende des 9. und 10. Jahrhunderts (Gräber mit Beigaben) einordnen, und die jüngste Gräbergruppe (schon ohne Beigaben oder persönlichen Gegenständen der Verstorbenen) gehört in die 1. Hälfte des 10. Jahrhunderts. Die Lage der Gräber, vor allem der aus der jüngeren Gruppe, zeigt zur regelmäßigen Anlage des Gräberfelds.

Alle bislang ältesten festgestellten mittelalterlichen Situationen aus dem Gebiet der späteren Prager Altstadt berichten ausschließlich von spezifischer Begrabungsfunktion dieses Bereichs im Laufe der Mittelburgwallzeit; nicht anders ist es auch im Klementinum. Man kennt bislang keine Siedlungen aus dieser Periode aus dem Gebiet der Altstadt. Die Absenz von zeitgenössischen Siedlungen auf der Altstädter Moldauseite erklärt man mit der mangelnden Dichte der archäologischen Daten, vor allem aus dem assanierten Teil der Stadt. Sowohl in der Altstadt, als auch in der benachbarten Josefov erfolgten mehrere archäologische Grabungen, aber man kennt keine so alte Siedlung oder etwa nur indirekte Siedlungsbelege aus der 2. Hälfte des 9. oder dem 1. Drittel des 10. Jahrhunderts. Es lässt sich aber nicht eindeutig die Möglichkeit ausschließen, dass es sich in der Zukunft doch Belege von kleinen Siedlungen aus dieser Zeit festzustellen gelingt, die mit diesen Gräberfeldern verknüpft würden. Auf dem linken Moldauufer prosperierte in jener Zeit die dicht besiedelte und stark befestigte Kleinseiner Unterburg der Herzogsburg.

Auf Grund der Funde von Gräbern unter dem Altstädter Klementinum und von weiteren in der Umgebung des westlichen Endes der Kaprova (Karpfen-) G. dürfe man davon überlegen, dass der Landstreifen am Moldauufer über der Altstädter Aue bei der Furt zu heutigem Platz Klárov, sowie auch bei der vermuteten, etwas später errichteten hölzernen Moldaubrücke südlich von ihr, zum Begraben diente. Hypothetisch kann man die Verstorbenen aus der linksufrigen befestigten Unterburg bereits in diese Lage überführt haben. Die Verbindung über die Furt oder später über die Holzbrücke war verhältnismäßig einfach. Erst ab 2. Hälfte des 10. Jahrhunderts ändert sich die Funktion dieses Raums: das Gräberfeld verschwand und der westliche Teil der heutigen Altstadt wurde allmählich zur Besiedlung genutzt. Das gehört jedoch schon der weiteren Phase der Entwicklung der frühmittelalterlichen Vorlokationsagglomeration Prags des 11. und 12. Jahrhunderts an.

Obr. 1. Prag. Nicht kirchliche Gräberfelder der 2. H. des 9. bis 11. Jahrhunderts in der zentralen Partie des Prager Beckens (nach TOMKOVÁ 2005, S. 17; BOHÁČOVÁ/HAVRDA/STAREC 2017, 77, S. 77 – korrigiert) mit dem wahrscheinlichen Ausmaß der Befestigung von Wyschehrad, Prager Burg, Vorburg und Unterburg im 10. Jahrhundert (BOHÁČOVÁ/HAVRDA 2017, S. 70 – korrigiert).

Abb. 2. Prag, rechter Moldauufer. Frühmittelalterliche nicht kirchliche Gräberfelder auf dem Gebiet der Altstadt und im Teil der Neustadt.

Erläuterungen: **A** – Gräberfeld der 2. H. d. 9. – 1. H. d. 10. Jahrhunderts mit archäologisch dokumentierten Gräbern (vorausgesetztes Ausmaß der Lokalitäten der Begräbnisse); **B** – hypothetisches Ausmaß der Gräberfelder seit Ende des 10. bis Anfang des 12. Jahrhunderts; **C** – Gräber mit gefundenen Beigaben (Keramikgefäße und Daubeneimer); **D** – Funde von Gefäßen, vorausgesetzte Grabausstattung, die das Vorhandensein der Gräber indiziert; **E** – Moldau-Terrassen (VIIa, VIIb und VIIc); **F** – Aue.

Die Funde der 2. Hälfte d. 9.–1. Hälfte d. 10. Jahrhunderts (schwarze Zahlen): **1** – Altstädter Ring und Celetná G. Nr. 553/I; **2** – U Radnice Nr. 13/I; **3** – Klementinum Nr. 1040/I, 190/I; **4** – Náměstí Jana Palacha (Am Tummelplatz) Nr. 1/V; **5** – Valentinská G. Nr. 1061/I, Kaprova (Karpfen-) G. Nr. 49/I; **6** – Křižovnická (Kreuzherren-) G. Nr. 71/I; **7** – Wenzelsplatz Nr. 784/II, Vodičkova (Wasser-) G. Nr. 707/II, 791/II; **8** – Haštalské náměstí (Kastulusplatz) Nr. 790/I; **9** – Na Perštýně (Bergstein) und östlicher Teil der Bartolomějská (Bartholomäus-) G. Nr. 346/I. Skořepka G. und Uhelný trh (Kohlenmarkt) Nr. 423/I; **10** – Dušní (Heiliggeist-) G. 9/V; **11** – Na příkopě (Am Graben) Nr. 1090/I; **12** – Můstek (Am Brückl) Nr. 388/I; **13** – Husova G. 234/I.

Die Funde vom Ende des 10. – Anfang des 12. Jahrhunderts (grüne Zahlen): **14** – Na Perštýně vor Nr. 347/I; **15** – Karoliny Světlé G. Nr. 318/I und Umbegung; **16** – Malé náměstí (Kleiner Ring); **17** – Dlouhá (Lange) G.; **18** – Vejvodova G. 443/I; **19** – Havelská (Galli-) G. Nr. 509/I; **20** – Bartolomějská G.; **21** – Spálená (Brennente) G. Nr. 2121/II; **22** – Mikulandská (Nikolander) G., Národní Str. Nr. 135/II (nach BOHÁČOVÁ/HAVRDA/STAREC 2017, Gestaltung J. Havrdá, Zeichnung S. Babuškova 2017).

Abb. 3. Prag-Altstadt, U Radnice Nr. 13/I. Teil vom Gräberfeld aus der 2. Hälfte d. 9.–1. Hälfte d. 10. Jahrhunderts im Hof des Hauses Zum grünen Frosch (HAVRDA 2002, 55). **Gelb** – archäologisch erforschte Fläche mit Möglichkeit des Vorhandenseins erhaltener frühmittelalterlicher Gräber. In dem Grab in der Mitte (H1)

find man einen Daubeneimer (Rekonstruktionszeichnung S. Svatošová, grafische Gestaltung J. Hlavatý, S. Babušková, 2017).

Abb. 4. Prag-Neustadt, Nr. 707/II, 784/II. Gräberfeld d. 9.-10. Jh. in der mittleren Partie vom Wenzelsplatz nördlich der östlichen Ausmündung der Vodičkova G. mit Auswahl der Fundgegenstände. **Gelb** – archäologisch erforschte Fläche mit Möglichkeit des Vorhandenseins erhaltener frühmittelalterlicher Gräber (TRYML 2015, S. 22 u. 28; HUML/STAREC 1998, S. 154 u. 1994, S. 459; grafische Gestaltung J. Hlavatý, S. Babušková, 2017).

Abb. 5. Prag-Neustadt, Karlsplatz Nr. 209/II. Ohrring aus dem auf der Parzelle Nr. 1166/4 gefundenen Grab. Archäologische Forschung des NPÚ (Nationalinstitut für Denkmalpflege) in Prag Nr. 1999/40, Leiter der Forschung M. Tryml (Foto D. Perlík, 2004).

Abb. 6. Prag-Altstadt, Náměstí Jana Palacha Nr. 1/V. Gräberfeld aus dem 9.–10. Jh. in der Sonde an der Ostseite des nördlichen Hofes des Gebäudes der Philosophischen Fakultät der Karlsuniversität (MOŘKOVSKÝ U. KOLL. 2016, S. 323 u. 432, grafische Gestaltung J. Hlavatý, 2017).

Abb. 7. Prag-Altstadt, Valentinská Nr. 1061/I und Kaprová Nr. 49/I. Das bei der Rekonstruktion der Häuser freigelegte Gräberfeld der 2. H. d. 9.–10. Jh. **Gelb** – die archäologisch erforschte Fläche mit Möglichkeit des Vorhandenseins erhaltener frühmittelalterlicher Gräber. Archäologische Forschung des NPÚ in Prag Nr. 2016/01 u. 2015/12, Leiterin der Forschung A. Žďárská (nach Unterlagen von A. Žďárská und K. Žďárský, grafische Gestaltung S. Babušková u. J. Hlavatý, 2017).

Abb. 8. Prag-Altstadt, Nr. 190/I u. 1040/I, Klementinum. Plan des Klementinums mit Auszeichnung der archäologischen Sonden (gelb), der archäologisch erforschten und zugleich nicht von späteren Aktivitäten betroffenen Flächen, d. h. der Stellen, wo es möglich war, bei den archäologischen Forschungen die Gräber des 9.–10. Jahrhunderts aufzufangen (**braun**); **schwarz** – frühmittelalterliche Gräber; **A** – Fundort einer Glasperle; **B, C** – Sonden mit belegten Siedlungsschichten mit Keramikscherben der Gefäße mit kelchartigem Rand und ihrer Derivate (Belege der ältesten Besiedlung, 2. H. d. 10. bis 1. H. d. 11. Jh.); **D** – Grube (Objekt V360), die das Grab H31 verletzt hat (Zeichnung S. Babušková, J. Hlavatý, 2017).

Abb. 9. Prag-Altstadt, Klementinum, Nr. 190/I, 1040/I. Glasperle, in der mittelalterlichen Siedlungsschicht im wirtschaftlichen Hof des Klementinums bei der archäologischen Forschung 1997 gefunden (s. Abb. 8: **A** – HAVRDA 2002; Zeichnung S. Svatošová, Foto J. Hlavatý, 2016).

Abb. 10. Prag-Altstadt, Klementinum, Grab H11. **A** – Grundrissplan des Grabs; **B** – Schnitt über die Grube; **C** – Gesamtfoto des Grabs; **D** – Detail vom Schädel und den oberen Extremitäten der verstorbenen Frau (Zeichnung und Foto E. Ditmar, 2013).

Abb. 11. Prag-Altstadt, Klementinum, Grab H12. **A** – Schnitt in der Position der Beine des verstorbenen Kindes; **B** – Grundrissplan des Grabs; **C** – Gesamtfoto des Grabs; **D** – Detail vom Schädel und den oberen Extremitäten des Verstorbenen; **E** – Messer 2012/35-D12-17 in der Holzscheide (Zeichnung und Rekonstruktion der ursprünglichen Gestalt der Klinge laut Röntgenaufnahme S. Svatošová, 2017, Röntgenaufnahme /links/ L. Barčáková; Foto /rechts unten/ M. Kalíšek, 2015).

Abb. 12. Prag-Altstadt, Klementinum, Kindergrab H15. **A** – Schnitt über das Grab; **B** – Gesamtfoto des Grabs mit dem Verstorbenen; **C** – Grundrissplan des Grabs (**A–C**: Zeichnungen und Foto E. Ditmar, 2016); **D** – Messer 2012/35-D9-22 (Zeichnung und Rekonstruktion der ursprünglichen Gestalt der Klinge laut Röntgenaufnahme S. Svatošová, 2017; Foto M. Kalíšek, 2015; Röntgenaufnahmen L. Barčáková, 2017).

Abb. 13. Prag-Altstadt, Klementinum, Kindergrab H32. **A** – Schnitt über das Grab; **B** – Grundrissplan des Grabs (Zeichnung O. Hájek, 2013); **C** – Gesamtfoto des Grabs (Foto K. Žďárský, 2013); **D** – Ohrring 1, Best.-Nr. 2012/35-132-1, rechts unten Detail vom Träubchen und dem S-förmigen Abschluss; **E** – Ohrring 2, Best.-Nr. 2012/35-132-3 (**D–F**: Zeichnung S. Svatošová, 2016; Foto K. Moravcová, 2014).

Abb. 14. Prag-Altstadt, Klementinum, Grab H16. **A** – Schnitt über den Teil des Grabs mit der neuzeitlichen Mauer; **B** – Grundrissplan des Grabs; **C** – Gesamtfoto des Grabs, Ansicht von Westen zu (Foto und Zeichnung E. Ditmar, 2013).

Abb. 15. Prag-Altstadt, Klementinum, Grab H33. **A** – Schnitt über das Grab; **B** – Grundrissplan des Grabs (Zeichnung P. Hladík, 2013); **C** – Foto des Grabs mit Überresten der Verstorbenen (Foto K. Žďárský, 2013); **E** – Keramikgefäß, bei den Beinen gefunden (Zeichnung S. Svatošová, 2016; Foto F. Malý, 2013).

Abb. 16. Prag-Altstadt, Klementinum, Grab H31. **A** – Schnitt über das Grab; **B** – Grundrissplan des Grabs (Zeichnung O. Hájek, 2013); **C** – Gesamtfoto des Grabs mit erhaltenen Beinen der verstorbenen Frau (Foto K. Žďárský, 2013).

Abb. 17. Prag-Altstadt, Klementinum, Grab H35. **A** – Schnitt über das Grab; **B** – Grundrissplan des Grabs (Zeichnung L. Hájek); **C** – Foto des Grabs mit dem Daubeneimer bei den Beinen, Ansicht von Norden zu (Foto K. Žďárský, 2014); **D** – Zeichnung der ausgewählten Teile des Daubeneimers 2012/35-F10-99; **E** – Rekonstruktion des Daubeneimers (**D–E**: Zeichnung S. Svatošová, 2017); **F** – Zustand der erhaltenen Eimerteile nach Konservierung und Restaurierung; **G** – Fotos vom mineralisierten, an Bruchstücken vom Beschlag des Eimers gefundenen (Textil-) Gewebe; **H** – Makroaufnahme des mineralisierten Gewebes (**F–H**: Fotos R. Černochová, 2017).

Abb. 18. Prag-Altstadt, Klementinum, Grab 35. **A, D** – Schnitte über das Grab; **B** – Grundrissplan des Grabs (Zeichnung L. Hájek, J. Švach, 2014); **C** – Foto des westlichen Teils des Grabs mit menschlichen Überresten, Ansicht von Süden (Foto K. Žďárský, 2012).

Abb. 19. Prag-Altstadt, Klementinum, Grab H36. **A** – Schnitt über das Grab; **B** – Grundrissplan des Grabs (Zeichnung L. Hájek, 2015); **C** – Foto des Grabs mit körperlichen Überresten des Verstorbenen (Foto K. Žďárský, 2015).

Abb. 20. Prag-Altstadt, Klementinum, Grab H1/2017. **A** – Foto des Grabs mit menschlichen Überresten (Foto M. Frouz, 2017); **B, D** – Querschnitte über das Grab; **C** – Grundrissplan des Grabs (Zeichnung V. Smíšek, 2017); **E** – Eisengegenstand Nr. 2017/10-S6-80, beim rechten Oberschenkel gefunden (Zeichnung S. Svatošová, 2017; Foto J. Hlavatý, 2017).

Abb. 21. Prag-Altstadt, Klementinum Nr. 190/I, 1040/I. Zwei Ausschnitte des Plans der südlichen Hälfte des Areals mit ersichtlich gemachter Lage der frühmittelalterlichen Gräber und archäologischen Sonden mit dem Ausmaß der erforschten Untergrundoberfläche (Zeichnung S. Babušková, J. Hlavatý, 2017).

Abb. 22. Prag-Altstadt, Klementinum, Nr. 190/I, 1040/I mit der nächsten Umgebung. Möglicher Umriss des Gräberfelds aus der 2. H. d. 9. bis 1. H. 10. Jh. Die Gräber sind in drei chronologischen Gruppen verteilt. Erläuterungen: **1** – die jüngste Gräbergruppe (Orientierung W-O, ohne Beigaben); **2** – ältere Gräbergruppe (Orientierung WSW-ONO, Grabbeigabe); **3** – das älteste Grab (H32 – mit Schmuck); **4** – Glasperlenfundort; **5** – Funde der Menschenbeine/Gräber in Kellern auf Grundstücken der Häuser Nr. 183/I und 186/I südlich vom Klementinum (Zeichnung S. Babušková, J. Hlavatý, 2017).

Abb. 23. Prag-Altstadt, Klementinum Nr. 1040/I, Studentenhof. Supraposition der Gräber H31 und H32 und einer späteren Grube V360 (**grün**). Die Ostseite der Grube wurde durch spätere Grabungen zerstört. **A** – Schnitt; **B** – Grundriss (Zeichnung O. Hájek, P. Hladík, 2013; grafische Gestaltung S. Babušková, 2017).

Abb. 24. Prag-Altstadt, Klementinum Nr. 1040/I. Keramik aus der Grube (V360, Tüte 2012/35-D12-63), die das Grab H31 beschädigte, s. Abb. 23 (Zeichnung V. Čermák. Foto J. Hlavatý, 2017).

Abb. 25. Ohrring mit dreiseitigem Träubchen und S-förmigem Abschluss. Dieser Schmuck wurde am ehesten in Prag oder Mittelböhmen im 3. Drittel des 9. und im 10. Jahrhundert angefertigt. **1** – Klementinum, Grab H32, 2012/35-D12-132-1; **2a** – Prager Burgreitschule, JÍZ-1/47-12694 (TOMKOVÁ 2005, S. 232, Abb. 5:14); **2b–7** – Prager Burgreitschule (BORKOVSKÝ 1951, S. 119); **8, 9** – Klecany I (Bez. Prag-Ost; PROFANTOVÁ 2011, S. 140, Tab. 45:7, 4); **10, 11** – Levý Hradec/Žalov-Na Panenské (Gemeinde Roztoky, Bez. Prag-West; TOMKOVÁ 2012, S. 201, Grab H7:1, 2); **12, 13** – Levý Hradec/Žalov-Na Panenské (TOMKOVÁ 2012, S. 216, Grab H20:1, 2); **14, 15** – Koleč/Zákolany b. Budeč (Bez. Kladno; ŠOLLE 1982, S. 194, Abb. 11:3–4, Grab hr.4); **16** – Tetín (Bez. Beroun; LUTOVSKÝ 2017, S. 87, Abb. 10); **17** – Kanín b. Libice (Bez. Nymburk; MAŘÍK 2009, 195: 2, Tab. 11.2, Grab 48); **18** – Zabuřany (Sobrusan, Bez. Teplice; VAŇA 1952, 295, Abb. 172 – ohne Maßstab veröffentlicht); **19** – Prachovské skály (Prachower Felsen, Bez. Jičín; TUREK 1946, S. 99, Abb. 63.1 ohne Maßstab). Grafische Gestaltung Š. Rückl, 2017.

Abb. 26. Prag-Altstadt, Klementinum Nr. 190/I, 1040/I. Ergebnisse der Radiokarbondatierung (AMS) von Beinproben aus den Gräbern H1/2017, H31, H32, H 33 des frühmittelalterlichen Gräberfelds (SVĚTLÍK 2017). Die Kurven sind laut Alter geordnet. Das vorausgesetzte Alter des Grabs ist mit Bezugnahme auf die archäologische Datierung der Gräber mit Schraffur bezeichnet.

Abb. 27. Prag-Altstadt, Klementinum Nr. 190/I, 1040/I. Datierung der ausgewählten Gräber H1/2017, H31, H32, H33 (**orangefarbige Zahlen**) mit Bezeichnung des vorausgesetzten Alters laut archäologischem Kontext (**Schraffur**). Radiokarbondatierung der Skelette (**grau**) laut SVĚTLÍK 2017.

Tabelle 2. Ergebnisse der Radiokarbondatierung (AMS) von Proben aus den Beinen der Skelette aus einem frühmittelalterlichen Gräberfeld (SVĚTLÍK 2017, 2), um archäologische Informationen ergänzt.

Übersetzung von Jindřich Noll

Práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ Archeologie. Nové historické prameny k dějinám území ČR financovaného z institucionální podpory MK na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

Mgr. Jan HAVRDA
archeolog
NPÚ, ú. o. p v Praze
havrdaj.an@npu.cz

Mgr. Anna ŽĎÁRSKÁ
archeolog
NPÚ, ú. o. p v Praze
zdarska.anna@npu.cz